

**KALVOSULKEISISTA KOKONAISVALTAISEKSI
ELÄMYKSEKSI**

Esitysgrafiikka- ja puhe-esitys multimodaalisena tekstinä

**Maisterintutkielma
Virpi Tarvainen
Suomen kieli
Kielten laitos
Jyväskylän yliopisto
Huhtikuu 2016**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Virpi Tarvainen	
Työn nimi – Title KALVOSULKEISISTA KOKONAISSVALTAISEKSI ELÄMYKSEKSI: Esitysgrafiikka- ja puhe-esitys multimodaalisena tekstinä.	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Huhtikuu 2016	Sivumäärä – Number of pages 91
Tiivistelmä – Abstract <p>Esitysgrafiikkaesitysten hyödyntäminen on osa jokapäiväisiä rutiineja hyvin monenlaisissa organisaatioissa. Tutkimusta tällaisten puheen havainnollistamismateriaaliksi luotujen diaesitysten käytöstä on Suomessa tehty kuitenkin hyvin vähän suhteessa siihen, kuinka laajalti niitä eri yhteyksissä käytetään. Tässä tutkielmassa huomio kohdistetaan puhe-esityksen ja sen havainnollistamismateriaalina esitetyn esitysgrafiikkaesityksen yhteistoimintaan. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on, kuinka puhe ja sitä havainnollistava esitysgrafiikkaesitys rakentuvat yhdessä multimodaaliseksi tekstiksi. Tarkentavina alakysymyksinä ensimmäisessä tutkimuskysymyksessäni on, (1) millaisin kielellisin ja visuaalisin keinoin puhetta ja dioja rakennetaan yhdeksi kokonaisuudeksi sekä (2) millaisin muunlaisin keinoin yhtenäisyyttä rakennetaan. Toinen tutkimuskysymykseni käsittelee sitä, mikä on diaesityksen funktio esitystilanteessa. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaan erittelemällä niitä keinoja, joilla yhtä aikaa esitettyjä visuaalisia, auditiivisia, kielellisiä ja ei-kielellisiä elementtejä rakennetaan ymmärrettäväksi, monikanavaiseksi kokonaisuudeksi. Multimodaalisuuden rakentamisen kartoittamisen jatkumona toiseen tutkimuskysymykseen vastaan analysoimalla, millaisissa tehtävissä diaesitys esitystilanteessa toimii.</p> <p>Tutkimus sijoittuu funktionaalisen kielentutkimuksen kenttään. Tutkimusmenetelminä käytän toisiinsa kietoutuvaa laadullista tekstianalyysia sekä systeemifunktionaalista teoriasta ponnistavaa multimodaalisuuden tutkimusta. Aineistona tutkimuksessa on kuusi esitystilannetta: avoimen aikuisopiston oppitunti, yliopiston luento sekä neljän eri puhujan markkinointiseminaariesitykset.</p> <p>Puhe- ja esitysgrafiikkaesityksen multimodaaliseksi kokonaisuudeksi rakentamisen keinot aineistossani jakautuvat kolmeen luokkaan: 1) kielellisiin, 2) visuaalisiin sekä 3) muihin, kuten luokittelemattomiin tai useita ulottuvuuksia samanaikaisesti yhdisteleviin keinoihin. Luokkaan 1) kuuluvia kielellisiä yhtenäisyyden rakentamisen keinoja ovat dian ja puheen kielellisten aineiden sanastolliset ja semanttiset yhteneväisyydet sekä puheessa esiintyvät viittaukset diaan tai dialla näkyvään. Luokan 2) visuaalisiin keinoin yhtenäisyyttä rakennetaan puhujan liittyvillä tekijöillä, kuten puhujan eleillä, esimerkiksi kädellä viittaamalla diaa kohti sekä dialla näkyviä kuvia tai muita visuaalisia elementtejä eri tavoin käsittelemällä puhutussa aineksessa. Luokan 3) muita keinoja aineistossa oli kahta erilaista: yhtenäisyyden rakentaminen limittämällä eli käsittelemällä puheessa seuraavan dian elementtejä vielä edellisen dian ollessa näkyvillä sekä yhtenäisyyden rakentaminen esiintyjän vuoropuhelulla dian kanssa.</p> <p>Diaesityksen funktio hahmottuu kolmesta näkökulmasta: siitä, kuinka puhujat itse sanallistavat diaesityksen olemassaoloa ja tehtäviä, diaesityksen funktion suhteesta esityksen multimodaalisuuden rakentamiseen ja eri moodien välisiin suhteisiin sekä diaesityksen tehtävien ja sen tarjoamien hyötyjen suhteesta esitystilanteen ja sen kontekstin funktioihin. Diaesityksen tehtävissä on kolme ulottuvuutta: 1) Yleislähtöiset diat vaikuttavat olevan ensisijaisesti tarjoamassa yleisölle valmiin rungon esityksestä ja pohjan muistinpanoille. 2) Esiintyjälähtöiset diat taas ovat muistin tukena lähinnä esiintyjälle itselleen. 3) Esityslähtöiset diat eivät korostuneesti ole kumpakaan edellä mainituista, vaan diat on tehty koko esityksen kokonaisuutta ajatellen ja sen tarpeista käsin. Esityslähtöisyyttä aineistossani on kahta erilaista: sellaista, jossa diaesityksen roolina on toimia jonkin puheen osan niin olennaisena havainnollistajana, ettei sitä olisi juuri mahdollista muuten ilmaista sekä sellaista, jossa dioja käytetään yleisön huomion kiinnittäjänä esimerkiksi korostamisen tai huumorin keinoin.</p>	
Asiasanat – Keywords multimodaalisuus, esitysgrafiikka, visuaalinen viestintä, havainnollistaminen, koheesio, tekstintutkimus	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, suomen kielen oppiaine	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen tausta ja motivointi	1
1.2 Tutkimuskysymykset	3
1.3 Aiempi tutkimus	5
1.3.1 Esitysgrafiikkaesitystutkimus	5
1.3.2 Multimodaalisuuden tutkimus	9
2 NÄKÖKULMIA MULTIMODAALISUUTEEN	12
2.1 Systemis-funktionaalinen teoria	12
2.2 Multimodaalisuuden teoria	14
2.2.1 Sanallinen viestintä	17
2.2.2 Ei-sanallinen viestintä	24
2.2.3 Visuaalinen havainnollistaminen	26
3 AINEISTO JA MENETELMÄT	31
3.1 Aineisto	31
3.1.1 Aineisto 1: Yritysmailman esitystilanteet	32
3.1.2 Aineisto 2: Oppilaitosten esitystilanteet	34
3.2 Multimodaalinen lähestymistapa lingvistiseen tekstintutkimukseen	35
4 ESITYSTEN KOHEESION RAKENTUMISEN KEINOT	41
4.1 Kielelliset keinot multimodaalisen tekstin koheesion rakentajina	41
4.1.1 Diojen ja puheen leksikaalis-semanttiset yhteneväisyydet	41
4.1.2 Deiktiset viittaukset	49
4.2 Visuaaliset keinot multimodaalisen tekstin koheesion rakentajina	51
4.2.1 Visuaalisten aineiden ja kielellisten elementtien yhtenäisyys	51

4.2.2	Ei-sanallinen viestintä	56
4.3	Muita koheesion rakentamisen keinoja	59
5	DIAESITYKSEN KÄYTÖN FUNKTIOON VAIKUTTAVAT TEKIJÄT	63
5.1	Puhujien metadiskurssi diaesitysten käytöstä	63
5.2	Esityksen koheesion rakentumisen suhde diaesityksen funktioon	67
5.3	Esitystilanteen kontekstin suhde diaesityksen funktioon	69
6	TULOKSET JA POHDINTA	77
6.1	Keskeiset tulokset	77
6.2	Tutkimuksen sovellettavuusmahdollisuudet	80
6.3	Jatkotutkimusaiheet ja päätelmät	84
	LÄHTEET	87

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta ja motiivointi

Esitysgrafiikkaesitysten hyödyntämisestä on tullut osa jokapäiväisiä rutiineja hyvin monenlaisissa organisaatioissa. Esimerkiksi oppilaitosten luennoilla, yritysten koulutustilaisuuksissa, myyntiesittelyissä ja tuotepromootioissa on hyvin usein puhutun esityksen tukena erilaisia tietokonepohjaisia diaesityksiä. Puhetta on toki havainnollistettu visuaalisesti jo kauan ennen esitysgrafiikkaohjelmia: tukimateriaaleina eri aikoina ovat toimineet niin piirtoheitinkalvot, fläppi- ja liitutaulut, valmiit piirrostaulut, kartat, pienoismallit, kuivatut kasvit kuin kuolleet eläimet. Esitysgrafiikka ei kuitenkaan ole pelkästään digitaalinen versio vanhoista havainnollistamisvälineistä, vaan se kuvastaa viestintätapojen muutosta laajemminkin. Kuva-aineisto ei enää ole pelkästään sanallista viestintää täydentävää oheismateriaalia, vaan usein vakavasti otettava viesti itsessään. (Lammi 2009a: 12–13.) Tässä tutkielmassa huomio kohdistetaan erityisesti puhe-esityksen ja sen havainnollistamismateriaalina esitetyn esitysgrafiikkaesityksen yhteistoimintaan multimodaalisuuden ja kielitieteen näkökulmien ja käsitteistön kautta. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisin keinoin puhuja rakentaa puhe-esitystään ja diaesitystään koherentiksi kokonaisuudeksi sekä sitä, millaisissa tehtävissä diaesitys esitystilanteessa toimii. Aineistona tutkimuksessa on kuusi esitystilannetta: kaksi esitystä opiskelukontekstista ja neljä esitystä liike-elämän kontekstista.

Esitysgrafiikkaohjelmat mahdollistavat eri elementtien, kuten kuvan, äänen ja videoleikkeiden, yhdistelyn ja yhtäaikaisen hyödyntämisen siinä määrin, että diaesityksistä voi löytää yhtymäkohtia enemmän internetsivujen kuin piirtoheitinkalvojen piirteisiin. Diaesityksen tarkoitus on toimia puhujan visuaalisena tukena ja auttaa tätä kertomaan tarinansa vaikuttavammin ja havainnollisemmin. (Lammi 2009a: 16, 18; Reynolds 2009: 12, 66.) Voidaankin perustellusti sanoa, ettei mikään muu yksittäinen ohjelmatyyppi ole samassa mittakaavassa ollut muuttamassa puheviestintätilanteiden käytäntöjä kuin esitysgrafiikkaohjelmien käytön nopea yleistyminen. Esitysgrafiikan käytön aikaansaama muutos puheviestinnän kentällä on rinnastettavissa jopa sähköpostin ja tekstiviestin vaikutuksiin kirjallisessa viestinnässä. Diaesityksiä jaetaan myös oheismateriaalina esitystilanteestaan irrallaan, joten tällainen väistämättä vaikuttaa jo itse tiedon esittämisen tapoihin. (Lammi 2009a: 13–14.)

Esitysgrafiikkaesityksiä sekä tuottaa että vastaanottaa hyvin erilaisista taustoista tulevat ja erilaisissa tehtävissä toimivat henkilöt. Ei siis liene suurikaan ihme, etteivät esiintyjä ja yleisö aina tunnu ymmärtävän toisiaan; niin julkisuudessa, alan kirjallisuudessa kuin epäviral-

lisissa kahvipöytäkeskusteluissa usein sivutaan toimimattomien diaesitysten piirteitä ja ominaisuuksia, yleensä johonkin juuri itse nähtyyn esitykseen pohjaten (ks. esim. Korteso 2014; Hakala 2015: 163; Lammi 2015: 18–19). Yksi syy esitysgrafiikkaesityksellä havainnollistetun puhe-esityksen jättämään tyytymättömyyteen ja hämmennykseen vaikuttaisi olevan se, ettei yleisö ole ollut selvillä, mihin heidän tulisi kiinnittää pääasiallinen huomionsa. Yhtäaikainen kuvallinen ja sanallinen aineisto eivät ole riittävässä määrin tukeneet toisiaan, vaan enemmänkin kilpailleet keskenään yleisön huomiosta (Lammi 2011: 25). Samoin käy, mikäli diat sisältävät liikaa tekstiä. On todettu, että puheessa esiin tulevan informaation esittäminen yhtäaikaista tekstinä voi jopa vaikeuttaa asian käsittelyä ja omaksumista (Reynolds 2009: 13). Tällöin esitys muuttuu tilanteeksi, jossa yleisö ja esiintyjä ohittavat toisensa. Kuulija keskittyy lukemaan dian tekstiä itsekseen eikä enää kiinnitä huomiota puhujaan. (Lammi 2009a: 20.)

Yleisön kannalta kyse voikin pohjimmiltaan olla vain tiedollisesta ylikuormittumisesta. Esiintyjällä on ollut niin suuri tarve saada kaikki tärkeäksi kokemansa informaatio varmasti yleisön tietoon, ettei ole tullut riittävän pitkälle pohtineeksi diaesityksen, puheen ja käytettävissä olevan ajan suhdetta. Tällöin käy helposti niin, että samat asiat toistuvat nopeasti puheessa ja tekstiä täynnä olevalla dialla, mahdollisesti kuvitettuna aiheeseen liittymättömällä, mutta huomiota vaativalla kuvallisella aineistolla. Niinpä yleisö ei ehdi dian näkyvillä olon aikana poimia saati sisäistää kunkin osuuden keskeisintä viestiä. Tällaisissa tapauksissa yleisölle voi jäädä myös epäselvyyksiä siitä, miksi koko diaesitys ylipäätään on näkyvissä: esitysgrafiikka vain näyttäisi toistavan saman kuin esiintyjä jo kertoi puhuttuna aineksena, eikä yleisölle anneta aikaa sen paremmin visuaalisen kuin auditiivisenkaan aineksen ymmärtämiseen.

Pro gradu -tutkielmani on osin jatkoa kandidaatintutkielmalleni *Piirtoheitinkalvosta PowerPointiksi – esitysgrafiikkaesitys genrenä* (Tarvainen 2013). Kandidaatintutkielmassani analysoin diaesitysten tekstiä ja tekstilajia makro- eli kokonaisrakenteen näkökulmasta. Aineistona tutkielmassa oli kaksi diaesitystä: yhtiön vuosikokouksen esitysgrafiikkaesitys ja yliopiston luennon havainnollistamismateriaali. Esitykset olivat varsin erilaiset niin funktionaalisesti, sisällöllisesti kuin ulkoisilta puitteiltaan. Tämän kontrastin koin hedelmälliseksi analyysin kannalta. Näiden kahden keskeisen käyttöympäristön esitysten tarkastelun jatkaminen tuntuu perustellulta ja mielekkäältä myös maisterintutkielmassa, koska sekä yritysmaailma että eri asteiden koulut ja oppilaitokset hyödyntävät esitysgrafiikkaesityksiä mitä moninai-
simmissa yhteyksissä nykyään päivittäin. Toisaalta juuri näiden erilaisten käyttöympäristöjen esitysten lähtökohtaiset eroavaisuudet ja jopa tietynlainen vastakohtaisuus osaltaan mahdollistavat analyysin monipuolisuuden.

Kandidaatintutkielmani aineistona oli pelkät diaesitykset, ja niihin liittyneet puheesitykset jätin täysin tutkimuksen ulkopuolelle. Kuitenkin myös nuo aineistonani olleet diaesitykset on luotu alun alkaen puhutun esityksen tueksi ja havainnollistamismateriaaliksi, ja juuri sellaiset esitysgrafiikkaesitykset koen olennaisimmaksi tutkimuskohteeksi. Monet esitykset ovat kyllä saatavissa myös puhetilanteesta irrallaan, esimerkiksi erilaisissa sähköisissä oppimisympäristöissä tai yrityksen internetsivuilla, mutta lähtökohtaisesti diaesitysten luonnin taustalla tavalla tai toisella on tavoite havainnollistaa puhe-esitystä. Niinpä maisterintutkielmassani näkökulma syvenee koskemaan juuri puhutun ja visuaalisen esityksen kokonaisuutta. Tässä yhteydessä on antoisaa ottaa tarkastelunäkökulmaksi myös multimodaalisuus, koska sillä saadaan luontevasti kytketyksi, ei pelkästään visuaaliset ja auditiiviset, vaan myös lingvistiset ja gesturaaliset¹ ainekset yhdeksi kokonaisuudeksi.

Esitysgrafiikkaan liittyvinä perustermeinä tutkimuksessani käytän **diaa** kuvaamaan tulosteena yhtä sivua vastaavaa, kerralla näytettävää asiakokonaisuutta, useiden diojen muodostamasta esitysgrafiikkaohjelman tiedostosta **esitysgrafiikkaesitystä** ja **diaesitystä**, **diaraken-****netta** kuvaamaan dian tyyppiä (esimerkiksi otsikkodia-diarakenteessa on paikkamerkit pääotsikolle ja alaotsikolle) (Lammi 2009a: 15). **Yleisöllä** viitataan henkilöön tai henkilöihin, jotka fyysisesti ovat tai voisivat olla paikalla diaesitystä seuraamassa tai muutoin saavat esityksen diat itselleen jossain muodossa tutustuttavakseen. **Esiintyjällä** ja **puhujalla** viitataan henkilöön, joka diaesityksen on luonut tai muutoin käyttää sitä esityksensä tukena. Multimodaalisuuteen liittyvän terminologian esittelen teoreettisessa viitekehyksessä luvussa 2.2.

1.2 Tutkimuskysymykset

Varsinkin työelämä- ja opiskelukonteksteissa moni on tekemisissä puhe-esitysten ja niiden monenlaisten havainnollistamismateriaalien kanssa sekä yleisön että esittäjänkin näkökulmasta lähes päivittäin. Esimerkiksi Microsoft kertoi jo vuonna 2006 esitettävän yli miljoona PowerPoint-diaesitystä joka tunti (Lohtaja-Ahonen & Kaihovirta-Rapo 2012: 139). Kuitenkaan suomenkielistä tutkimusta juuri puheen ja esitysgrafiikkaesityksen yhteenliittymistä ei ole tehty.

¹ *Gesturaalinen* eli eleisiin ja liikkeen havaitsemiseen liittyvät tekijät

Tutkimuskysymykseni ovat:

1) Kuinka puhe ja sitä havainnollistava esitysgrafiikkaesitys rakentuvat yhdessä multimodaaliseksi tekstiksi?

- Millaisin kielellisin ja visuaalisin keinoin puhetta ja dioja rakennetaan koherentiksi kokonaisuudeksi?

- Millaisin muunlaisin keinoin yhtenäisyyttä rakennetaan?

2) Mikä on diaesityksen funktio esitystilanteessa?

Vaikka hyvin samankaltaisella tutkimusasetelmalla olisi mahdollista keskittyä esimerkiksi enemmän puheen tarkasteluun tai eri modaliteettien funktioon ja asemaan viestintätilanteessa, tutkimukseni keskiössä haluan pitää juuri esitysgrafiikkaesitykset ”kalvosulkeisten” roolin yleisen puhuttavuuden vuoksi. Esitysgrafiikkaesitykset ovatkin monissa yhteyksissä jo jokinlainen itsestäänselvyys mitä moninaisimpien tilanteiden havainnollistamismateriaalina, mutta niiden käyttöä tai hyödyllisyyttäkään ei usein tulla pohtineeksi sen syvällisemmin.

Tutkimuksen kannalta olennaista on lähestyä puhe-esitystä, sen tueksi luotua esitysgrafiikkaesitystä sekä esiintyjän ei-sanallista viestintää yhtenä multimodaalisena kokonaisuutena, koska yleisölle merkitys muodostuu näiden kaikkien yhteisvaikutuksesta. Vaikka alun alkaen diaesitykset ja niitä edeltäneet piirtoheitinkalvot ovat syntyneet tarpeeseen havainnollistaa puhetta (kuten vaikkapa *kissasta* esitelmöitäessä saada yhtäaikaaisesti näytettyä kyseisen eläimen kuva) ja saada esitettyä tiettyjä puheen elementtejä visuaalisessa muodossa (esimerkiksi kerrottaessa tilastoja maahanmuutosta pystyä näyttämään samat luvut toisiinsa suhteutettuna erilaisin kuvioin ja diagrammeihin), on näiden funktioiden rinnalle noussut muita tekijöitä, jotka vaikuttavat sekä diaesitysten tekemiseen että niiden vastaanottamiseen. Esimerkiksi se, että niin yliopiston luennoitsija, luennolla paikalla oleva yleisö kuin jopa kurssia suorittavat mutta luennolta poissaolevat opiskelijat toivovat diaesityksen olevan vapaasti saatavilla kaikille kurssin osallistujille muistiinpanojen rungoksi ja tenttiin kertaamisen tueksi, vaikuttaa dialle näkyville valittaviin elementteihin merkittävästi. Dialle valitut elementit taas luonnollisesti vaikuttavat siihen, miten koheesio puhe- ja diaesityksen välillä rakentuu.

Analyysini on kaksiosainen: Ensin esittelen puheen ja esitysgrafiikkaesityksen yhtenäisyyden rakentamisen keinoja vertailemalla puheen ja diaesityksen kielellisten aineiden yhteneväisyyksiä sekä etsimällä puheesta ja eleistä viittauksia dioihin. Analyysin toisessa vaiheessa yhtenäisyyden rakentamisen keinojen kartoittamisen pohjalta analysoin sitä, millaisissa tehtävissä diaesitys vaikuttaa tilanteessa toimivan niin yleisön, puhujan kuin koko esitysti-

lanteen kannalta. Taustaoletuksenani on, että diaesitysten käytöstä voisi olla erotettavissa ainakin kolmenlaisia intentioita: Ensinnäkin diaesitys voi toimia esityksen runkona ensisijaisesti puhujalle itselleen. Toiseksi puhuja voi haluta diaesityksen avulla tarjota yleisölle lähes valmiit muistiinpanot. Kolmanneksi diojen voidaan ajatella – ehkä kaikkein optimaalisimmillaan – toimivan niin kiinteänä, olennaisena osana itse esitystä, että koko tilanteen asiasisältö on mahdollista sisäistää vain sekä puhe- että esitysgrafiikkaesitys katsomalla, kuulemalla ja kokemalla.

1.3 Aiempi tutkimus

Aiempien tutkimusten sovellettavuus omaan työhöni on kahtalainen. Tutkimuksia, joissa esitysgrafiikkaa olisi tutkittu multimodaalisuuden ja kielitieteen näkökulmia yhdistellen, ei juuri näyttäisi olevan tehty sen paremmin suomalaisissa kuin ulkomaisissakaan yliopistoissa. Kotimaista multimodaalisuuden tutkimusta on viime vuosina tehty jonkin verran, ja joissakin yhtenä aineiston osana on myös esitysgrafiikkaa. Näissä tutkimuksissa ei kuitenkaan sivuta esitysgrafiikan ominaispiirteitä tai käsitellä juuri diaesityksen esitystilanteeseen tuomia lisäulottuvuuksia, vaan diaesitykset ovat olleet esimerkiksi tasaveroinen osa muuta havainnollistamismateriaalia. Ulkomaisissa tiedelehdissä taas on julkaistu useita tutkimusasetelmani kannalta hyödyllisiä artikkeleita, jotka taustoittavat tutkimustani esitysgrafiikan ja sen käytön osalta, mutta näissä tutkimuksissa taas ei juuri ole kielitieteellisiä ja multimodaalisia näkökulmia.

Työtäni taustoittavat tutkimukset näin ollen jakaantuvat kahteen toisistaan jokseenkin erilliseen osioon: kotimaiseen multimodaalisuuden tutkimukseen ja ulkomaiseen esitysgrafiikkaesitystutkimukseen. Seuraavaksi alaluvuissa 1.3.1 ja 1.3.2 esittelen tarkemmin näistä tutkimuksista oman työni kannalta keskeisimmät.

1.3.1 Esitysgrafiikkaesitystutkimus

Kotimaisen esitysgrafiikkakoulutuksen uranuurtaja Outi Lammi (2009a: 23) ihmettelee oppaassaan *Vaikuta visuaalisesti!: laadi selkeä esitys* sitä, kuinka vähän tutkimustietoa esitysgrafiikasta ja sen käytöstä on saatavilla suhteessa siihen, kuinka laajalti näitä havainnollistamismateriaaleja käytetään muun muassa työelämässä ja opetuksessa. Suomessa tilanne ei näytä juurikaan muuttuneen seitsemän vuoden takaisesta, sillä kotimaisten yliopistojen opinnäyte- ja artikkelihaut eivät anna aiheita sivuavia osumia juuri lainkaan. Haettaessa asiasanoilla

”powerpoint” ja ”esitysgrafiikka” tulokset ovat lähinnä teknisiin ominaisuuksiin keskittyviä oppikirjatyyppeisiä teoksia, kuten *Esitysgrafiikan pikaopas: PowerPoint 2007* (Hautsalo 2007). Asiasanoilla ”havainnollistaminen” tai ”visuaalinen viestintä” löytyvissä opinnäytteissä taas esitysgrafiikkaesityksiä käsitellään enimmäilläänkin maininnan tasolla.

Laajennettaessa hakua englanninkieliseen aineistoon, esimerkiksi elektronisten lehtien tietokantaan, kuten Nelli-portaaliin, hakusana ”powerpoint” kuitenkin tuottaa kymmeniä osumia jo pelkästään ”linguistics-literature”-otsikon alle. Kansainvälisiä tutkimuksia diaesitysten hyödyntämisestä on tarjolla varsin laajasti useiden eri tieteenalojen piiristä. Oman tutkimukseni kannalta keskeisintä taustaa on esimerkiksi Hans-Juergen Bucherin ja Philipp Niemannin (2012) tutkimuksessa. Bucher ja Niemann (mas. 284) käsittelevät koko esityslannetta multimodaalisena kokonaisuutena, jossa merkityksen muodostumiseen vaikuttavat kaikki viestintätilanteen elementit yhdessä, tässä tapauksessa puheen, eleiden, viittausten, osoittamisten ja erilaisten visuaalisten materiaalien yhdistelmä. Kyseessä on kuitenkin mediatutkimuksen kenttään sijoittuva vastaanottotutkimus. Keskiössä on esityksen vastaanottava yleisö, jonka kokemuksia, näkemyksiä ja havainnointia on mitattu kognitiivisten testien, silmänliikekameroiden ja haastattelututkimusten avulla. Tutkimus käsittelee sitä, millaisia valintoja yleisö tekee eri moodien huomioimisen välillä ja kuinka sekä esityksen multimodaalisuus että nämä katsojan valinnat moodien välillä vaikuttavat esitetyn asian ymmärtämiseen, muistamiseen ja huomioimiseen. Näiden tekijöiden selvittämiseksi Bucher ja Niemann (mas. 285–286, 292) analysoivat dian kuva- ja tekstimäärän suhteen, moodien yhtäaikaisuuden, verbaalisten ja gesturaalisten viittausten sekä vastaanottajien yksilöllisten ominaisuuksien (kuten pohjatietojen) vaikutusta vastaanottoprosessiin.

Pedagogisissa yhteyksissä diojen käyttöä on tutkittu laajalti muun muassa niiden tarjoamien hyötyjen ja haittojen pohjalta. Esimerkiksi Hill, Arford, Lubitow ja Smollin (2012: 242–244) ovat tutkineet esitysgrafiikkaesitysten käytön vaikutusta sosiologian opetuksen pedagogiaan ja oppimisympäristöön. Tutkimuksessa keskityttiin vain PowerPoint-ohjelmalla luotuihin esityksiin, koska se tutkimusryhmän mukaan on akateemisessa maailmassa ylivoimaisesti yleisin muoto. Tulokset ovat heidän mukaansa sovellettavissa kuitenkin myös muilla ohjelmilla, kuten Prezillä, tuotettujen havainnollistamismateriaalien käyttöön. Tutkimuksen taustoituksessa nostetaan esiin se haaste, että PowerPoint-ohjelma on alun perin tehty liiketoiminnan tarpeisiin ja markkinointihenkiseen käyttöön, joten koulutuksellisiin tarkoituksiin nämä ominaisuudet voivat olla jopa haitallisia elementtejä: yrity maailman tehokkuuden ja suoraviivaisuuden vaatimusten vuoksi PowerPoint saattaa oletusarvoisesti kannustaa esittämään tiedon ”yliyksinkertaistettuna” (*oversimplification*). Yksinkertaistaminen on oppimisen kan-

nalta hyödyllistä, mutta liiallisissa määrin toteutettuna vaarana on vivahteiden karsiutuminen, tiedon homogeenoituminen ja yhteyksien havaitsemisen vaikeutuminen.

Hillin ym. (2012: 244–245) tutkimuksessa kartoitettiin opiskelijoiden ja luennoitsijoiden käsityksiä diaesitysten käytöstä ja luokkahuonevuorovaikutuksesta kyselytutkimuksen avulla. Tutkimukseen osallistui 384 sosiologian kursseilla opiskelevaa opiskelijaa ja 33 opettajaa englantilaisesta yliopistosta. Diaesitysten käytön keskeisimmäksi funktioksi opiskelijat itse nostivat sen, että ne toimivat heille valmiina luentomuistiinpanoina ja luennon runkona. Toiseksi hyödyllisintä diaesitysten käytössä opiskelijoiden mielestä oli se, että ne tekevät luennon mielenkiintoisemmaksi eli opiskelijat kokivat diaesityksen tarjoavan heille sellaista visuaalista ärsykettä, joka pitää heidät ”hereillä” ja tarjoaa jotain, mihin keskittyä ja kohdistaa katseensa. Epämiellyttävimmiksi puoliksi PowerPointien käytössä opiskelijat taas näkivät sen, jos luennoitsija vain lukee diat sanasta sanaan. Opiskelijat kokivat, että tuolloin luento jää ikään kuin valinnaiseksi, kun saman sisällön saa pienemmällä vaivalla ja vähemmällä ärsyttävyyksillä suoraan itse perehtymällä luennoitsijan lähettämiin diaesitystiedostoihin. Toinen, joka viidennen opiskelijan kritisoima käytötapa oli se, että luennoitsija innostuu luennoimaan liian nopeasti, jolloin muistiinpanojen tekemiselle ei jää tarpeeksi aikaa. Erityisesti silloin, jos dioilla on liian paljon asiaa tai diojen kopioita ei jaeta opiskelijoille sellaisenaan, dioista ja puheesta koettiin tulevan kilpailevat elementit. Tuolloin opiskelijan on tehtävä päätös, kiinnittääkö huomionsa puheeseen vai dioihin. Joka kymmenes vastaaja myös koki, että PowerPoint passivoi vain kirjoittamaan muistiinpanoja, jolloin muu keskustelu ja vuorovaikutus jäävät toissijaiseksi. Diojen myötä opiskelijat eivät kokeneet olevansa niinkään aktiivisia tiedonrakentajia vaan tunsivat jäävänsä ennemminkin passiiviseen tiedon vastaanottajan rooliin. (Mas. 246–247.)

Luennoitsijoiden perustelut PowerPointin käyttämiselle olivat hyvin linjassa opiskelijoiden oletusten ja näkemysten kanssa. Luennoitsijat pitivät diaesityksen käytön tärkeimpänä funktiona sitä, että ne antavat luennolle selkeän järjestyksen ja näin mahdollistavat myös tietynlaisen tehokkuuden ja taloudellisuuden. Moni luennoitsija koki diojen myös lieventävän esiintymisjännitystä, sillä sekä yleisöllä että puhujalla itsellään on tuolloin jotain mihin kiinnittää katseensa, jos esiintyjällä uhkaa esimerkiksi ääni sortua tai ajatus harhailta kesken esiintymisen. Toisaalta luennoitsijat, jotka eivät diaesityksiä juurikaan käyttäneet, perustelivat valintaansa juuri sillä, etteivät halua passivoida opiskelijoita yleisön rooliin. Opettajat kuitenkin laajalti tiedostivat, että diat voivat olla opetuksen ja vuorovaikutuksen kannalta haitallisiakin. Tutkimuksessa PowerPointin luennoimiskäytön suurimmiksi haasteiksi nostettiin ristiriidat selkiyttämisen ja ”yliyksinkertaistamisen”, opettamisen ja viihdyttämisen sekä opiskelijoiden

toiveiden ja opettajan pedagogisten tottumusten välillä. (Hill ym. 2012: 248–253.) Hillin ym. tutkimus taustoittaakin keskeisellä tavalla toista tutkimuskysymystäni diaesityksen funktioista ja tehtävistä.

Samankaltaisia havaintoja tehtiin myös Abdelrahmanin, Attaranin ja Hai-Lengin (2013) tutkimuksessa, jossa yksilö- ja ryhmähaastatteluilla kartoitettiin opiskelijoiden kokemuksia diaesitysten välityksellä oppimisesta. Myös tässä tutkimuksessa opiskelijat nostivat diojen tärkeimmäksi funktioksi luennon rungon hahmottamisen apuvälineenä toimimisen. Diaesitysten koettiin myös häiritsevän luokkahuonevuorovaikutusta ja liian täynnä tekstiä olevien diojen vaikeuttavan oppimista. Haitalliseksi tekijäksi tässäkin tutkimuksessa mainittiin se, jos luennoitsija lukee suoraan dioilta, jolloin opiskelijat kokivat, että luennon aktiivisen seuraamisen voi lopettaa ja jatkaa omaan tahtiin dialla näkyvien tekstien lukemista. Tutkimuksessa opiskelijoiden kerrottiinkin toivovan monipuolisempia, muutakin kuin tekstiä sisältäviä ja vuorovaikutteisuuteen kannustavia diaesityksiä. (Mas. 1321–1325.)

Stephen Evans (2013) taas on tutkinut diaesitysten käyttöä niin ikään pedagogisesta näkökulmasta mutta liike-elämän kontekstissa. Evansin tutkimus käsittelee hongkongilaisten liikemiesten englanninkielisten esitysgrafiikkaesitysten suunnittelua ja esittämistä teollisuusyrityksissä. Heti aluksi tutkimuksen taustoituksessa todetaan akateemisten yhteyksien ja liike-elämän diaesitysten olevan jo lähtökohtaisesti monelta osin perustavanlaatuisesti erilaisia. (Mas. 195.) Tämä onkin olennaista sopivissa määrin huomioida myös omassa tutkimuksessa, vaikkakaan jako ei aineistossani ole näin selvä kaikkien esitysten voimakkaan koulutuksellisen otteen vuoksi.

Evans (2013: 200) esittää, että yritysmaailman usein hyvin hektisessä rytmisessä juuri selkeyden, lyhyiden ja yksinkertaisuuden vaatimukset korostuvat. Tutkimuksessa esiteltujen yritysmaailman esitysten keskiöön nousevatkin juuri PowerPoint-diat niiden tarjoaman tiiviin informaation vuoksi, eikä niinkään esiintyjä tai hänen sanallinen ilmaisunsa. Esityksen vaikuttavuus tässä tutkimuksessa nähtiin hyvin voimakkaasti riippuvaiseksi siitä, kuinka hyvät diat olivat. Itse esityksosa pidetäänkin yritysmaailmassa usein tarkoituksellisen suoraviivaisena ja pelkistettynä, ja loppuun varattuun kysymysosoon jätetään oppilaitosympäristöjä enemmän tilaa varioinnille. (Mas. 204.) Esityksen onnistumisen kannalta tärkeiksi tekijöiksi tutkimuksessa nostetaan yleisön huomion kiinnittäminen valitsemalla dioille vain relevanteinta sisältöä, kysymysten käsittely spontaanisti ja asiantuntevasti, kommunikointi luonnollisella puhe-tyylillä sekä huolellisesti suunniteltujen ja selkeiden diojen integroiminen esityskokonaisuuteen (mas. 205). Oman tutkimukseni kannalta mielenkiintoinen havainto onkin, että myös tällaisissa nopeissa ja tiiviissä esityksissä koherenssi puheen ja diojen välillä koetaan tärkeäk-

si, vaikka puhe ei ole niin keskeisessä roolissa kuin esimerkiksi perinteisemmissä luennoimistilanteissa.

Christof Weckerin (2012: 260) tutkimuksessa taas selvitettiin, vaikuttaako diaesityksen käyttö heikentävästi suullisesti esitetyn tiedon omaksumiseen, ja jos vaikuttaa, millaisin keinoin tällaista ”äänenvaimennusefektiä” voitaisiin estää. Tiedon sisäistämistä ja kognitiivista kuormitusta tutkittiin vertailemalla 1) perinteisin, tekstipainotteisin ja informaatiotihein dioin havainnollistetun puhe-esityksen, 2) ytimekkäin, pelkistetyin dioin havainnollistetun puhe-esityksen ja 3) visuaalisin keinoin havainnollistamattoman puhe-esityksen informaation sisäistämistä yliopiston luennolla (mas. 264). Tutkimuksessa havaittiin, että tiedon omaksuminen oli tehokkainta käytettäessä pelkistetympiä dioja. Ero oli kuitenkin merkittäväntä sellaisilla opiskelijoilla, jotka kokivat dioilla ylipäänsä olevan oppimiseensa huomattavasti vaikutusta. Myös pelkkä puhe-esitys vaikutti olevan muistiin painamisen kannalta hiukan tehokkaampi vaihtoehto kuin liian paljon tekstiä sisältävien diojen käyttö, joskin Wecker toteaa myös yksilöiden tarkkaavaisuuden jakamisen taitojen vaikuttavan tähän. (Mas. 269–270.)

Weckerin tutkimuksen johtopäätöksissä esitetään pelkistettyjen diojen käytön olevan perusteltua. Dialle vaikuttaisi olevan tehokkainta laittaa vain kaikkein tärkein informaatio. Pelkistettyjen diojen käyttämisen suosittaminen on edistämässä myös tutkimuksessani keskeiseksi nousevaa laajempaa näkemystä siitä, ettei kaiken puhe-esityksessä sanotun ole mielekäästä olla saatavilla visuaalisena toisintona dialla. Tällöin yleisö mahdollisesti kuuntelee tarkkaavaisemmin, koska huomataan, että kaikki tärkeä informaatio ei ole saatavilla myös kirjallisena, vaan dialle on heijastettuna vain kaikkein keskeisimmät suuntaviivat. Esitysten suunnittelijoita ohjeistetaan, että tavoitteena olisi oltava diaesityksen toimiminen suullisen esityksen havainnollistajana, eikä suinkaan puhe-esityksen toimiminen dioja selittävänä ja kommentoivana tukimateriaalina. Wecker aiheellisesti muistuttaakin, että tärkeintä on se, mitä esiintyjä sanoo, eikä suinkaan se, mitä seinälle heijastetaan ja kuinka esittäjä näitä havainnollistamismateriaalejaan kommentoi. (Wecker 2012: 263, 272.)

1.3.2 Multimodaalisuuden tutkimus

Multimodaalisuutta sivuavia tutkimuksia on viime vuosikymmeninä tehty niin kielitieteellisissä kuin viestintä-, opetus- ja terveysteknologisissa yhteyksissä (Mikkonen 2012: 296). Kotimaisessa multimodaalisuuden tutkimuksessa on korostunut erityisesti vuorovaikutuksen tutkimuksen suuntaus. Nimensä mukaisesti multimodaalisen vuorovaikutuksen tutkimus keskittyy vuorovaikutustilanteiden käytänteiden tutkimukseen multimodaalisten resurssien ana-

lysoinnin kautta, kun taas oma tutkimukseni keskittyy itse tekstiin ja esittäjään jättäen osallistujien välisen vuorovaikutuksen tyystin huomiotta. Oman tutkimukseni kannalta keskeisempi multimodaalisten tekstien tutkimus on jäänyt huomattavasti vähemmälle tarkastelulle.

Multimodaalisen vuorovaikutuksen tutkimukseen keskittyy myös Pentti Haddingtonin ja Leila Käännän (2011) toimittama artikkelikokoelma *Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan*. Teos kokoaa yhteen sellaista suomalaista multimodaalisuuden tutkimusta, jotka pohjaavat keskusteluanalyyttiseen otteeseen. Artikkelit käsittelevät multimodaalisesta näkökulmasta sosiaalista toimintaa eri konteksteissa. Vuorovaikutuskonteksteina tutkimuksissa ovat muun muassa arkikeskustelut, institutionaaliset ja epäsymmetriset tilanteet, (kuten luokkahuonevuorovaikutus ja eleiden käyttö keskustelussa afasiahenkilöiden kanssa) sekä erilaiset teknologiset ympäristöt, (kuten videopelejä pelaavien kommunikointi pelaamistilanteissa ja lennonjohtajien koulutustilanteet). (Kääntä & Haddington 2011: 24.) Oman tutkimukseni kannalta artikkelikokoelmasta keskeisintä ja sovellettavinta tietoa on eleiden ja kehon käyttöön liittyvät multimodaalisuuden tutkimuksen näkökulmat.

Pro gradu -tutkielmassaan suomi toisena kielenä (S2) -oppituntien visuaalisia resursseja multimodaalisesta näkökulmasta tutkinut Auli Kotimäki (2013: 2) toteaa multimodaalisuuden suomenkielistä tutkimusta olleen saatavilla melko vähän. Kotimäki esittelee tutkimuksessaan erään korkea-asteen S2-kurssin visuaalisen materiaalin käytön erityispiirteitä sekä visuaalisten resurssien mahdollisuuksia ja rajoitteita. Teoreettiset lähtökohdat ovat funktionaalisen ja ekologisen kielenoppimisen aloilla, multimodaalisuuden kentästä mukana taas ovat sosiosemiotisen sekä vuorovaikutuksen tutkimuksen näkökulmat. Aineistona tutkimuksessa on oppituntien havainnointi, kurssin opettajan haastattelu sekä oppimateriaalien tarkastelu. Analyysissa kulkevat rinnakkain sekä tutkijan omat havainnot että opettajan haastattelussa kertoma näkemys oppitunneilla käytössä olleista visuaalisista materiaaleista. Kurssin yhtenä oppimateriaalina oli käytössä myös joitakin diaesityksiä, mutta ne olivat tasavertainen osa aineistoa muiden havainnollistamismateriaalien kuten videoiden, nettisivujen ja erilaisten kehollisten resurssien rinnalla.

Diaesitysten ominaispiirteiden ja tekstin osien sidosteisuuden osalta ei Kotimäen tutkimus tuo työhöni uutta näkökulmaa. Multimodaalisuuden erittelyyn saan siitä kuitenkin tukea ja työkaluja, vaikka Kotimäen tutkimuksessa multimodaalisuuteen on vuorovaikutuksellisempi ote omaan tutkimukseeni verraten. Soveltuvilta osin tulenkin pro gradu -tutkielmassani hyödyntämään hänen tutkimuksensa suomennoksia terminologian yhtenäisyyden kehittämisen vuoksi. Lisäksi Kotimäen kehittämästä visuaalisen materiaalin havainnointilomakkeen

visuaalisuuden funktiot -osasta sain näkökulmaa myös diaesitysten funktion tarkasteluun ja analysointiin.

Myös Elina Tapio on hyödyntänyt multimodaalista otetta pro gradu -tutkielmassaan 2012 ja sittemmin väitöskirjassaan 2013. Tapio on tutkinut viittomakielisiä vuorovaikutustilanteita: maisterintutkielmassaan englanninkielisten sanojen sormittamista sormiaakkosviittomin ja väitöskirjassaan suomalaista viittomakieltä äidinkielenään käyttävien englannin kielen käyttöä jokapäiväisessä elämässä. Tapion tutkimukset sijoittuvat etnografian tutkimusalaan ja metodina hän käyttää välitteistä diskurssianalyysia (*MDA, Mediated Discourse Analysis*). Pääpaino on vuorovaikutustilanteiden ja kommunikoinnin analyysissa, multimodaalisuuden tutkimuskentästä näkökulmana niin ikään on multimodaalinen vuorovaikutuksen tutkimus. Sekä aineiston, metodin että näkökulman eroavuuksista johtuen sovellettavuutta omaan tutkimukseeni ei kuitenkaan juuri ole.

Anne Aaltosen (2013) monikielisen viestinnän ja käännöstieteiden tutkimus käsittelee multimodaalisuuden synnyttämiä uusia merkityksiä kuvakirjoissa. Aineistona Aaltosella on Beatrix Potterin *The Tale of Peter Rabbit* -lastenkirjan kolme erilaista suomennosta. Näiden kuvallista ja sanallista aineistoa multimodaalisuuden näkökulmista vertailemalla hän erittelee, millaisia uusia merkityksiä eri käännöksissä syntyy. Aaltosen tutkimus on käännöstieteen kenttään kuuluva, mutta julkaisukielenä on suomi ja pääpaino tutkielmassa on juuri multimodaalisessa lähestymistavassa. Vaikka oma aineistoni koostuu videoleikkeistä ja kattaa enemmän visuaalista kuin kirjoitettuun kieleen perustuvaa ainesta, tarjoaa Aaltosen verbaalisen ja visuaalisen moodin yhteneväisyyksien ja erojen sekä niiden yhteenliittymien tarkastelu oman työni kannalta varsin relevanttia taustaa.

Anna Jylhä (2006) taas on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan verkko-oppimateriaalien multimodaalisuutta. Kyseessä on kasvatustieteen opinnäyte, jossa sisällönanalyysin avulla analysoidaan oppimateriaalimuotoja ja niiden kognitiivista kuormittavuutta. Aineistona Jylhällä on YLEn *Kansalaisen ABC* -verkko-oppimateriaalit sekä haastatteluja, jossa verkko-oppimateriaalien käyttäjiltä on kysely kokemuksia ja näkemyksiä materiaalin käytettävyydestä. Multimodaalisuus on tutkimuksessa enemmänkin taustoittavana teoriana verkko-oppimateriaalien sisällön esittelyssä ja kuormittavuuden analysoinnissa. Heli Ojanen (2014) taas on suomen kielen pro gradu -tutkielmassaan tutkinut tekstikäsitysten muuttumista suomi toisena kielenä -kurssilla. Ojasen metodina niin ikään on sisällönanalyysi, ja multimodaalisuus näyttäytyy samantyyllisenä laajempaa tekstikäsitystä taustoittavana teoriana kuin Jylhänkin työssä, joten oman tutkimuksen kannalta tulokset eivät juuri ole sovellettavissa.

2 NÄKÖKULMIA MULTIMODAALISUUTEEN

2.1 Systemis-funktionaalinen teoria

Systemis-funktionaalinen (SF) teoria on taustalla useissa kielenkäytön ja tekstintutkimuksen teorioissa (Shore 2012: 131). Viime aikoina tekstintutkimuksen kentällä SF-teorialähtöistä otetta on sovellettu enenevässä määrin juuri multimodaalisuuden tutkimuksessa käsiteltäessä tekstiä kielen ja muiden merkkijärjestelmien kokonaisuutena (mas. 157). Tässä luvussa esitellään lyhyesti SF-teorian keskeisiä periaatteita ja taustoja, niiltä osin kuin ne oman tutkimuksen kannalta ovat relevantteja ja sovellettavissa olevia.

Lähtökohtana SF-teoriassa on, että merkityksiä tuotetaan ja analysoidaan kielen kaikilla tasoilla ja käyttökonteksteissa ja että erilaisissa kielenkäyttötilanteissa kieltä kuitenkin käytetään kullekin tilanteelle ominaisella tavalla. SF-teorian käsitykset pohjaavat professori J. R. Firthin pääosin 1950-luvulla kehittämiin, ja sittemmin hänen oppilaansa M. A. K Hallidayn 1960-luvulla edelleen jalostamiin näkemyksiin kielen sosiokulttuurisen kontekstin merkityksestä. (Shore 2012: 131, 132.)

J. R. Firthin alkuperäisistä käsitteistä ja lähtökohdista tutkimukseni kannalta keskeisimmät ovat *tilannekonteksti* ja *osakieli*. *Tilannekontekstilla* Firth tarkoittaa dynaamista kuviota, jonka luonne perustuu a) osallistujien kielellisen ja ei-kielellisen toiminnan, b) tilanteen olennaisten esineiden ja c) kielellisen toiminnan seurausten keskinäisiin suhteisiin. *Osakielellä* Firth taas viittaa siihen, että hänen mielestään kieltä on mahdotonta tutkia ja kuvata kokonaisuutena, joten kielentutkimus tulisi rajata vain johonkin tiettyyn kielen osaan. Osakieli on Firthin teoriassa varsin arkitietämyksellinen käsite. Se mahdollistaa kielen rajaamisen lähes miten vain: osakieli voi olla vaikkapa tietyn kirjailijan teksti, uutisteksti tai tietty ammattislangi. Osakielen analyysin tuloksia voi sitten verrata toiseen, samalla tai eri tavalla rajattuun otokseen. (Shoren 2012: 132–133 mukaan Firth 1957, 1964, 1968.)

Firthin näkemysten pohjalta Hallidayn edelleen eteenpäin kehittämät käsitteet ja näkemykset ovat hyvin käyttökelpoisia myös tutkimukseni kontekstissa. Hallidayn myötä *osakielestä* alettiin käyttää nimeä *rekisteri*, jonka Halliday määritteli kielen käyttötilanteen mukaan määräytyväksi kielen funktionaaliseksi varieteteiksi. Myös *tilannekontekstin* käsitettä Halliday kehitti vielä eteenpäin systematisoimalla tarkemmin kielellisten valintojen analyysia. (Halliday 1978: 110–111; Shore 2012: 134–135.) Oman tutkimukseni kannalta juuri *tilannekontekstin* käsite nousee keskeiseen asemaan ja antaa välineitä aineiston analyysiin ja erittelyyn. Tilannekontekstin käsitteen taustalla on ajatus siitä, että kieltä kuuluu käyttää ja tulkita

suhteessa kielenkäyttäjiin, tapahtumiin ja tilanteeseen. Laajemmin ajateltuna tilannekontekstilla viitataan tietynlaiseen (toiminta)kulttuuriin, jonka yhteisössä toimivat voivat tunnistaa sosiaalisen toiminnan muodoksi, kuten vaikkapa tutkimukseni keskiössä olevaksi luennoimiseksi tai koulutustilanteeksi. Kieli käsitetään avoimeksi ja muuntuvaksi resurssiksi, mutta juuri tilannekonteksti mahdollistaa ja tekee todennäköiseksi tietyt kielelliset valinnat, kuten esimerkiksi sen, millaisia lauserakenteita luentodially esiintyy tai millaisia sananvalintoja luennoitsija käyttää. Tarkoituksenmukaista ei ole eritellä kaikkia mahdollisia tilanteen piirteitä, vaan kielenkäytön kannalta olennaisia ja vaikuttavia ominaisuuksia. (Luukka 2002: 99.)

Halliday hahmotteli tilannekontekstin kuvausta kolmen muuttujan avulla: alan (*field*), osallistujaroolien (*tenor*) sekä kielen ilmenemismuotojen (*mode*). Alalla Halliday viittaa siihen sosiaaliseen toimintamuotoon, jonka osana teksti on, esimerkiksi luennoimiseen tai asiointiin. Halliday kuitenkin erotti toisistaan tämän *toiminnan* (esimerkiksi vaikkapa luennoimisen) *alan* ja kyseisen toiminnan aikaansaaman *sisällön alan*, eli tässä tapauksessa itse luennon alan, kuten esimerkiksi kasvatustieteen perusteiden tai markkinoinnin eettisyyden. *Osallistujarooleilla* tarkoitetaan sekä niitä sosiaalisia rooleja, jotka ovat tilanteen kannalta olennaisia (eli esimerkiksi luennoimistilanteessa osallistujarooleina olisi ainakin esiintyjä ja yleisö) että niihin liittyviä muuttujia, kuten montako osallistujaa tilanteessa on tai tuntevatko osallistujat toisensa jo ennalta. Sen, miten kieli toimii tilanteessa, Halliday nimesi *ilmenemismuodoksi*. Hän viittaa käsitteellä kolmeen tekijään: *vuorovaikutuksen kanavaan* (esimerkiksi puhuttuun vai kirjoitettuun kieleen tai kuten tutkimuksessani kumpaiseenkin), kielen *tilannesidonnaisuuteen* eli siihen, kuinka iso osa sosiaalisesta toiminnasta toteutuu kielellisesti ja kuinka paljon ei-kielellisesti (esimerkiksi luento, jota ei tallenneta itsenäistä katsomista varten, on tilannesidonnaisempi kuin saman luennon aihetta käsittelevän tietopohjaisen teoksen yksin lukeminen tai epävirallinen lounaskeskustelu) sekä siihen, mihin *kielellä tilanteessa pyritään* eli onko tarkoitus argumentoida, kuvata, selittää vai jotain muuta. (Halliday 1978: 142–145; Shore 2012: 134–136.)

Myös Hallidayn hypoteesi kielen funktionaalisuudesta on tutkimukseni kannalta keskeinen. Laajasti katsottuna tutkimusasetelmani taustalla vaikuttaa mielenkiinto sen selvittämisestä kohtaan, kuinka ne funktiot, joiden palvelemiseksi kielen muoto on kehittynyt, ovat säädelleet kieltä (Halliday 1973: 7). Funktionaalinen lähestymistapa kiinnittää huomion sellaisten tutkimukseni kannalta keskeisten seikkojen selvittämiseen, kuten miten kieltä käytetään eri tehtäviin ja eri tilanteissa sekä miten kielen avulla voidaan rakentaa (tutkimukseni kontekstissa juuri multimodaalisia) tekstejä (Luukka 2002: 101). Hallidayn kolmesta kielen muotoa säätelevästä metafunktiosta – ideationaalisesta, interpersonaalista ja tekstuaalisesta

– tutkimuksessani sovellan erityisesti tekstuaalisen metafunktion tarjoamaa käsitteistöä ja teoriapohjaa. *Ideationaalinen metafunktio* keskittyy sen kuvaamiseen, kuinka kielellä kuvataan ja luodaan maailmaa, *interpersoonainen metafunktio* taas painottaa kielen sosiaalisia suhteita luovaa ja ylläpitävää ulottuvuutta. *Tekstuaalisen metafunktion* tärkein kohde on itse kieli. Tähän metafunktiioon keskittymällä on mahdollista päästä käsiksi siihen, kuinka kieltä käytetään luomaan sisäisesti yhtenäisiä tekstejä sekä erittelemään ja analysoimaan niin tekstin kuin tekstin ja sen tilanteen koheesiokeinoja ja informaationkulkua, myös suhteessa toisiinsa. (Halliday 1978: 112–113; Shore 2012: 145–148.)

2.2 Multimodaalisuuden teoria

Multimodaalisuuden käsite on lähtöisin Gunther Kressin ja Theo van Leeuwenin 1980-luvulla käynnistyneistä sosiosemiotiikkaan pohjaavista tutkimuksista (Mikkonen 2012: 296). Kielitieteen kentän multimodaalisuuden teorian perustana pidetään Kressin ja van Leeuwenin (1996) teosta *Reading Images: The grammar of visual design*. Sittemmin teoriaa edelleen kehitelleistä erityisesti Carey Jewittin (2008; 2009) jatkotutkimukset ovat oman työni kannalta keskeisintä taustaa. Nykyisin multimodaalisuuden tutkimusta ja teoriaa hyödynnetään kieli- ja viestintätieteiden lisäksi lukuisilla eri tieteenalilla, kuten psykologian, antropologian ja sosiologian tutkimuskentillä (Jewitt 2009b: 2). Näkökulmat ja lähestymistavat vaihtelevat suuresti aloittain. Multimodaalisuutta ei voida lähestyä niinkään yksittäisenä, tarkkarajaisena teoriana, vaan kyseessä on ennemminkin kokonainen tutkimuskenttä ja tapa hahmottaa ja nimetä merkitysten rakentumisen moninaisuutta. (Kress 2009: 54; Aaltonen 2013: 6.)

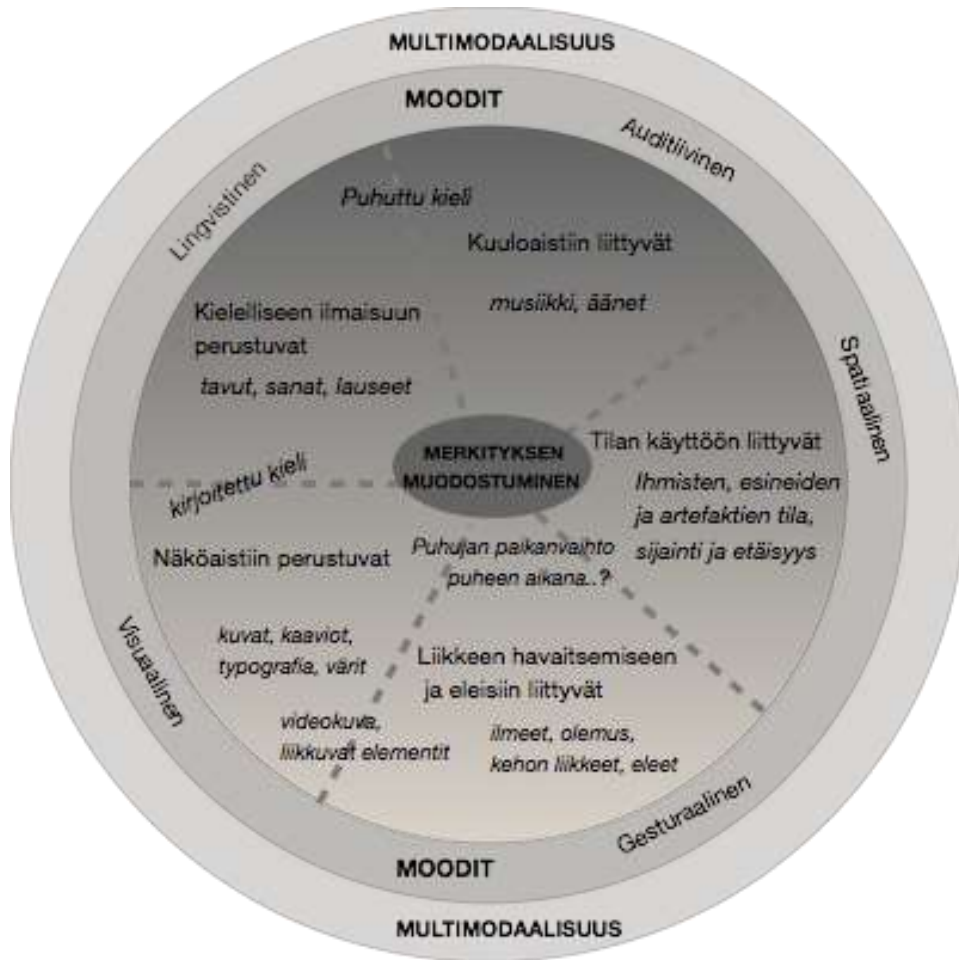
Juuret multimodaalisuuden tutkimuksessa ovat edellä esitellyssä Hallidayn sosiosemiotillisessa SF-teoriassa, joten myös termin *teksti* määritelmä on perinteisempiä tekstikäsitteitä laajempi. *Tekstillä* ei viitata vain lingvistiseen moodiin – kirjoitettuun tai puhuttuun kieleen – vaan teksti käsitetään ennemminkin viestinä, jonka luomiseen on voitu käyttää mitä tahansa semioottista resurssia. (Halliday 1986: 10; Baldry & Thibault 2006: 3–4; Aaltonen 2013: 8.) *Tekstinä* voidaankin pitää mitä tahansa kielenkäytön kokonaisuutta, jolla on tehtävä tai rooli jossain kontekstissa (Halliday 1986: 10; Heikkinen 2012: 59). Keskeistä ei ole tekstin konkreettinen (ilmenemis)muoto, vaan abstraktimpi luonne merkitysten ja tulkitsemisprosessien kautta (Heikkinen 2012: 65). *Multimodaalisen tekstin* sijasta olisi mahdollista puhua esimerkiksi *multimodaalisesta dokumentista* (esim. Mikkonen 2012) tai *multimodaalisesta esityksestä* (esim. Kress & van Leeuwen 2001). Tutkimuksessani käytän kuitenkin termiä *multimodaalinen teksti* sekä selvyuden vuoksi tekemään eroa muihin (puhe- ja esitysgrafiik-

ka)esityksiin että kuvaamaan ja korostamaan laajaa tekstikäsitystä ja tutkimukseni kielitieteellistä ulottuvuutta.

Laajemmin ajateltuna multimodaalisuus voidaan nähdä nykyisen visuaalisuutta korostavan kulttuurimme keskeiseksi ominaisuudeksi. Sanomalehti ja muut painotuotteet ovat yhdistäneet lingvististä ja visuaalista aineistoa jo kauan, television myötä mukaan on tullut audiitiivinen aines. (Seppänen 2005: 90.) Nykyiset tietokone- ja älylaitevälitteiset ohjelmat ja sovellukset yhdistelevät suvereenisti kaikkea edellä mainittua, ja hyperlinkkien kautta erilaiset tekstit linkittyvät toisiinsa rajattomaksi tekstimassaksi. Aktiivinen ajan hermoilla pysyjä parhaimmillaan saattaa lähes yhtäaikaisesti nähdä ja kuulla uutisen televisiosta, lukea siitä lisätietoja sanomalehden paperiversiosta, katsoa tietokoneella pidemmän videoklipin lehden verkkoversiosta ja kaiken ohessa osallistua reaaliaikaiseen keskusteluun parissakin eri sosiaalisen median kanavassa. Media- ja tekniikkakeskeisissä teollistuneissa maissa multimodaalisuus on (ja on ollut jo kauan, mutta nykyisin vielä enenevässä määrin) sekä populaarikulttuurin että yleisen inhimillisen kokemuksen keskeinen piirre (Seppänen 2002: 41). Paradoksaalista onkin, kuinka voimakkaasti se on läsnä joka puolella, mutta kuinka vähän siihen tullaan kiinnittäneeksi huomiota (Seppänen 2005: 92).

Oikeastaan lähes millaista tekstiä tahansa voidaankin lähestyä myös multimodaalisesta näkökulmasta. Kress ja van Leeuwen (1996: 186) jopa esittävät, että kaikki kommunikaatio ja kaikki tekstit olisivatkin tavalla tai toisella aina multimodaalisia. Voihan esimerkiksi pelkän valkealle paperille mustalla värillä painetun tai kirjoitetun tekstin merkityksiin olla merkitystä täsmentämässä tai muuttamassa muun muassa typografiset seikat sekä tekstin sijoitteluun ja tilan käyttöön liittyvät tekijät. Kirjoitukseen pohjaava kielellinen viestintä on jo itsessään luonteeltaan myös visuaalista (Kuikka 2009: 38).

Multimodaalinen lähestymistapa on kuitenkin mielekkäin juuri sellaisten aineistojen kanssa, jotka rakentuvat useamman kuin yhden semioottisen järjestelmän varaan ja joiden merkitysten avautumiseen vaaditaan muutakin kuin vain esimerkiksi kielellinen elementti (Mikkonen 2012: 296–297). Keskeinen tekijä lähestymistavassa on hahmottaa viestin koostuvan useammasta kuin yhdestä merkkijärjestelmästä eli *moodista*. Merkityksen muotoutumiseen nähdään olevan vaikuttamassa muitakin kuin kielellisiä resursseja tai jopa vain muita kuin kielellisiä resursseja; esimerkiksi kirjoitetun tai puhutun kielen ohessa tai sijaan voi merkityksiä olla välittämässä vaikkapa tekstin typografia, kuvia, esineitä, musiikkia, ilmeitä tai eleitä. (Jewitt 2009d: 14; Kotimäki 2013: 13.) Merkkijärjestelmät limittyvät ja kietoutuvat toisiinsa usein niin kiinteästi, ettei niiden erottaminen monissa multimodaalisissa teksteissä ole mahdollista tai tarpeellistakaan (kuvio 1).

Kuvio 1. Merkkijärjestelmien limittyminen multimodaalisissa teksteissä (The New London Groupin 1996: 83 kuviota mukaillen).

Moodeilla (*mode*) viitataan merkityksenannon erilaisiin kanaviin, kuten kieleen, kuvaan, ääneen, liikkeeseen ja tilaan (Jewitt 2009b: 1–2; Mikkonen 2012: 298). Moodit taas koostuvat *semioottisista resursseista*. Esimerkiksi kuvan käyttämiä semioottisia resursseja ovat muun muassa koko, väri ja elementtien suhteet. Kirjoitetun kielen taas voitaisiin nähdä hyödyntävän ainakin kieliopillisia, leksikaalisia ja graafisia resursseja. (Jewitt 2009b: 2; Aaltonen 2013: 7.) Välineellä (*medium*) tarkoitetaan sitä materiaalista kokonaisuutta, jonka kautta merkitys välitetään, kuten puhuja, valkokangas tai paperiarkki, jolle luentodiat on tulostettu (Jewitt 2009b: 2; Kotimäki 2013: 14–15). Esimerkiksi tutkimukseni aineistona olevissa esitystilanteissa merkityksen muodostumisessa on laajimmillaan vaikuttamassa semioottisia resursseja kaikkiaan viidestä eri moodista sekä vielä näiden risteyskohdistakin.

Kielitieteellisessä kontekstissa on luontevaa, että yksi osa multimodaalista tekstiä on kielellistä ainesta, mutta sen lisäksi merkityksen muodostamisessa on lingvistisen moodin lisäksi mukana vähintäänkin yksi muu moodi tai, kuten tutkimukseni aineistossa, useita muita. Aineistossani kielellisellä aineksella on jossain suhteessa hallitseva rooli; määrällisesti

ajateltuna jo pelkkä esiintyjän puhe muodostaa aineistostani hyvin suuren osan. Koska kyseessä ei ole itse puheeseen tai äänenkäyttöön keskittyvä tutkimus, suurin huomio puheessa keskittyy sanoihin ja niiden semantiikkaan, eikä esimerkiksi intonaatioon tai taukoihin. Myös valtaosa dioista perustuu kielellisille ilmauksille. Tästä asetelmasta käsin onkin mielenkiintoista päästä erittelemään, onko muiden kanavien rooli lähinnä toistaa kuvituksenomaisesti kielellisen aineksen sisältöjä tai täydentää merkityksiä vai vaikuttaisiko muilla kanavilla olevan jopa itsenäisiä tehtäviä (Kress 2003: 35; Kotimäki 2013: 44).

2.2.1 Sanallinen viestintä

Sanallinen viestintä kattaa pääasiallisesti kaksi erilaista kielen muotoa: puhutun ja kirjoitetun. Kirjallinen viestintä käsittää kirjoittamisen ja lukemisen, suullinen viestintä taas puhumisen ja kuuntelemisen. Puhuttua ja kirjoitettua kieltä vertailtaessa on huomioitava se, että niiden käyttökontekstit ovat usein hyvin erilaiset. Viestintätilanteiden erilaisuus sekä oppimis-, tuottamis- ja ymmärtämisprosesseihin liittyvät seikat selittävät osaltaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja. Monin paikoin puhuttu ja kirjoitettu kieli kuuluvatkin eri tekstilajeihin. On kuitenkin suuri joukko varieteetteja ja rekisterejä, joissa nämä kielen kaksi eri olomuotoa menevät päällekkäin ja limittäin. Tällöin puhutun ja kirjoitetun kielen yhtäläisyyksien ja eroavaisuuksien määrä ja jyrkkyys riippuvat tarkasteltavana olevasta tekstistä: on sellaisia puhetilanteita, joissa kieli käyttäytyy lähes samoin kuin kirjoitetussa tekstissä, ja vastaavasti osassa kirjoitetun kielen lajeista on paljonkin puhutun kielen ominaisuuksia. (Tiittula 1992: 11–12.)

Aineistonani olevien esitystilanteiden kielellinen aines näyttää monessa suhteessa juuri tällaisena risteyskohtana. Esimerkiksi tällaisten ennalta sovittujen, organisoitujen puheesitysten pohjana on yleensä vähintäänkin jonkinlainen kirjoitettu teksti ja jäsenneily aines, joten se on ajallisesti selvästi organisoidumpaa kuin vaikkapa kaverusten välinen kuulumisten vaihto. Puhe-esitystä ei myöskään siinä määrin rasita suunnittelun ja tuottamisen välinen lyhyt aika: puhuja on ainakin jossain määrin tietoinen siitä, mitä kaikkia asioita hän puheensa aikana aikoo käsitellä, joten puheen ”häiriöitä”, kuten taukoja, katkoksia ja täytteitä, voi esiintyä vapaamuotoisempaa puhetilannetta vähemmän (Tiittula 1992: 19). Diaesitys taas ei kirjallisesta olomuodostaan huolimatta välttämättä ole erikseen jaettuna tulosteena lukijalleen kovinkaan koherentti ja ymmärrettävä kokonaisuus, vaan vaatisi tuekseen sen puhutun esityksen, jonka havainnollistamismateriaaliksi se on alun alkaen luotukin. Juuri kirjoitettua kieltä ohjaavat, osin eksplisiittisetkin normit ovat tärkeässä osassa viestinnän toimivuudessa ja sanoman ymmärrettävyydessä (mts. 48). Diojen tekstilaji vaikuttaa ottaneen näistä normeista

enemmän vapauksia kuin kirjoitettu aines yleensä, kuten vaikkapa lehtiartikkeli tai sähköpostiviesti. Dia voi sisältää esimerkiksi yksittäisiä sanoja tai vaillinaisia, joitain lauseenjäseniä sisältämättömiä, viimeistelemättömiä lauseita varsinaisten kotekstien sijaitessa puhe-esityksen puolella. Viestin vastaanottaminen lukemalla asettaa kuitenkin erilaisia vaatimuksia kielen muodolle kuin kuulemalla vastaanottaminen (mts. 15).

Suullisen esityksen tavoitteet ovat usein hyvin samanlaiset kuin kirjoitetun tekstinkin. Kumpaakin suunnitellessaan tekstin tuottaja joutuu pohtimaan vastauksia esimerkiksi sellaisiin kysymyksiin kuin mikä on tekstin tavoite, kenelle teksti on tarkoitettu eli mikä on varsinainen kohderyhmä ja tilanne, mitä ylipäänsä halutaan kertoa sekä miten ja millaisin välinein esitys toteutetaan. (Gerlander & Nilsson 2013: 222.) Puhutun ja kirjoitetun tekstin suurimpina eroina on kuitenkin puhe-esityksen monikanavaisuus ja vuorovaikutteisuus. Tekstin ja havainnollistamismateriaalien lisäksi paikalla olevat ihmiset, niin esittäjä kuin yleisökin, voivat vaikuttaa viestien saamiin merkityksiin ja tekstien tulkintoihin vielä reaaliaikaisestikin. Juuri tilanteen vuorovaikutteisuus ja hetkellisyys mahdollistavat myös suunnittelemattomien ainesten mukaantulon. Puhujan on huomioitava hänen esitykselleen varattu aika, vaikka esimerkiksi yleisön esittämät kysymykset tai kommentit veisivätkin oletettua kauemmin tai ohjaisivat asiasisältöä suunnittelemattomiin suuntiin. Näistä ennakoimattomista tekijöistä huolimatta puhe-esityksen sisältö olisi pystyttävä esittämään kerralla ymmärrettävässä muodossa, sillä yleisöllä ei usein ole mahdollisuutta palata siihen samalla tavalla kuin kirjoitettuun tekstiin. (Tiittula 1992: 17; Gerlander & Nilsson 2013: 222.)

Multimodaalisuuden rakentumisen keinojen kartoittamiseen tutkimukseni kontekstissa kietoutuu kiinteästi juuri tekstin koheesiokeinojen analysointi. Koheesio eli tekstin yhtenäisyys muodostuu tekstin merkityssuhteista. Tarkastelussa on tekstin eri elementtien välisten tulkintojen riippuvuussuhteet. Koheesio rakentuu kieliopillisella ja sanastollisella, tarkemmin ottaen leksikaalis-semanttisella, tasolla. (Halliday & Hasan 1976: 4–5, 10; Heikkinen 2012: 63.) Tutkimuksessani korostuu tekstikokonaisuuden leksikaalis-semanttiset koheesion luomisen keinot. Esimerkiksi tekstin sanastolliset valinnat ovat yksi keino luoda yhtenäisyyttä. Koheesiota leksikaalis-semanttisella tasolla luodaan esimerkiksi toiston, synonymian ja sanojen yhteisten merkityskenttien avulla. (Halliday & Hasan 1976: 5–6.) Toistolla tarkoitetaan jonkin lekseemin esiintymistä tekstissä useamman kerran. Synonymiassa sanastollinen sidosteisuus luodaan käyttämällä tekstissä lekseemien täydellisiä tai lähisynonyymeja. Saman merkityskentän sanoja valitsemalla koheesiota luodaan taas vielä hiukan laajemmalla tasolla, eli lekseemien ei tarvitse viitata samaan tarkoitteeseen vaan niiden merkitykset risteävät joillain muulla tavoin, vaikkapa vastakohtaisuuden tai ylä- tai alakäsitteiden kautta. (Mts. 277–288.)

Käyttökontekstien ja ilmaisukanavien erilaisuudesta johtuen puhuttu ja kirjoitettu kieli eroavatkin toisistaan myös sanastollisesti. Puheessa esimerkiksi esiintyy enemmän lyhyempiä sanoja kuin kirjoitetussa aineksessa. Osaltaan tätä selittää kirjoitetun ja puhutun kielen sanaluokkaerot: puheessa esiintyy huomattavissa määrin temporaalisia ja lokatiivisia proadverbejä (*nyt, tässä, tuossa*) sekä pronomineja (*mä, tuo, nuo*). (Tiittula 1992: 56.) Erityisesti demonstratiivipronominien (*tämä/nämä, tuo/nuo* ja *se/ne*, puheessa myös *tää/nää* ja *toi/noi*) käyttö korostuu puheessa. Demonstratiivipronomineilla viitataan erilaisiin tarkoitteisiin: asioihin, ihmisiin ja puheen osiin. Demonstratiivipronominikantaisia proadjektiiveja *sellainen, semmoinen, tällainen, tämmöinen, tuollainen* ja *tuommoinen* niin ikään esiintyy puheessa varsin runsaasti. Proadjektiiveja käytetään usein myös substantiivisesti eikä pelkästään adjektiiveina ominaisuuksia ilmaisemassa. Pronominikantaisuutensa johdosta ne limittyvät myös persoona-pronominien systeemiin. (VISK § 569, 629; Etelämäki 2006: 12.) Pronomit ja proadjektiivit ovat aineistoni puhe-esityksissä erityisesti viittaavissa tehtävissä eli deiktisinä aineksina liittämässä ilmauksia esittämiskontekstiinsa (VISK § 1423).

Myös partikkelien käytössä on näiden kahden kielen muodon välillä suuria eroja. Kirjoitetussa kielessä esimerkiksi konjunktioita käytetään monipuolisemmin mutta harvemmin, puhutussa kielessä taas yleensä esiintyy vain muutamia erilaisia konjunktioita mutta tiheään käytettynä (Tiittula 1992: 57). Puheessa esiintyy kirjoitettua ainesta runsaammin myös lausumapartikkeleja eli samoja partikkeleita kuin konjunktioina käytetään, mutta lausekkeiden yhdistämisen sijaan lausumapartikkelit ovat osoittamassa, kuinka niiden jälkeinen ilmaus liittyy senhetkiseen puheeseen tai vuoroon. Partikkeleista erityisesti *et(tä), mut(ta), ja, eli, jos* ja *ku(n)* toimivat usein niin (erityisesti) vuoron alkua ilmaisevan lausumapartikkelin kuin lauseita toisiinsa kytkevien konjunktioidenkin tehtävissä. (VISK § 801.)

Puhutussa kielessä on lisäksi useita sellaisia erityispiirteitä, joille ei löydy vastinetta kirjoitetusta kielestä käytännössä lainkaan. Vaikka aineistoni kaltaiset ennalta valmistellut puheesitykset osin poikkeavatkin suunnittelemattomammista puhetilanteista, näitä vain puhuttuun kieleen kytkeytyviä ominaispiirteitä esiintyy runsaasti myös aineistoni puhutussa aineksessa. *Anakoluutit* ovat tästä hyvä esimerkki. Huolellisesta suunnittelusta huolimatta yksi puheen ominaisuus on olla reaaliajassa kehittyvä prosessi. Niinpä tällainen rakenteen katkos tai muutos, josta seuraa lopullisen ilmauksen rakenteellinen yhteensopimattomuus, on tavallista myös muistiinpanoin tuetussa puhe-esityksessä. Usein kyseessä on sellainen lausesulauma, jossa on kaksi yleiskielen sääntöjen mukaista mutta toisiinsa yhteensopimatonta rakennetta, joiden keskellä oleva lauseenjäsen on yhteinen kummallekin osalle. (Tiittula 1992: 69–70.)

Myös *tauot* ovat puhutussa kielessä suuressa roolissa, olipa etukäteisvalmistelujen aste millainen tahansa. Ensivaikutelma helposti on, että tauot olisivat ikään kuin häiriö, jotka vain katkaisevat sujuvan puheen ja mahdollisesti myös ovat rikkomassa syntaktista rakennetta. Tauoilla on kuitenkin varsin merkityksellisiä tehtäviä puheentuoton kannalta. Ilmeisin on tauojen *fysiologinen funktio* eli hengitystauot. Tämän lisäksi tauoilla on vielä kaksi hyvin merkityksellistä tehtävää: *Kognitiivinen funktio* kattaa sellaiset tauot, joiden aikana puhuja suunnittelee puheen sisältöä, esimerkiksi hakee oikeaa sanaa. *Kommunikatiivinen funktio* taas pitää sisällään sellaiset, usein ainakin jossain määrin suunnitellut tauot, joiden avulla puhetta jaostellaan kokonaisuuksiin, merkitään puheenvuoron päättymistä tai painotetaan sanomaa. (Tiittula 1992: 72; Garman 1990: 130.)

Yksi merkityksellisimmistä puhutun kielen erityispiirteistä on erilaisten ”täytesanojen” käyttö ja runsaus. Näiden pienien, semantiikaltaan yleensä lähes tyhjiä sanojen, fraasien ja äännähdysten määrittely ja jaottelu vaihtelee näkökulmasta riippuen. Esimerkiksi Tiittula (1992: 73) kytkee näitä aineksia puheen tauotukseen, ja määrittelee nämä *täytelisäkkeet* (kuten *tota*, *niinku*, *öö* ja *mm*) osaksi *täytettyjä taukoja* (erotuksena *äännettömistä tauoista* eli hiljaisuudesta). *Iso suomen kielioppi* (verkkoversio § 861) taas lähestyy asiaa hiukan eri perspektiivistä ja esittää esimerkiksi *öö-* ja *mm-*tyyppiset *empimisääntelyt* osaksi *suunnitteluilmauksia*. *Tota* ja *niinku* taas on jaoteltu suunnitteluilmauksiin kuuluviin *suunnittelupartikkeleihin*. Toisaalta tässä alaluvussa aiemmin mainitsemani *lausumapartikkelit* esiintyvät puheessa usein suunnitteluilmauksinakin, kun taas Tiittula (1992: 60, 63) puhuu näistä kaikista *diskurssipartikkeleina*. *Iso suomen kielioppi* (§ 793) taustoittaaakin luopuneensa *diskurssipartikkeli-*nimityksestä juuri sen vuoksi, ettei se luokitele partikkeleja lainkaan niiden funktion mukaan. Tässä tutkimuksessa käytänkin pääasiassa *Iso suomen kieliopin* tarjoamaa terminologiaa ja jaottelua, koska analyysissäni korostuu juuri kielen funktionaalisuuden erittely.

Puhutussa kielessä esiintyy runsaasti *toistoja*. Toisto voi olla niin äänten, tavun, sanan, lauseen kuin rakenteenkin tasolla. Toistettaessa sanottua usein muotoillaan uudelleen: ilmausta voidaan lyhentää, pidentää tai muuttaa muuten, sanoman merkityksen kuitenkin pysyessä kokonaan tai lähes samana. (Tiittula 1992: 77.) Toistolla voidaan nähdä olevan useita eri funktioita, jotka eivät vaikuttaisi olevan juurikaan riippuvaisia siitä, onko kyseessä suunniteltu vai suunnittelematon puhetilanne. Esimerkiksi Tannen (1989: 48–52) esittää (laajemman kuin äänten tai tavun tasolla tapahtuvan) toiston tarkoituksia olevan neljä: Se 1) sujuvoittaa ja tehostaa puheen tuottoa, kun kertaalleen pohdittu sisältö vain sanallistetaan uudestaan ja samalla puhujalle tarjoutuu aikaa pohtia, mitä aikoo sanoa seuraavaksi. Samalla se on 2) helpottamassa ymmärtämistä, kun jokainen virke ei ole kokonaan uutta tietoa, vaan toiston avul-

la juuri sanottu linkittyy osaksi aiemmin kerrottua, ja toisaalta myös kuulijalle jää aikaa poh-
tia aiempaa informaatiota. Lisäksi toisto on 3) yhdistämässä toisiinsa diskurssin osia ko-
heesiota luoden ja sitouttamassa puhujaa puheeseensa – toiston avulla puhujan on mahdollista
tietoisesti painottaa ja arvottaa sanomaansa ja valita, minkä näkökulman nostaa keskiöön.
Toisto on merkityksellinen myös 4) vuorovaikutuksen välittäjänä, esimerkiksi osoittamassa
puheenvuoron säilyttämistä tai merkinä kuuntelemisen osoittamisesta. Vaikka tutkimukseni
ei keskitykään varsinaisiin vuorovaikutuksellisiin seikkoihin, toiston interaktionaalisesta
funktioista esimerkiksi humorististen piirteiden välittäjänä toimiminen tulee tutkimuksessani
ainakin jossain määrin huomioiduksi. Tannen (1989: 49–50) esittää myös, että yksi esitelmä-
tyylisten, ennalta suunniteltujen ja harjoiteltujen puhe-esitysten ymmärtämisen vaikeuttaja voi
olla juuri toiston vähyys ja uuden informaation tiheys. Analyysissäni onkin perusteltua kiin-
nittää huomiota myös niin pelkän puhutun aineksen kuin puheen ja diaesityksen välisiin tois-
toihin.

Sanallisen viestinnän osa-alueisiin ja kielellisiin multimodaalisen, yhtenäisen tekstiko-
konaisuuden rakentumisen analysointiin tutkimuksessani kytkeytyy myös metadiskurssin kä-
site. Metadiskurssilla ja -tekstillä voidaan laajasti määriteltynä ajatella tarkoitettavan ”tekstiä
tekstistä” eli itse tekstiä ja sen etenemistä ja valintoja kommentoivaa ja selittävää tekstiä, jon-
ka pääasiallinen tarkoitus usein on selventää ja järjestää tekstin rakennetta (Heikkinen 2007).
Metadiskursiiviset keinot ovat siten osa koheesion rakentumista.

Metadiskurssin luokittelusysteemejä on tutkinut ja kehittänyt 1980-luvun taitteissa run-
saasti mm. Lautamatti (1978a; 1978b), Williams (1981) ja Crismore (1984) sekä edellä mai-
nittuihin pohjautuen sittemmin myös Vande Kopple (1985; 1988) ja Luukka (1992; 1995).
Tutkimuksessani sovellan kuitenkin suoraan Luukan Hallidayn metafunktioiden jaotteluun
pohjaavaa metadiskurssien kuvausjärjestelmää sen selkeyden ja tutkimukseeni soveltuvuuden
vuoksi. Aineistona Luukan tutkimuksessa on tieteellisten esitelmien puhuttuja ja kirjoitettuja
versioita. Vaikka kaikki nämä tekstit ovat osa akateemista diskurssia, ovat ne tutkimukseni
kannalta relevantteja myös muuhun kuin aineistoni yliopiston luento- ja suhteutettuna sekä
aineistoni kaikkien esitysten koulutuksellisen näkökulman että myös sen sisältämän puhutun
aineksen vuoksi: metadiskurssia on aiemmin tutkittu pääosin kirjoitetun kielen muodosta kä-
sin. Toisaalta sekä tieteellisen esitelmän pitoa ja suunnittelua että myös aineistoni kaltaisia
esitystilanteita ohjailevat osin tiukat ja kiinteätkin konventiot, joten sovellettavuus on varsin
kattava.

Tutkimuksessaan Luukka (1992: 2) määrittelee metadiskurssin tarkemmin sellaisiksi
tekstiin sisältyviksi eksplisiittisiksi ilmauksiksi, joista on hahmotettavissa tekstuaalisia, inter-

personaalisia ja/tai kontekstuaalisia funktioita. Kuvauksjärjestelmässään Luukka (mts. 39) taustoittaa ilmausten metadiskursiivisia funktioita seuraavasti: 1) *Tekstuaalista metadiskursia* ovat sellaiset ilmaukset, jotka selventävät tekstin rakennetta. 2) *Interpersonaalinen metadiskurssi* taas pitää yllä vuorovaikutusta tekstin vastaanottajan ja tuottajan välillä. Näillä ilmauksilla voidaan osoittaa tekstin tuottajan näkökulmia ja suhtautumista niin tekstiin, vastaanottajiin kuin tilanteeseenkin. Ilmauksilla voidaan myös yrittää ohjailla vastaanottajan suhtautumista tekstiin. 3) *Kontekstuaalisella metadiskurssilla* kommentoidaan ja ohjaillaan puhe- tai lukemisprosessia ja -tilannetta tai kommentoidaan tekstin tuottamista.

Tekstuaalisen metadiskurssin ilmauksilla Luukka (1992: 50) esittää olevan kolmenlaisia funktioita: kokonaisrakenteen osoittaminen, osarakenteen osoittaminen sekä asiakokonaisuudesta toiseen siirtymisen osoittaminen. Kokonaisrakenteen osoittamista on esimerkiksi luennon alussa näytettävä dia luennon sisällön pääkohdista ja siihen liittyvät puhe-esityksen osoittavat ilmaukset. Tällöin voidaan käyttää esimerkiksi sellaisia ilmauksia kuin ”*ensiksi* kerron Piaget’n ja Vygotskyn henkilöhistorista, *sitten* keskustellaan ja pohditaan kehitystä ja oppimista ja *lopuksi* esitellään näiden teorioiden käytännön sovellusmahdollisuuksia”. Osarakenteen osoittaminen käsittää kokonaisrakennetta pienempien tekstin osien suhteiden selventämistä, kuten tietyn asiakokonaisuuden aikana havainnollistettuja suhteita. Tällaisia osoittimia ovat esimerkiksi luennon yhden dian aikana otsikon *Tiedon kehityksen työkalut* alla puhutussa ”*Ensiksi* meillä on skeema, sellane vakiintunu rakenne tai kaava (– –), *sitte* siitä muodostuu assimilaatio eli se sulautuu (– –), ja *viimeseks sitte* ku tulee jotai sellasta tietoa mikä ei sovi yhteen sen aikasemman kans ni pohdinnan jälkeen se mukautuu eli tulee akkomodaatio.” Asiakokonaisuudesta toiseen siirtymiä tehdään osakokonaisuuksien sisällä esimerkiksi sellaisilla lausumilla kuin ”Nyt ku me o käsitelty Piaget’n henkilöhistoria ni *seuraavaks sitte* tästä Vygotskysta”. Siirtymät voivat olla myös tiivistyksiä, yhteenvetoja tai muita viittauksia aiemmin käsiteltyihin asioihin.

Interpersonaalisella metadiskurssilla luodaan ja ylläpidetään vuorovaikutus- ja merkityssuhteita tekstin tuottajan ja vastaanottajan välillä. Esimerkiksi puhujan ilmaistessa asenteitaan tekstin sisältöä tai vastaanottajia kohtaan kyse on interpersonaalisesta metadiskurssista. Sillä voidaan esimerkiksi opastaa tekstin vastaanottajien tulkintaa korostamalla asioiden tärkeyttä tai varmuusasteita. Luukka jakaa interpersonaalisen metadiskurssin funktiot kahteen tyyppiin: sisällöllisiä asenteita osoittaviin ja vuorovaikutuksellisia asenteita osoittaviin. Sisällöllisiä asenteita puhuja voi ilmaista esimerkiksi osoittamalla suhtautumistaan sanomansa varmuusasteeseen eli siihen, kuinka varmana esittää tietonsa. Esimerkiksi ilmauksissa ”tästä tuloksesta voidaan päätellä, että” ja ”tästä tuloksesta voidaan *mahdollisesti* päätellä, että”

varmuusaste vaihtuu varmemmasta epävarmempaan. Vuorovaikutuksellisia asenteita osoitetaan esimerkiksi minän esiintuonnilla tai häivyksellä, vastaanottajan esiintuonnilla tai häivytyksellä, yhteyden esiintuonnilla ja puheaktien pehmentimillä. (Luukka 1992: 86–88.)

Minän esiintuonti ja häivytytys näkyy esimerkiksi valinnoissa siitä, käyttääkö puhuja itsestään persoonapronominia ”*minä* esittelen nyt” vai häivyttääkö minää käyttämällä esimerkiksi passiivia ”seuraavaksi *esitellään*” tai ottamalla yleisön mukaan käyttämällä monikon ensimmäistä persoonaa ”*siirrymme* nyt käsittelemään” Vastaanottajan esiintuonti tapahtuu esimerkiksi yleisölle suunnatuilla sekä retorisilla että aidoilla kysymyksillä kuten ”*uskotteko tämän*” tai ”*uskaltaako joku* sit sanoa sen ääneen, mitä se vois olla”. Vastaanottajan häivytytys taas ilmenee muun muassa yksipersonaisten muotojen käyttämisellä, esimerkiksi ”*tässä näkee* täs”. Tekstissä voidaan myös haluta tuoda esiin tekstin vastaanottajien ja tuottajan yhteyttä. Tekstintuottaja eli puhuja tai kirjoittaja voi ottaa yleisön mukaan toimijaksi, ikään kuin yhdeksi tekstin tuottajaksi tai tasaveroiseksi asiantuntijaksi itsensä kanssa. Yleisimmin tämä tapahtuu me-muotoja käyttämällä. Näin vältetään niin minän kuin vastaanottajien korostaminen ja osoittaminen esimerkiksi kehotuksissa: ”*milläs me* tää *pelastettas*”. Halutessa voidaan luoda samalla me-henkeä ja tunnetta saman kokemuspohjan jakamisesta ”*sillä* pystyy todistaa, et *me ollaa* tosissaan”. Puheaktia taas voidaan pehmentää esimerkiksi tekemällä väitteistä epäsuoria: ”*jos me vielä tässä lopuksi katottas* näitä kurssin suoritusvaatimuksia”. (Mts. 139–154.)

Suurin ero aikaisempiin metadiskurssien kuvausjärjestelmiin Luukan (1992: 157) esityksessä on kontekstuaalisen metadiskurssin erottaminen omaksi luokakseen. Tämän on mahdollistanut aineistona oleva puhutun eikä pelkän kirjoitetun aineksen analysointi. Kontekstuaalinen metadiskurssi ohjailee ja kommentoi puhetilannetta. Ilmauksilla voidaan esimerkiksi ylläpitää vuorovaikutusta tai kommentoida tekstin tuottamista. Kontekstuaalisen metadiskurssin ilmaukset ovat monelta osin samankaltaisia sekä muodoiltaan että funktioiltaan tekstuaalisen metadiskurssin kanssa, mutta kontekstuaalisen metadiskurssin ilmaukset ovat tekstuaalisesta metadiskurssista poiketen luonteeltaan tilanne- tai materiaalikommentteja. Materiaalikommentteja puhuja käyttää ohjatessaan yleisöä kuvioiden, taulukoiden tai muun visuaalisen materiaalin tulkintaan kuten ”*tässä näkee täs pylväis*, jos se brändi tunnetaan tai ei tunneta mikä se niitte ero on” tai ”*lähetää tuolta alhaalta päi* tekemää sitä mainontaa”. Tilannekommentit taas ovat eräänlaista selostusta, mitä puhuja on aikeissa tehdä tai mitä on parhaillaan tekemässä: ”*mä kohta näytän niit juttuja* mitkä siihe vähä vaikuttaa”. Myös puheen tuottamisprosessiin liittyvät tekijät, esimerkiksi ilmausten hakemiseen käytettävän ajan aikana käyty

prosessipuhe ovat tilannekommenteja ”*jaa sitte sitte tota sit jos mietitää* on se semmonen raja mihi me ylletää”. (Mts. 156–159.)

2.2.2 Ei-sanallinen viestintä

Viestintätilanteissa yleensä ensimmäiseksi on helpoin havaita ja ymmärtää viestin sanallinen aines. Viestintä ei kuitenkaan muodostu pelkästään kielestä tai kielellisistä ilmauksista, vaan puhetilanteissa viesti välittyy useampia kanavia pitkin. Puhetilanteessa ei ole merkitystä vain sillä, mitä sanotaan, vaan myös sillä, miten asia sanotaan: kuinka puhuttua tekstiä havainnollistetaan, miten mahdollisiin kuulijoiden puheenvuoroihin ja kysymyksiin reagoidaan ja niin edelleen. Merkityksiä ovat luomassa niin kielelliset tekijät kuin ei-sanallinen viestintäkin. Asiasisällön lisäksi esimerkiksi puheen rytmillä, äänensävyllä ja -voimakkuudella, tauoilla ja painotuksilla vaikutetaan tekstistä tehtäviin tulkintoihin. (Tiittula 1992: 42; Gerlander & Nilsson 2013: 222.) Muu kuin kielellinen käyttäytyminen, eli ei-sanallinen viestintä, on sanotun, verbaalin viestin rinnalla muokkaamassa ja ilmaisemassa merkityksiä ja säätelemässä vuorovaikutusta. Se on osaltaan niin täydentämässä, korvaamassa kuin muuttamassakin kielellistä viestiä. (Tiittula 1992: 42; Andersson & Kylänpää 2002: 15.)

Ei-sanallista viestintää tarkastellaan usein Burgoonin, Guerreron ja Manusovin esittämän kahdeksan erilaisen luokan kautta: 1) *Kinesiikka* on kehon liikkeitä, kuten eleet, ilmeet, asennot ja katse. 2) *Parakieli* taas kuvaa ääneen ja puhetapaan liittyviä viestejä, kuten äänenvoimakkuutta, puherytmisiä ja taukoja. 3) *Olemus* on yhtä kuin fyysinen ulkoasu, kuten vaateetus, kampauss, pituus, ihonväri ja niin edelleen. 4) *Tilankäyttöön* liittyy henkilökohtaisen ja materiaalisen tilan ja etäisyyden tekijät. 5) *Kosketus* kattaa kaiken sen, missä ollaan kosketuksissa tois(t)en ihmis(t)en kanssa, kuten kädenpuristukset, halaukset ja poskisuudelmat. 6) *Ajankäyttö* on täsmällisyyttä, odotusaikaa ja kohtaamisen kestoa kuvaava tekijä. 7) *Artefaktit* ovat muuteltavissa olevia esineitä ja ympäristön piirteitä, kuten sisustus sekä 8) *hajut*. (Andersson & Kylänpää 2002: 16; Burgoon, Guerrero & Manusov 2011: 241.)

Multimodaalisuuden tutkimuksen piirissä ei-sanallisen viestinnän eri osa-alueita on tutkittu pitkään. Yksi tutkituimpia alueita on ollut eleiden käyttö ja osuus merkityksen muodostamisessa. Eletutkimusta voidaan lähestyä kolmesta eri näkökulmasta: psykologis-kognitiivisesta, pragmaattisesta tai vuorovaikutusanalyttisestä. (Kääntä & Haddington 2011: 16–17.) Tutkimukseni kannalta näistä keskeisimmät ovat psykologis-kognitiivinen ja pragmaattinen ote. Multimodaalisen eletutkimuksen tutkimussuuntausten tärkeimpinä vaikuttajina ja alullepanijoina pidetään Adam Kendonia ja David McNeillia. Kendonin ensimmäiset tut-

kimukset aiheesta ovat jo 1960-luvulta. Hänen näkökulmansa on pragmaattinen; hän kuvaa, kuinka eleet tarkentavat, tukevat, muokkaavat ja lisäävät kielen antamia merkityksiä. (Kendon 2004: 7–16; Kääntä & Haddington 2011: 18.)

Psykologis-kognitiivista suuntausta on edistänyt erityisesti McNeill, osin Kendonin tutkimuksen pohjalta. McNeillin tutkimuksen pohjana on havainto siitä, että eleet eivät ole vain kielen lisä tai apulainen, vaan viestintäprosessin ja kielen yksi osa. Tutkimukseni kannalta keskeisintä McNeillin tutkimuksesta on eleiden tyyppien jaottelu ja sen tarjoama terminologia: *Puheeseen kytkeytyvät eleet* voivat olla esimerkiksi *rytmittämässä* puhetta käden heilautuksilla, tai ne voivat toimia sanallisen aineksen kautta välittyvien merkitysten *tarkentajina*. Nämä *tarkentavat eleet* taas voivat olla joko *indeksikaalisia* eli osoittavia, jolloin niitä käytetään esimerkiksi osoittamaan ympäristöstä jokin puheenaiheena oleva esine, tai ne voivat olla *ikonisia*, jolloin niillä havainnollistetaan ja tarkennetaan sanallisen aineksen tuottamaa merkitystä esimerkiksi käden liikkein mukailemalla ja toisintamalla jonkin esineen muotoa. Eleet voivat olla myös *metaforisia*, jolloin niitä käytetään abstraktin ajatuksen tai idean kuvaamiseen. Osa eleistä taas kytkeytyy puheeseen niin vahvasti, että ne toimivat jopa *lauseenjäsentien tapaan* lauseen jonkin verbaalisen osan jäädessä pois. (McNeill 2000: 2–7; Kääntä & Haddington 2011: 17.) Käsien liikkeisiin saatetaan turvautua enenevässä määrin myös esimerkiksi silloin, jos puhuja kokee verbaalisen sanomansa muotoilun haasteelliseksi (Tiittula 1992: 27).

Oman tutkimukseni fokus on siis tekstin (tässä *teksti* kattaa koko multimodaalisen esitystilanteen) eikä niinkään esimerkiksi vuorovaikutuksen tutkimuksessa. Näin ollen huomioin analyysissäni ei-sanalliset viestit vain niiltä osin kuin ne kullakin hetkellä vaikuttavat olennaiselta lisältä pureutumatta kaikkiin kahdeksaan osa-alueeseen erikseen. Aineistostani suureen rooliin nousevat esimerkiksi kinesiikkaan lukeutuvat eleet, kuten puhujan kädellä osoittaminen diaa kohden. Muista osa-alueista keskeisiksi vaikutti nousevan tilankäyttö, kuten puhujan käveleminen tietokoneen luokse dian vaihtamista varten sekä parakieli, kuten puheessa esiintyvät tauot – suunnittelun ilmaisemisen ohella tauot saattavat esimerkiksi toimia niin merkinä puheenvuoron pitämisestä itsellä kuin vaikkapa sanoman pehmentäjinä tai korostajina (Tiittula 1992: 27). Erityisesti olemus, kosketus, ajankäyttö, artefaktit ja hajut taas jäävät analyysissäni selvästi vähemmälle huomiolle, koska ne eivät olleet olennaisia tutkimuskysymysteni kannalta ja toisaalta myös videomuotoinen aineisto asettaa omat rajoitteensa analyysille. Ei-sanallisen viestinnän osalta analyysi onkin kokonaisuudessaan lähinnä kuvailun tasolla tapahtuvaa. Erillistä metodologia ei-sanallisen aineksen erittelyyn en nähnyt tarpeelliseksi ottaa

mukaan, koska tarkastelu tapahtuu luontevasti multimodaalisuuden ja sieltä nousevan käsitteistön kautta.

2.2.3 Visuaalinen havainnollistaminen

Visuaalisen havainnollistamisen tarve on luonteva jatkumo nykyiselle yhteiskuntamme voimakkaalle visuaalisuuden kulttuurille; näköaistin merkitys on viime vuosikymmeninä korostunut entisestään digitaalisen teknologian yleistymisen myötä. Perimmäisiksi funktioiksi visuaaliselle havainnollistamiselle voidaan nostaa kaksi tekijää: auttaa yleisöä ymmärtämään ja muistamaan olennaisin sisältö sekä viestin vaikuttavuuden tehostaminen. (Gronbeck, Longman, McKerrow, Ehringer & Monroe 2000: 253–254; Stuart 2001: 68; Andersson & Kylänpää 2002: 175.) Mielenkiinnon herättämisen ja vireystilan ylläpidon lisäksi visualisointi voi auttaa yleisöä myös jäsentämään asioiden välisiä suhteita ja selkiyttää monimutkaisten kokonaisuuksien hahmottamista (Hill ym. 2012: 248–253; Koski & Korteso 2012: 102–103). Havainnollistamismateriaalin käytöllä on vaikutusta yleisön lisäksi myös puhujaan itseensä. Esimerkiksi diaesitysten ja piirtoheitinkalvojen käytöllä on havaittu olevan myönteistä vaikutusta esiintymisjännityksen lievittäjänä (ks. esim. Almonkari 2007; Hill ym. 2012; Kallio 2012).

Kotimäki (2013) on tutkimuksessaan kartoittanut visuaalisia resursseja suomi toisena kielenä -oppitunneilla multimodaalisesta näkökulmasta. Hän erittelee aineistonsa visuaalisten elementtien funktioita tekemänsä havainnointilomakkeen avulla. Funktiot Kotimäki kokosi pääosin Matti Hannuksen (1996: 47–50) oppikirjan kuvituksen vaikutusta oppimiseen tutkineen väitöskirjan ja Ilpo Vuorisen (2005: 150) menetelmäoppaan pohjalta. Kotimäki (2013: 47) esittää visuaaliselle havainnollistamis- ja oppimateriaalille 15 funktiota jatkumona koristeellisuudesta kognitiivisuuteen: 1) koristaa, 2) herättää ja pitää yllä opetustavoitteisiin sopivia tunteita, 3) tuoda opetustilanteeseen huumoria, 4) välittää virikkeitä, mielikuvia, tunnelmia ja fantasioita, 5) lisätä mielenkiintoa, uteliaisuutta ja motivaatiota, 6) antaa mahdollisuutta ilmaista itseään joko itse tehden tai projektiivisesti kuvasta, 7) herättää kysymyksiä, 8) herättää mielipiteitä ja keskustelua, 9) tarjota tilaisuuden tarkastella objekteja, prosesseja ja tilanteita eri näkökulmista, 10) suunnata tarkkaavaisuutta ja lisätä keskittymistä, 11) välittää informaatiota, 12) edistää ymmärtämistä ja välitettävän viestin täsmällisyyttä, 13) hahmottaa kokonaisuuksia ja osoittaa asioiden keskinäisiä riippuvuuksia, 14) kuvata, selventää ja vahvistaa suullista ja verbaalista informaatiota sekä 15) tukea muistitoimintoja.

Visuaalisen havainnollistamisen tavat voidaan jakaa kahteen pääryhmään: fyysisiin objekteihin sekä objektien ja suhteiden representaatioihin. Fyysiset objektit jakautuvat edelleen elollisiin objekteihin, joita ovat esimerkiksi kasvit ja eläimet, ja elottomiin objekteihin eli erilaisiin tavaroihin. Usein kuitenkin päädytään, niin käytännöllisyyden kuin yksinkertaisuudenkin vuoksi, näiden objektien erilaisiin representaatioihin. Representaatioita ovat esimerkiksi valokuvat, piirrokset fläppi- ja liitutauluille, piirtoheitinkalvot, videoleikkeet sekä tutkimukseni keskiössä olevat esitysgrafiikkaesitykset. (Gronbeck ym. 2000: 255–260.) Monissa jaoteluissa myös ei-sanallisen viestinnän osa-alueita luetaan osaksi visuaalista havainnollistamista. Tässä tutkimuksessa kuitenkin esittelen ei-sanallisen viestinnän ja visuaalisen havainnollistamisen selvyuden vuoksi eri luvuissa ominaan, mutta toisiaan risteävinä multimodaalisuuden osa-alueina.

Tässä tutkimuksessa visuaalisen viestinnän ja havainnollistamisen kentästä keskiöön nostetaan erityisesti esitysgrafiikkaesitykset. Nämä erilaisten puhe-esitysten tueksi luodut esitysgrafiikka- eli diaesitykset on tehty jollain saatavilla olleista kaupallisista tai maksuttomista esitysgrafiikkaohjelmista, jolla voi luoda myös muuta esitysgrafiikkaa, kuten digitaalisessa muodossa olevia kalentereita ja valokuva-albumeita, internetsivuja, kuvia ja kaavioita. Yleisin esitysgrafiikkaohjelma on Microsoft Office PowerPoint, mutta maksuttoman Apache OpenOffice -ohjelmiston vastine Impress on myös laajalti käytetty ja tunnettu (Välisalo 2013). Tarjolla on lisäksi muutamia muita, vähemmän käytettyjä vaihtoehtoja, kuten Applen Macintosh-tietokoneperheelle kehitetty iWork-ohjelmistopakettin Keynote sekä Apache OpenOfficen perustuvat LibreOffice Impress ja IBM Lotus Symphony Presentations. Vuonna 2009 julkaistu täysin internetpohjainen online-esitystyökalu Prezi on myös kasvattanut suosiotaan suurissa määrin: syksyllä 2015 Prezi kertoi ohjelmallaan olevan 60 miljoonaa rekisteröitynyttä käyttäjää, 190 miljoonaa julkista esitysgrafiikkaesitystä ja näillä yhteensä yli biljoona näyttökertaa. Visuaaliselta ilmeeltään ja käytettävyydeltään Prezi poikkeaa kilpailijoistaan monelta osin merkittävästi. Esimerkiksi siirtyminen diasta toiseen on mahdollista esittäjän haluamassa järjestyksessä zoomaustyökalulla perinteisen numerojärjestyksen sijaan. Yleisölle on myös mahdollista näyttää koko esitys kartanomaisena kokonaisuutena samalla visualisoiden dioilla esitettyjen asioiden suhteita toisiinsa nähden muiden esitystyökalujen käyttämän pinotyönnön sijaan.

Microsoftin PowerPoint-esitysgrafiikkaohjelman suosiota kuvastaa hyvin se, että nimitys näyttää vakiintuneen jossain määrin koko esitysgrafiikan synonyymiksi erityisesti puhekielessä, mutta usein kirjoitetussa kielessäkin (Lammi 2009a: 15). Esimerkiksi erilaisissa viestintäoppaissa ja käsikirjateoksissa hakemistosta löytyy hakusanana usein juuri *Power-*

Point virallisempien, tietokoneohjelmaa yksilöimättömien yläkäsitteiden, kuten *kalvo*, *dia* tai *havainnollistaminen*, rinnalla ja jopa sijaan (ks. esim. Rendle-Short 2006²; Kankaanpää & Piehl 2011; Heikkinen, Voutilainen, Lauerma, Tiililä & Lounela 2012; Lohtaja-Ahonen & Kaihovirta-Rapo 2012). PowerPoint-nimen käyttö yleisterminä on siinä mielessä harhaanjohtava, että esitysgrafiikka ei tokikaan ole sama asia kuin väline, jolla se mahdollisesti on tuotettu eikä esityksen relevanssi riipu sen tekemiseen käytetyn ohjelman tuotemerkistä. (Lammi 2009a: 14; 2009b.)

Niin esitysgrafiikan tekemistä yleisellä tasolla käsittelevät kuin tiettyyn ohjelmaan keskittyvät oppaat nostavat diaesitysten keskeisimmäksi ja hyödyllisimmäksi käyttöympäristöksi yritysmaailman. Esimerkiksi *Esitysgrafiikan pikaopas: PowerPoint 2007* -teoksen johdannossa kerrotaan: ”Parhaimman hyödyn PowerPointista saa yritysmaailmassa. Sillä on hyvä näyttää palaverissa erinäisiä kaavioita, strategioita, kuvia ja monia muita yhdessä ja samassa esityksessä. PowerPoint on oiva keino tehostaa suullista viestintää.” Hautsalo (2007: 4) mainitsee myös kotikäyttäjän hyötyvän esitysgrafiikkaohjelmien ominaisuuksista, mutta esimerkiksi soveltuvuutta opetuskäyttöön hän ei esittele lainkaan.

Liike-elämässä esitysgrafiikkaa käytetäänkin monipuolisesti eri yhteyksissä. Niin sisäisessä kuin ulkoisessa viestinnässä diaesitykset ovat jo arkipäivää monenkokoisissa yrityksissä. Kuitenkin esimerkiksi henkilökunnan palaverien esitysgrafiikan taso on helppo sivuuttaa sillä ajatuksella, että dioja ei ole tarkoitettukaan ulkopuolisten käyttöön markkinointimateriaaliksi, vaan lähinnä muistiinpanoiksi omalle väelle. Diaesitykset ovat kuitenkin laajalti käytössä myös edustettaessa yritystä asiakkaille ja ulkoisille sidosryhmille, jolloin huolellinen toteutus ja informaatioarvo korostuvat: laadukas esitysgrafiikka toimii yhtä lailla yrityksen käyntikorttina kuin esitemateriaalit, internetsivut ja varsinaiset mainoksetkin (Lammi 2009a: 15).

Yritysmaailman vaihtelevantasoisiiin diaesityksiin voi yhtenä tekijänä olla opastuksen vähyyskin. Erilaisissa työelämän tekstien kirjoittamiseen opastavissa teoksissa esitysgrafiikan käyttöä ja luomista sivutaan vaihtelevissa määrin. Koherentin kokonaisuuden, jossa puhe ja diat todella tukevat toisiaan, rakentaminen on varmasti hyvin haasteellista, jos teoriaa aiheesta ei ole helposti saatavilla. Esimerkiksi *Yrityksen viestintä* (Kortetjärvi-Nurmi, Kuronen & Ollikainen 2008) ei sivua aihetta sanallakaan, vaikka siinä kerrotaan hyvinkin yksityiskohtaisia ohjeistuksia niin tarjouspyynnön, reklamaation, internetsivujen kuin kriisiviestinnänkin hoitamiseen. Kirjassa *Tekstintekijän käsikirja. Opas työssä kirjoittaville* (Kankaanpää & Piehl 2011) taas diaesityksille on omistettu muutama oma alalukunsa. Ohjeistukset käsittelevät niin

² Rendle-Shortin (2006) *The Academic presentation. Situated talk in action*. myös käyttää ’powerpointia’ terminomaisesti, vieläpä kokonaan pienillä kirjaimilla kirjoitettuna johdonmukaisesti läpi teoksen.

kalvojen ulkoasua, sisältöä kuin funktiotakin. *Tehoa työelämän viestintään. Puhu kuulijalle, kirjoita lukijalle* (Lohtaja-Ahonen & Kaihovirta-Rapo 2012) puolestaan käsittelee esitysten tekoa ja tarpeellisuutta useissa eri yhteyksissä yleensä lyhyissä katkelmissa ilman varsinaista aiheelle omistettua omaa osuutta. Tuoreena poikkeuksena tähän on kokonaisuudessaan esitysgrafiikalla havainnollistetun esityksen suunnittelun ja luomisen opastukseen keskittyvä teos *Viesti ja vaikuta. Käsikirja presentaatioiden pitäjälle* (Lammi 2015), jossa valotetaan kattavasti niin puhe- kuin diaesityksenkin suunnittelua, luomista ja pitämistä. Kirjoittaja ei erikseen nimeä teoksensa pääasiallista kohderyhmää vaan suuntaa sen kaikille, jotka pitävät esityksiä eri yhteyksissä. Esimerkkitapaukset ja -diat sijoittuvatkin niin yritysmaailmaan kuin opetustilanteeseen.

Opetusvälineenä tieto- ja viestintäteknologian käyttö on lisääntynyt merkittävästi 2000-luvulla kaikilla kouluasteilla, ja sen opetuskäytön vahvistaminen on myös kirjattu keskeiseksi koulutuspoliittiseksi tavoitteeksi (Opetushallitus 2011: 5). Opettajien tieto- ja viestintäteknikan opetuskäytön pääasiallisiksi muodoiksi Opetushallituksen muistiossa (2011: 10) mainitaan internetin hyödyntämisen tiedonhankinnan ja opetuksen havainnollistamismateriaalien etsimisen ohella juuri diaesitysten tekeminen esitysgrafiikkaohjelmilla.

Useista moodeista koostuvan tekstin tulkitsemisessa tarvittaviin taitoihin voidaan viitata termillä monilukutaito (*multiliteracy*) (Luukka 2013). Esimerkiksi tuoreessa *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa* (POPS 2014) mainitaan monilukutaidon käsite jo perusopetuksen tehtävissä ja yleisissä tavoitteissa laaja-alaisen osaamisen tavoitteisiin liittyen. Monilukutaitoon tässä yhteydessä liitetään laaja tekstikäsitys, jossa tietoa voidaan ilmaista ”sanallisten, kuvallisten, auditiivisten, numeeristen ja kinesteettisten symbolijärjestelmien sekä näiden yhdistelmien avulla”. Yhtenä osa-alueena mainitaan erilaisten tekstien tulkitsemisen lisäksi myös erilaisten tekstien tuottamisen taito. Monilukutaito kattaa monia erilaisia lukutaitoja, joita esitetään kehitettäväksi yli oppiainerajojen, arkikielestä eri tiedonalojen kielen ja esitystapojen hallintaa kohti. Oppilaille tulisikin tarjota mahdollisuus harjoittaa monilukutaidon eri ulottuvuuksia perinteisten oppimisympäristöjen ohella monimediaisissa, eri teknologioita hyödyntävissä oppimisympäristöissä. (POPS 2014: 22.)

Nykyään sekä tuotetaan että luetaan enenevässä määrin erilaisia multimodaalisia tekstejä monissa käyttöympäristöissä. Pelkkä lingvistisen aineiston kattava luetunymmärtäminen sen perinteisimmässä merkityksessä ei enää riitä auttamaan meitä koko merkityksen muodostamisessa, vaan joudumme kasaamaan merkityksen usean eri aistikanavan kautta välittyvistä elementeistä. Kun yhä useamman arkipäivään kuuluu myös monimodaalisten tekstien lukemisen lisäksi sellaisten tuottaminen, korostuu erilaisten lukutaitojen hallinta entisestään. Tähän tar-

peeseen uusi opetussuunnitelma pyrkiikin erinomaisesti vastaamaan, mutta luonnollisesti joutunut jatko-opinnoissa tai työelämässä näiden haasteiden kanssa painivien tueksi se ei vielä ehtinyt. Samalla tavalla kuin kirjoitetun tekstin tuottaminen vaatii ensin lukutaitoa, voidaan ajatella multimodaalisten tekstien tuottajan hyötyvän monista moodeista koostuvien tekstien tulkitsemisen ja ”lukemisen” hallitsemisen taidoista. Kieliopin ja muiden kielen sääntöjen hallinta realisoituu vasta yrittäessämme itse tuottaa tekstiä, joten saman voisi ajatella ainakin jossain määrin pätevän myös monikanavaisten tekstien tuottamiseen.

Visuaalisen viestinnän tavoitteena ei kaikkiaan liene toisintaa puhuttua vaan havainnollistaa sitä: laajentaa ymmärrystä esitettävästä asiasta ja jopa luoda täysin uusia merkityksiä. Klisee kuvan tuhannen sanan veroisuudesta elää mielissämme voimakkaana, ainakin lausahduksen niin arkipäiväisissä kuin formaalimmeissakin tilanteissa toistumisen tiheydestä päätellen. Kuitenkin yhdistettäessä visuaalista ainesta lingvistiseen ja usein lisäksi vielä monien muidenkin moodien elementteihin, on tekemistä niin yleisöllä kuin tekstien tuottajallakin pysyä mukana kaikkien eri kanavien kautta tulevien informaatioiden merkityksistä. Vaikka useamman eri aistikanavan kautta saatavan informaation ja monenlaisten havainnollistamismateriaalien on todettu usein tehostavan opetettavan tiedon ymmärtämistä ja muistamista, on yhtä lailla kuitenkin huomattu visuaalisen havainnollistamisen toisinaan myös heikentävän asioiden omaksumista tiedollisen ylikuormituksen myötä (ks. esim. Koski & Kortesoja 2012; Wecker 2012; Abdelrahman ym. 2013).

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

3.1 Aineisto

Taustakirjallisuuden ja mediassa esiin nostettujen aiheiden perusteella diaesitysten käyttöympäristöistä keskeisimmiksi nousevat opiskelu- ja liike-elämän kontekstit. Niinpä pidin relevanttina kerätä aineistoni juuri näistä ympäristöistä, missä mahdollisimman moni on ollut tekemisissä tällaisten multimodaalisten tekstien kanssa. Vaikka hyödyn tietynlaisesta vastakainasettelusta, jonka aineiston erilaiset lähtökohdat tarjoavat, pidän tärkeänä myös sitä, että esitykset eivät olisi liian erilaisiakaan toisiinsa nähden. Näin ollen lähdin aineiston rajaamisessa ja keruussa liikkeelle siitä ajatuksesta, että aineistoni esityksissä olisi jonkinlainen koulutuksellinen näkökulma.

Etsin tietoa soveltuvista esityksistä internetin kautta ja lähetin sähköpostia niille tahoille, joista ajattelin voivani saada tarkoituksenmukaista aineistoa. Saamieni vastausten pohjalta aineistokseni valitsin kolme erilaista tilannetta: yliopiston kasvatustieteiden perusopintojen luennon, avoimen aikuisopiston *Henkilöstön kehittäminen* -koulutuksen oppitunnin sekä mainostoimiston järjestämän, pääasiassa yrittäjille ja viestinnän parissa työskenteleville suunnatun markkinointiaiheisen seminaarin. Aikuisopiston koulutuksen ja markkinointiseminaarin kävin kuvaamassa itse keväällä 2014. Kasvatustieteen luento oli syksyllä 2013 kuvattu, yliopiston verkkojulkaisualustan kautta katsottavissa oleva tallenne, jonka käyttöön sain luvan luennoitsijalta ja kurssin vastuuhenkilöiltä. Varmistin kuitenkin, että kyseessä oli sellainen luento, jota ei ollut suunniteltu vain tallennusta vaan ensisijaisesti juuri paikalla seuraamista varten. Tällä halusin minimoida videoinnin vaikutuksen esiintyjään sekä hänen suunnittelemiinsa dioihin ja puheeseen. Suoraan etäopetusmateriaaliksi kuvattava, pelkästään verkossa esitettävä luento on jo suunnittelulähtökohdiltaan sen verran erilainen, että rajasin senkaltaiset esitykset pois aineistostani selvyiden ja vertailtavuuden säilymisen vuoksi.

Analyysin aluksi tein videotallenteista karkean litteroinnin. Esiintyjän puheen litteroin sanatarkasti ja analyysin kannalta olennaisimpia kohtia merkitsin lihavoidulla fontilla. Koska tutkimukseni painopiste ei ole vuorovaikutuksen tutkimuksessa tai keskusteluanalyysissa, olen jättänyt huomiotta esimerkiksi esityksen loppuun varatun ajan yleisön kysymyksille, muut yleisön pyytämät puheenvuorot, puhujan yleisölle antamat keskustelu-, pohdinta- ja ryhmätehtävät sekä kaiken muun keskustelun yleisön kanssa tai kesken. Puhutusta aineksesta litteroituna ja varsinaisena aineistona on ainoastaan esiintyjän puhe. Tällä linjauksella sain

myös eri esityksistä keskenään vertailukelpoisempia ja toisaalta säilytettyä analyysissa tiukemmin tekstintutkimuksellisen otteen.

Yhtä esiintyjää lukuun ottamatta sain puhujilta heidän käyttämänsä diat sellaisinaan käyttööni erillisinä PDF-tiedostoina, joista niitä on ollut käytännöllistä ottaa dia kerrallaan esimerkeiksi. Olen ottanut videoista myös kuvakaappauksia esimerkkeihin niissä tilanteissa, kun puhujan asento tai ele on vaikuttanut olevan olennainen tekijä analysoinnissa, jolloin kuvassa näkyy sekä puhuja että taustalla hänen käyttämänsä dia. Sähköpostitse sovitun alustavan tutkimusluvan lisäksi pyysin itse kuvaamiltani esiintyjiltä vielä kirjallisen tutkimusluvan ennen tallennuksen aloittamista. Kasvatustieteen luennoitsijan kanssa sopimus hoidettiin sähköpostitse. Aineistoni videoiden yhteiskesto on noin neljä tuntia, josta markkinointiseminaarin esitysten kesto noin 1 tunti 45 minuuttia ja oppilaitosten esitystilanteiden kesto noin 2 tuntia 15 minuuttia. Kaikkiaan aineistoni sisältää yhteensä 128 diaa ja litterointeja kertyi 55 sivua: 22 sivua yliopiston luennolta, 8 sivua aikuisopistolta ja markkinointiseminaarista 25 sivua (4–8 sivua puhujaa kohti).

3.1.1 Aineisto 1: Yritysmaailman esitystilanteet

Aineistoni liike-elämään sijoittuvat esitykset ovat peräisin kasvumarkkinointiseminaarista. Seminaarin teemana olivat ilmiöt, joita puhujien luvattiin lähestyvän omista näkökulmistaan käsin. Tapahtuman järjestäjä taustoitti tilaisuutta mainoksissaan näin: ”Seminaarin tarkoitus on yksinkertainen: me opetamme sinulle kuinka ILMIO luodaan. Ei bullshittiä, vaan simppele työkalu”. Tilaisuus oli järjestäjän mukaan suunnattu yrittäjille, johtajille, tiedottajille, markkinoinnin ja mainonnan parissa työskenteleville sekä näiden alojen opiskelijoille. Tutkimuskohteenä esitykset olivat antoisia ja mielenkiintoisia siinäkin mielessä, että ne olivat liike-elämän ja markkinoinnin ammattilaisten tekemiä ja kohderyhmänäkin oli niinkään liike-elämän ammattilaiset ja markkinoinnin ja liiketalouden opiskelijat. Seminaaria mainostettiin Facebookissa ja tilaisuuden järjestäneen mainostoimiston internetsivuilla. Tapahtumaan pystyi ilmoittautumaan kuka vain aiheesta kiinnostunut. Osallistumiskustannuksina mainittiin ulospääsymaksu, jonka suuruuden jokainen sai määrittää itse kokemansa hyödyn mukaan.

Jokaiselle puhujalle oli ohjelmaan merkitty aikaa 30 minuuttia ja puheiden väliin 5 minuutin tauot. Kuvasin kaikkiaan neljä esitystä. Seminaari olisi jatkunut vielä yhdellä esityksellä, mutta siinä puhujiksi oli merkitty kokonainen tiimi. Rajasin tämän viimeisen esityksen pois aineistostani sillä perusteella, että koin hyödyllisimmäksi ja johdonmukaisimmaksi sisällyttää aineistooni ainoastaan sellaisia esityksiä, joissa esiintyjänä on yksi henkilö kerrallaan;

tällaiset esitykset ovat edelleen tyypillisimpiä arkipäivän tilanteissakin. Tällä ja aikaisemmin mainitsemaani linjauksella yleisön kommenttien huomiotta jättämisestä sain säilytettyä analyysissäni tietyn johdonmukaisuuden ilman, että olisin joutunut käsittelemään vielä puhujien keskinäistä kommunikointia tai keskustelua yleisön kanssa.

Ensimmäisen esityksen aihe oli *Tehdäänkö ISO vaikutus*. Puhujan titteleiksi oli merkitty myyntijohtaja, budomies ja karismaattinen esiintyjä. Ohjelmassa esitystä pohjustettiin näin: ”Kun halutaan saada aikaiseksi iso vaikutus, tarvitaan painoarvoa. Uudet mediat toivat mukanaan uuden markkinointitrendin – vaatimattoman pienelle yleisölle tehtävän nyhäämisen. Unohtuiko faktat? Kun halutaan tavoittaa iso yleisö, tarvitaan nykyaikainen massamedia nyhäämisen tueksi.” Esityksessä tarkasteltiin traditionaalisempien valtamedioiden, etupäässä sanomalehden sekä uusien sosiaalisten medioiden ja yhteisöpalvelujen, kuten Facebookin ja Twitterin, välisiä suhteita ja problematiikkaa. Puhuja oli paikalla sanomalehden edustajana, joten hän oli myös puolustamassa perinteisten painotuotteiden paikkaa joukkoviestimien kentässä. Puheen kesto oli 25 minuuttia, ja dioja esitys sisälsi 22 kappaletta. Analyysin lähdeviittauksissa tälle esitykselle olen antanut tunnusteen *myyntijohtaja* esiintyjän nimikkeeseen mukaan.

Toisena puhujana oli väitöskirjaa talouspoliittisesta retoriikasta valmisteleva politiikan tutkija ja kasvumarkkinointivalmentaja, jonka esityksen aiheena oli *Tahtoa ja tekoja*. Järjestäjän toimesta esityksestä kerrottiin seuraavaa: ”Hyvinvointiyhteiskunnan pelastaminen vaatii tahtoa ja tekoja. Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta tarvitsee kasvua. Mutta duunien pelastaminen ei tee kasvua – uusien duunien luominen on tätä päivää. Mistä siis eväät kasvuun ja hyvinvoinnin turvaamiseen?” Sisältö käsitteli sitä, kuinka tärkeä tekijä tuottava työ on niin yksilön, yritysten kuin yhteiskunnankin hyvinvoinnin kannalta. Toisaalta esitys oli jossain määrin myös puhujan henkilökohtaisten intentioiden värittäjä, koska hän oli edustamassa koko seminaarin järjestänyttä mainostoimistoa ja yksi hänen esittelemistään keinoista hyvinvointiyhteiskunnan pelastamiseksi olikin samaisen yrityksen tarjoama kasvumarkkinointivalmennus. Puhe-esitys oli pituudeltaan 23 minuuttia, ja havainnollistamismateriaalinaan esiintyjällä oli kymmenen diaa. Analyysin lähdeviittauksissa tämän esityksen viitteenä on tunniste *politiikantutkija*.

Kolmas esitys oli otsikolla *Saatana saapuu strategiaan*. Puhujaksi esiteltiin markkinointiviestinnän asiantuntija, markkinoinnin vapaa ajattelija ja kasvumarkkinointivalmentaja. Seminaarimateriaalissa esitykseen johdateltiin ajatuksella *Onko markkinoinnin moraalille mitään järkisyitä? Ja vielä sellaisia, joita talousjohtajakin ymmärtää*. Puhuja käsitteli sekä markkinoinnin että laajemmin myös koko liike-elämän eettisiä ja moraalisia kysymyksiä sekä sitä, kuinka nämä nykypäivänä vaikuttavat kuluttajien ostokäyttäytymiseen. Samalla hän si-

vuosi yleisellä tasolla myös yksilön onnellisuuteen ja hyvinvointiin liittyviä tekijöitä. Puhuja käytti esitykseensä aikaa 22 minuuttia, ja dioja esitys sisälsi 28 kappaletta. Analyysissa viitataan tähän esitykseen nimikkeellä *markkinointiviestinnän asiantuntija*.

Neljäntenä puhujana oli ”somekouluttaja” ja pappi aiheenaan *Pelastus sosiaalisesta mediasta*. Esityksen sisältöä pohjustettiin näin: ”2000-luvun markkinoinnin uuden kivijalan muodostavat luottamus, kuuntelu, sisältö, merkityksellisyys ja arvopohja. Miten tämä näkyy ’bisneksessä’, jossa visio kirjoitettiin kivitaluihin 4000 vuotta sitten ja palvelulupaus päivitettiin Nasaretin miehen toimesta 2000 vuotta sitten?” Pappi kertoi pääasiassa oman seurakuntansa käytäntöjen, kokemusten ja havaintojen pohjalta sosiaalisen median hyödyntämisestä. Puheella oli pituutta 35 minuuttia, ja esityksessä kaikkiaan 17 diaa. Analyysin lähdeviitteenä tälle esitykselle toimii nimike *pappi*.

3.1.2 Aineisto 2: Oppilaitosten esitystilanteet

Oppilaitosten esitystilanteita aineistossani on kahdesta eri kontekstista. Toinen esitys oli valmiiksi taltioitu Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen perusopintojen luento, jonka sain käyttööni verkkojulkaisualustan kautta. Luento oli tarkoitettu ensimmäisen vuoden aineenopettajakoulutukseen suoravalituille opiskelijoille ja se kuului *Kasvatustieteen psykologiset perusteet* -kurssiin. Valtaosalla kurssin osallistujista oli kokemusta yliopisto-opinnoista vasta yhden lukukauden ajalta ja kasvatustieteen opintoja takanaan yhden kurssin verran, joten tämä kurssin ensimmäinen luento kattoi pääasiassa tutustumista keskeisimpien kehitys- ja oppimisteorioiden peruskäsitteisiin ja teoriapohjaan sekä tärkeimpiin teoreetikoihin henkilöhistorioineen. Luennolla oli myös kaksi pohdintatehtävää, joissa opiskelijat ensin keskustelivat keskenään pienissä ryhmissä ja sitten luennoitsijan kanssa yhdessä. Nämä keskustelutehtävät rajasin selkeyden vuoksi aineistoni ulkopuolelle, koska tutkimukseni fokus on itse puhujassa ja hänen esityksessään eikä niinkään tilaisuuden osallistujien keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Kasvatustieteen luennon esitys oli kestoltaan 1 tuntia 22 minuuttia, ja dioja siinä oli 37. Analyysin lähdeviittauksissa tälle esitykselle olen antanut tunnisteiden *luento* ja esiintyjään viittaan nimikkeellä *luennoitsija*.

Toinen aineistoni opiskelukontekstiin sijoittuva esitys oli avoimen aikuisopiston oppitunti. Avoin aikuisopisto kertoo internetsivuillaan, että heidän monipuolisesta koulutustarjonnastaan voi kuka tahansa aikuinen valita kursseja niin omaksi ilokseen, harrastustensa tai työelämänsä tueksi kuin osaksi tutkinto-opintojaankin. Taltioimani oppitunti kuului kokonaiskestoltaan yksipäiväiseen Henkilöstön kehittäminen -koulutukseen. Koulutustarjonnassa kohde-

ryhmäksi mainitaan kaikki johtamisesta kiinnostuneet ja siihen lisää osaamista tarvitsevat henkilöt. Kurssikuvaus esittelee koulutuksen sisällöksi henkilöstön osaamisen arvioinnin ja kehittämisen, kehityskeskustelujen käytännötoteutuksen ja osaamisen siirtämisen työyhteisössä. Kurssin tavoitteiksi taas mainitaan henkilöstön osaamisen kehittämisen mallit sekä esimiesvalmiuksien ja työyhteisön kehittyminen.

Opettajan lisäksi oppitunnilla oli paikalla kaikkiaan viisi opiskelijaa. Jokainen heistä suoritti kurssia osana laajempaa tutkintoa. Kaikki opiskelijat olivat myös jo jonkin aikaa työelämässä olleita, ja opetus olikin hyvin vuorovaikutteista, keskustelevaa ja opiskelijoiden omien kokemusten jakamiselle tilaa antavaa. Rendle-Short (2006: 17) viittaa Labovin (1972) tarkkailijan paradoksi -käsitteeseen nostaessaan esiin sen problematiikan, joka liittyy minkä tahansa vuorovaikutuksellisen tilanteen havainnointiin: yritettäessä tallentaa luonnollisia tilanteita on aina mahdollista, että kuvattavat muuttavat käyttäytymistään kameran eduksi. Tärkeää onkin pyrkiä tekemään kuvaustilanne mahdollisimman huomaamattomaksi. Aineistossani tämä osoittautui haasteelliseksi erityisesti aikuisopiston oppitunnilla. Sekä opiskelijaryhmä että opetustila olivat pienehköjä, jolloin opettajalle jäi suuremmat mahdollisuudet muistaa kameran ja havainnoijan läsnäolo kesken opetuksenkin. Aikuis- ja ammattiopistolla eivät videoidut opetustilanteet vaikuttaisi vielä muutenkaan vakiintuneen esimerkiksi oppimateriaalikäytössä, joten kuvaustilanne saattoi olla opettajalle jo lähtökohtaisesti hieman vieraampi. Ohjelmaan merkitty kesto oppitunnille oli 1,5 tuntia, mutta koska jätän huomiotta yleisen opiskeluihin liittyvän keskustelun, ryhmätyöt, keskustelutehtävät jne., varsinaista analysoitavaa jäi ensimmäiseltä oppitunnilta noin tunnin verran. Dioja esityksissä oppitunnilla oli 14 kappaletta. Analyysin lähdeviittauksissa tämän esityksen tunnisteena on *oppitunti* ja esiintyjän nimikkeenä *opettaja*.

3.2 Multimodaalinen lähestymistapa lingvistiseen tekstintutkimukseen

Vesa Heikkisen (2009: 22) mukaan tekstintutkimus on ”pikemminkin näkökulma tutkimukseen kuin kiinteä teoria- ja metodipaketti”. Toista tutkimusmenetelmääni, multimodaalisuuden tutkimusta, luonnehditaan monissa teoksissa (ks. esim. Jewitt 2008a: 357; Kress 2009: 54) hyvin samankaltaisin sanoin. Tällainen laveus tuo analyysiin oman haasteensa, toisaalta samalla kuitenkin mahdollistaen tietynlaisen vapauden lähestyä aineistoa juuri tarkoituksenmukaisimmasta perspektiivistä. Perusajatuksena tekstintutkimuksessa on, että tekstillä on kylä hahmo ja olomuoto, mutta se ei kuitenkaan ole kiinni itse materiaalissa, kantoaalloissa, paperissa tai sen sellaisissa, vaan sen merkitys syntyy vasta lukijan tulkinnassa. Merkityksen

ja tulkinnan samastaminen on ongelmanasettelun kannalta tutkijalle toisaalta helpotus, mutta samanaikaisesti myös haaste: kun oletus on, että merkitykset eivät ole valmiiksi annettuina materiassa, on tutkijan tehtävänä ei pelkästään selvittää vaan myös muotoilla tekstin mahdollisia tulkintoja. (Hiidenmaa 2000: 165, 167–168.)

Tekstejä tutkitaan eri tieteenaloilla ja eri näkökulmista. Laajimmillaan termillä tekstin-tutkimus voidaan viitata eri alojen tuottamiin tekstianalyysseihin eikä niinkään kiinteään, yhtenäiseen tutkimusmenetelmään. Tutkimuksen kohteena voivat olla niin tekstilajit ja -käytänteet kuin kielelliset muodotkin. (Kulkki-Nieminen 2010: 12.) Tekstintutkimuksella haetaan vastausta esimerkiksi sellaisiin kysymyksiin kuin mikä teksti on, millä tavoin se tuottaa merkityksiä tai miten kieltä käytetään (Hiidenmaa 2000: 162, 164). Kielilähtöisessä tekstianalyysissä mielenkiinto kohdistuu siihen, miten tekstissä ilmaistaan merkityksiä kielen resursseja hyödyntäen. Lingvistisen tekstintutkimuksen tarkoitus on siis kuvata sitä, kuinka tietyssä tilanteessa käytetään kielenaineiksia merkityksellisellä tavalla. Tällainen analysointitapa mahdollistaa myös sen arvioinnin, kuinka käyttökelpoinen teksti on tarkoitukseensa nähden. Taustalla on funktionaalinen näkökulma kieleen, eli kielen rakenteen, merkityksen ja käytön nähdään kuuluvan niin kiinteästi yhteen, että kieltä ei ole tarkoituksenmukaista erottaa kontekstistaan. (Luukka 2000: 140; Hiidenmaa 2000: 169; Kulkki-Nieminen 2010: 12.)

Motivointi lingvistisen tekstintutkimuksen monipuolisiin kysymyksenasetteluihin voi tapahtua kahta kautta: joko pohditaan sitä, kuinka kieli toimii merkitysten tuottamisessa tai sitä, miten ja millaisia merkityksiä tuotetaan tietyissä tilanteissa (Hiidenmaa 2000: 184). Keskeistä on tarkastella autenttisia, todellisia, elävästä elämästä poimittuja tekstejä (Hiidenmaa 2000: 179). Kielilähtöisessä tekstianalyysissä tekstiä lähestytään ensisijaisesti käytössä olevana kielenä – tekstillä on tavoite ja funktio (Hiidenmaa 2000: 166; Kotimaisten kielten keskus 2012). Lingvistisen tekstintutkimuksen taustalla vaikuttavat muun muassa M. A. K. Hallidayn sosiosemiotikan (1978) ja systeemis-funktionaalisen kieliopin (1994) teoriat (Shore 2012: 131). Se sekä ohjaa näkemään tekstin kielenä ja kielellisenä esityksenä että auttaa kiinnittämään huomion itse tekstin sekä tekstin ja sen tilanteen koheesiokeinoihin ja informaationkulkuun (Hiidenmaa 2000: 175; Shore 2012: 148). Laajimmillaan analyysi ulotetaan monitieteisiin työkaluihin kielen funktionaalisuutta eritellen tekstistä sen ympäristöön, sosiaalisten ja kulttuuristen käytänteiden kuvaukseen, kuten siihen, millaisia tehtäviä tekstillä on ja miksi se on olemassa. (Hiidenmaa 2000: 188.)

Multimodaalisessa lähestymistavassa lähtöoletuksena taas on näkemys siitä, että merkityksen muodostumiseen on aina vaikuttamassa useita viestinnällisiä ja ilmaisullisia resursseja. Kielelliset elementit voivat olla näistä yksi, mutta edes lingvistinen moodi ei ole välttämätön

osa. (Jewitt 2008b: 246; 2009: 14; Kotimäki 2013: 13.) Merkitys rakentuu tekstin kielellisistä ja/tai ei-kielellisistä piirteistä, jotka muodostavat sidosteisen, limittyvän kimpuston. Kimpuston osat, yhdessä ja erikseen, muodostavat merkityksen (Kuikka 2009: 41). Funktionaalisessa multimodaalisuuden tutkimuksessa havainnoidaan eritasoisia teksti- ja diskurssikäytänteitä, jotka vaikuttavat merkityksen muodostumiseen ja muodostamiseen (Kääntä & Haddington 2011: 15). Keskeistä multimodaalisessa analyysissä onkin, ettei yhtään moodia pidetä toista tärkeämpänä. Esimerkiksi verbaalinen aines on yksi moodi toisten joukossa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki moodit olisivat aina tasaveroisessa asemassa, vaan jokin – kuten aineistoni tapauksessa useissa kohdin lingvistinen ja visuaalinen – moodi voi dominoida ja osallistua merkityksenluontiin toisia enemmän. (Jewitt 2009c: 13; 2009d: 15; Aaltonen 2013: 14.) Multimodaalisuuden tutkimuksen keskiössä on myös oletus siitä, että moodien yhteisvaikutuksesta syntyvä merkitys on aina enemmän kuin yksittäisten moodien merkitysten summa. Moodien yhdistelmät synnyttävät täysin uusia merkityksiä, joita ei olisi mahdollista tulkita huomioimalla vain osa moodeista. (Lemke 2002: 303; Flewitt, Hampel, Hauck & Lancaster 2009: 46; Aaltonen 2013: 2, 15.)

Multimodaalisuuden analysointi ja multimodaalinen lähestymistapa antavat tarkoituksemukaisen tavan analysoida aineistoani. Tästä näkökulmasta pääsen mahdollisimman kattavasti kuvaamaan ja erittelemään koko tätä sidosteista kielenkäytön kokonaisuutta, jossa merkityksen muodostumiseen voi laajimmillaan olla vaikuttamassa muun muassa esiintyjän puhe, dialle kirjoitettu teksti, puhujan eleet, ilmeet ja intonaatio sekä dialla näkyvät visuaaliset elementit, kuten kuvat ja kaaviot. Jo pelkkää diaa itsessään voitaisiin analysoida sellaisenaan multimodaalisena tekstinä kielellisen ja kuvallisen aineksen yhteispelinä, samoin kuin esiintyjän puhe-esitystä äänenpainoineen ja ei-sanallisine viesteineen. Viestin vastaanottajalle, esimerkiksi tutkimukseni kontekstissa kasvatustieteen luentoa seuraavalle opiskelijalle, merkitys muodostuu kuitenkin kaikkien tilanteessa läsnä olevien elementtien yhteisvaikutuksesta. Myös eri moodien tehtävät ja niiden tärkeyden tasa-arvoisuus sekä aikaisemmin keskeisenä ollut lingvistisen moodin korostuminen ovat tutkimukseni kannalta keskeisiä tekijöitä: aikaisemmissa tutkimuksissa on muun muassa havaittu yleisön pitävän merkityksellisenä sitä, että dialla näkyvät visuaaliset elementit ja esiintyjän puhe-esitys ovat toisiaan tukevia ja täydentäviä aineksia. Kumman tahansa ylikorostuminen häiritsee esitettävän asian ymmärtämistä ja muistamista, kun taas tasapainoisena kokonaisuutena nämä eri ainekset vastaavasti edesauttavat ja laajentavat merkityksen muodostumista.

Aineiston lähestyminen on mielekästä tekstiyden ja koheesion näkökulmasta: yhtäältä koko esitystilanne, kuten oppitunti tai luento, on kokonaisuutena teksti, mutta toisaalta tässä

tapauksessa dian vaihto luontevasti jakaa tekstin osakokonaisuuksiksi (ks. luku 3.2), jotka ovat niin sisällön ja merkitysten kuin yhtenäisyyden rakentamisen keinojen erittelyn kannalta analysoitavissa yhtä lailla omina (osa)kokonaisuuksinaan. Analyysi luonnollisesti keskittyy enemmänkin näiden osakokonaisuuksien analyysiin kuin koko esityksen koheesion erittelyyn jo esitysten pitkän keston vuoksi, mutta osakokonaisuuksia vertailemalla ja suhteuttamalla niitä paitsi toisiinsa myös koko tekstiin saadaan luotua kuvaa myös koko esityksen yhtenäisyyden rakentamisen keinoista.

Kuten laadulliselle tutkimusotteelle on ominaista, asettamiini tutkimuskysymyksiin en analyysillani tavoittele kaikenkattavia, koko genreen yleistettävissä olevia vastauksia. Tarkoitus ei ole yrittääkään tarjota tyhjentävää selitystä esitysgrafiikka- ja puhe-esitysten multimodaalisuuden rakentumisen keinoista tai universaalia yleistystä diaesitysten käyttäjien intentioista. Näitä kuutta esitystä analysoimalla ennemminkin kartoitan niitä mahdollisia keinoja, joilla visuaaliset elementit, auditiivinen aines ja muut tilanteessa esiintyvät, merkityksen muodostumiseen vaikuttavat tekijät limittyvät ja rakentuvat ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi. Toisaalta haluan osaltani olla osallistumassa edelleen ajankohtaiseen keskusteluun ”kalvosulkeisten” roolista, variaatioista ja mielekkyydestä eri tilanteissa.

Analyysini on kaksivaiheinen. Ensin luvussa 4 erittelen ja vertailen aineiston eri moodien sellaisia piirteitä ja ominaisuuksia, jotka ovat rakentamassa koheesiota puhe-esityksen ja diaesityksen välillä. Tämän toteutan vertailemalla dialla näkyviä visuaalisia elementtejä, kuten kirjoitettua kieltä ja kuvallista aineistoa, esiintyjän puhumaan ainekseen. Tarkkailen erityisesti leksikaalis-semanttisia yhteneväisyyksiä sekä deiktisiä viittauksia puhe- ja esitysgrafiikkaesitysten välillä. Täydennän analyysia puhujan ei-sanallisen viestinnän osa-alueiden havainnoinnilla. Tämä yhtenäisyyden rakentumisen analysointi tapahtuu sekä multimodaalisuuden että tekstianalyysin käsitteistön kautta. Usean moodin kautta välittyvien merkitysten analysointi ja nimeäminen on pelkän kirjoitetun tekstin analyysiin verrattuna joiltakin osin kompleksisempää, mutta soveltuvilta osin hyödynnän tekstintutkimuksen käsitteistöä erityisesti koheesion luomisen keinoja eritellessäni. Voisi kuitenkin sanoa, että koheesion luomisen erittely tapahtuu multimodaalisuuden rakentumisen tarkastelun ohessa. Vaikka eri moodien välisen koheesion erittely monessa suhteessa poikkeaa pelkän tekstiaineksen koheesion analyysista, antaa se tutkimukseeni relevantteja termejä ja näkökulmia. Koheesion analysointiin liittyvän käsitteistön kautta pääsen käsiksi niihin keinoihin, joilla multimodaalisessa kokonaisuudessa rakennetaan useammasta eri moodista muodostuvan tekstin yhtenäisyyttä.

Toisessa vaiheessa analyysiani luvussa 5 siirryn yhtenäisyyden rakentamisen keinojen kartoittamisen pohjalta analysoimaan diaesityksen funktiota koko esitystilanteeseen suhteutet-

tuna. Ensin luvussa 5.1 esittelen diaesityksen funktiota suhteutettuna siihen, kuinka esiintyjät itse sanallistavat puheessaan diaesitysten olemassaoloa ja tehtäviä. Tämä tapahtuu analysoimalla erityisesti sitä, millaista metadiskurssia esiintyjien puheesta on löydettävissä diaesitykseen ja sen käyttöön liittyen. Luvussa 5.2 erittelen diaesityksen funktiota suhteessa diaesityksen multimodaalisuuden rakentumiseen. Toisin sanoen selvitan, millaisia tehtäviä diaesitys vaikuttaa saavan sen perusteella, millaisena niiden funktio näyttäytyy koko esitystilanteen kannalta. Analyysini toisen vaiheen päätän luvussa 5.3 erittelemällä diaesityksen tehtävien suhdetta esitystilanteen ja sen kontekstin funktioihin.

Aineistoesimerkkejä analyysissäni on kolmenlaisia: 1) yksittäisiä dioja ilman esiintyjän puhetta, 2) pelkkiä katkelmia esiintyjien puheesta sekä 3) näiden kahden yhdistelmiä eli dioja ja dian aikaista esiintyjän puhetta. Aineistoesimerkit on merkitty juoksevalla numeroinnilla siten, että esityksessä yhtä aikaa näytetyllä dialla ja sen aikana kuuluneella esiintyjän puheella on sama numero, mutta numeron jälkeen on lisäksi kirjaintunniste (esimerkki 1a). Tekstissä koko esimerkkiin kerralla viitataan kuitenkin tarvittaessa pelkällä numerolla (esimerkki 1) ja osioihin erikseen kirjaintunnisteen kanssa (esimerkki 1b).

1a)

1b) kiitos (.) (Pappi, dia 17/17)

Mikäli numeron jälkeen ei tule kirjainta, kyseisessä esimerkissä on silloin vain tämä yksi osa, eli joko pelkkä dia tai pelkkä puhekatkelma (esimerkki 2).

2) tämä saattelee meitä siihen et kohderyhmä on hyvä tuntea (.) (Pappi, dia 2/17)

Lisäksi, kuten esimerkistä (1b) on nähtävissä, kaikkien esimerkkien lopussa on sulkeisiin merkittynä tunniste, minkä esiintyjän esityksestä esimerkki on. Tunnisteena käytän aineiston esittelyssä luvuissa 3.1.1 ja 3.1.2 antamiani esiintyjän nimikkeitä: esimerkeissä (1) ja (2) tunniste on *pappi*. Tunnisteen jälkeen olen merkinnyt, monesko dia tai monennenko dian aikana puhutusta kyseinen aineistoesimerkki on. Esimerkki (1b) on siis papin esityksen vii-

meinen dia eli dia 17/17, kun taas esimerkissä (2) kyseisen katkelman aikana näkyvillä on ollut papin esityksen toinen dia eli dia 2/17.

Laadulliselle tutkimukselle on ominaista myös se, että aineistoa tarkasteltaessa keskitytään vain siihen, mikä senhetkisen kysymyksenasettelun kannalta on olennaisinta (Alasuutari 2012: 32). Tässä tutkimuksessa se tarkoittaa sitä, että olen rajannut kulloisenkin näkökulman hyvinkin tiiviisti omaan alalukuunsa. Esimerkiksi deiktisiä viittauksia koheesion rakentamisen keinona esiintyy lähes kaikkien analyysilukujen aineistoesimerkeissä, mutta käsittelen niitä selvyuden vuoksi ainoastaan alaluvussa 4.1.2. Kulloisenkin, jo otsikossa mainitun käsiteltävän keskeisen aineksen olen fokuksen selkiyttämiseksi aineistoesimerkkeihin merkinnyt vielä **lihavoinnilla**.

4 ESITYSTEN KOHEESION RAKENTUMISEN KEINOT

Kokonaisuutena ensimmäinen analyysiluku keskittyy erittelemään esitystilanteen elementtien suhdetta toisiinsa ja niiden keinoja kartoittamiseen, joilla esitystilanne rakentuu multimodaaliseksi kokonaisuudeksi. Ensimmäisissä alaluvuissa erittelen sitä, millaisia kielellisiä keinoja käytetään puhe- ja diaesityksen välisen koheesion rakentamiseen: Luvussa 4.1.1 aloitan vertailemalla puheen ja dian kielellisen aineksen samankaltaisuutta. Erittelen sitä, kuinka dialla näytetty kielellinen aines suhteutuu esiintyjän puhe-esitykseen eli käsitteleekö esiintyjä puheessaan kaiken dialla kirjoitetun tekstin vai onko dialla esimerkiksi sellaisia kielellisiä elementtejä, joita esiintyjä ei puheessaan sivua lainkaan. Luvussa 4.1.2 käsittelem sitä, millaisin kielellisin viittauksin puhe-esityksessä viitataan diaesitykseen. Luvussa 4.2 siirryn analysoimaan sitä, kuinka erilaiset visuaaliset ja ei-sanalliset tekijät suhteutuvat puhe-esitykseen ja kuinka nämä tekijät edesauttavat koheesion rakentumista. Luvussa 4.3 esittelen sellaisia muunlaisia koheesion rakentamisen keinoja, jotka eivät selvästi asetu lähtökohdiltaan vain kielellisten tai visuaalisten keinojen joukkoon.

4.1 Kielelliset keinot multimodaalisen tekstin koheesion rakentajina

Kielellisten keinojen käyttöä puhe- ja diaesityksen yhtenäisyyden rakentumisessa tarkastellessani erittelen dian kielellisen aineksen ja esiintyjän puhe-esityksen suhdetta. Käsittelem puhetta ja samaan aikaan näkyvillä ollutta diaa yhtenä tekstikokonaisuutena ja etsin tämän tekstikokonaisuuden sisäisiä viitteitä siitä, millä tavoin dian ja puheen kielellinen aines rakentuu sidosteiseksi, ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi. Aloitan vertailemalla dian ja puheen sanastoa ja semanttisia suhteita eli analysoin sitä, missä määrin ja miten dian ja puheen kielellinen aines käsittelevät samoja asioita. Tämän jälkeen esittelen esiintyjän puheen kielellisiä viittauksia dioihin ja viittausten merkityksiä ja tehtäviä.

4.1.1 Diojen ja puheen leksikaalis-semanttiset yhteneväisyydet

Yhtenäisyyden rakentumista analysoitaessa huomio luonnollisesti kiinnittyy ensin puheen ja diaesityksen kielellisten ainesten samankaltaisuuksiin eli yksinkertaistettuna siihen, vaikuttaisiko puhuja puhuvan samoista asioista kuin dialle on kirjoitettu.

Eri esityksissä, ja myös saman esityksen sisällä, kielellistä ainesta on dioilla hyvin erilaisia määriä: Eräessä markkinointiseminaarin esityksessä esiintyjä on suurimmalle osalle

dioistaan laittanut vain 2–3 sanaa, luennolla ja oppitunnilla yhdellä dialla voi sen sijaan olla jopa kymmenenkin lausetta. Suurimmassa osassa esityksiä diojen kielellinen aines kuitenkin käsitellään vähintäänkin pääosin myös puhe-esityksessä. Aineistoni jokaisessa esityksessä onkin vähintään muutama sellainen dia, jotka koostuvat kokonaan tai lähes kokonaan pelkästä tekstistä (eikä esimerkiksi vain kuvista tai kaavioista) ja dian näkyvillä olon aikana puhuja käsittelee dian kielellisen aineksen puhe-esityksessään kokonaan.

Erityisesti luennolla tällaisia hyvin tekstipainotteisia dioja on runsaasti, ja jokaisen dian teksti tulee lähes kokonaan luennoitsijan puheessa, usein lähes samoilla sanoilla (esimerkki 3).

3a)

3b) ensin **Jean Piaget** joka syntyi tuolla **1800-luvun lopulla Sveitsissä** (.) **häne isänsä oli työlle ja tutkimukselle omistautunut historioitsija** (.) ja **Piaget aloitti tutkijauran hyvi nuorena. ja oli tämmöne luonnontieteilijä että hän o kirjottanu ensimmäisen tieteellisen julkasun yhdentoista vuoden iässä** et suhteellisen tämmönen lapsinero ja väitöskirjansa hän teki jostain nilviäisistä tai jostai tämmösistä eliökunnan pienistä pienistä olennoista (.) mutta sitte Piaget'n **isoisä tutustutti hänet filosofiaan ja loogiikkaan ja ja ja Piaget kiinnostui selvittämään sitä et mitä mitä oikeastaan tieto on** ja miten se tieto kehittyi ja näin näin sitte **lähti** tämmönen **kehityksellinen tietoteoria** (.) (Luennoitsija, dia 10/37)

Dian kielellisen aineksen määrä ja sisältö kuitenkin vaikuttavat siihen, kuinka huomio ja painotus jakautuvat puheen ja dian välillä. Esimerkin (3a) dia on esityksessä ollut näkyvillä kaikkiaan 1,5 minuuttia, ja koko puhe kietoutuu kiinteästi dian tekstiin. Toistoa on paljon eli dialle kirjoitettua ainesta käsitellään puheessa samoja tai lähes samoja sanoja käyttäen, esimerkiksi dian toisen luettelomerkin kohta *Isä työlle ja tutkimukselle omistautunut historioitsija* on puhutussa aineksessa *häne isänsä oli työlle ja tutkimukselle omistautunut historioitsija*. Esimerkissä (3) ei esiinny edes synonymiaa, sillä dian tekstiin suoraan liittyvä puhuttu aines käsitellään niin samoin sanoin täydellisen toiston avulla.

Myös esimerkin (3) dian näkyvillä olon loppupuolen puhe, esimerkki (4), täsmentää ja laajentaa dialla esitettyä kielellistä ainesta.

4) ja tätä Piaget'n teoriaa on on kutsuttu että se on psykobiologiaa että se tavallaan se Piaget'n se varhanen biologinen tai se kiinnostus niin näkyy siellä että et hän hän oli tämmönen biologiakiinnostunut niinku yksilöstä tai toisaalta sitä on puhuttu myös kokeellisena filosofiana (.) että et se oli ajattelua ja ja käsitteitten analyysia mutta sitte hän yhdisti siihen tämmösen kokeellisen tai tämmösen empiirisen tutkimuksen mikä oli niinko urauurtava tai tämmönen nero nerokas niinku juttu minkä hän (.) (Luennoitsija, dia 10/37)

Toistoa esiintyy jonkin verran, mutta mukaan on otettu paljon saman merkityskentän sanoja, ja dian kielellistä ainesta selvennetään ja laajennetaan edelleen puheen loppupuolella. Esimerkin (3a) dialta mikään asia ei vaikuta nousevan sen erikoisemmin toistaan tärkeämmäksi, vaan puheessa käsitellään tasaisesti kaikkia dialla esitettyjä kohtia. Dialla ei myöskään ole sellaisia kuvia, symboleita tai muita tehosteita, joille yleisö odottaisi puhujalta erillisiä tulkin-toja, vaan dialla merkityksellisintä vaikuttaa olevan juuri sanat ja niiden merkitykset. Tällöin huomio luontevasti kiinnittyykin dian ja puheen kielellisten ainesten sidosteisuuteen.

Markkinointiseminaarin toisen esityksen diat (esimerkit 5 ja 6) saavat kuitenkin hyvin erityyppisen painotuksen, kun kielellistä ainesta on pääasiassa hyvin vähän ja visuaalinen ilme kirkkaine väreineen herättää enemmän huomiota kuin perinteisemmissä, kuten esimerkin (3a) kaltaisissa. pääasiassa tekstiä sisältävissä dioissa.

5a)

5b) mä aion aloittaa tän esityksen nyt sellasella lauseella, millä kuka tahansa poliitikko alottas tän esityksen (– –) **Hyvinvointivaltio** on pulassa (.) ulkomaankauppa ei vedä (.) vaihtotase on alijäämänen. valtio velkaantuu (.) sit mietitään pää sauhuten että leikataanko jostain vai korotetaanko veroja. (– –) et jos me katotaan sitä että miten vähän suomalaisessa yhteiskunnassa kyseenalastetaa sitä että **hyvinvointiyhteiskunnan** niinko ihan peruseriaatteet on oltava olemassa sellasena ko me on niihin totuttu ni meidän oikeiston ja vasemmiston väliset erot on kansainvälisestä näkökulmasta ihan nappikauppaa. (– –) et työn avulla **pelastetaan** pelastetaan tää asia (.) mut ei mitä tahasa työtä vaan kannattavaa työtä! (– –) siis hyvinvointivaltio on pulassa (.) ulkomaankauppa ei vedä (.) vaihtotase o alijäämänen (.) **milläs tää pelastetaan** (.) siis voiks olla et mä oon täällä ihan turhaan ja te kaikki tiijätte et millä tää pelastetaan (.) (Poliitikantutkija, dia 2/10)

Myös se, missä vaiheessa puhetta dian asiasisältö kielennetään, vaikuttaa painotukseen (esimerkki 5). Koko dian aikana puhuttu aines käsittelee hyvinvointiyhteiskuntaa ja -valtiota, mutta pelastamis-näkökulma tuodaan puheeseen dian näkyvillä olon, 2 minuutin ja 30 sekunnin, aikana ensimmäisen kerran puolivälin tienoilla, selvemmin vasta loppupuolella. Juuri ennen seuraavan dian vaihtoa puhuja jättää dian ajatuksen yleisölle pohdittavaksi ihan aitona

kysymyksenä *milläs tää* (hyvinvointiyhteiskunta) *pelastetaan*. Dian lekseemit toistetaan puheessa sellaisenaan täydellisesti, mutta koska kielellistä ainesta on niin vähän ja sen merkitys vielä kesken jäävänä lauseena on vähäinen, rakentuu yhteys dian ja puheen kielellisen aineksen välille lähes tyystin toiston varaan.

Esityksen seuraava dia onkin suora vastaus edellisellä dialla esitettyyn kysymykseen. Esiintyjä toistaa heti uuden dian näkyville vaihdettuaan dian lekseemit puheessaan sellaisenaan vastatakseen edellisen dian lopussa esittämänsä kysymykseen (esimerkki 6).

6a)

6b) no **myymällä enemmän** tietysti (.) ja siis niinku viisaat ekonomistithan sanoo että tarviis **myydä** ulkomaille ja okei, meillä on lama (.) mut ei Aasiassa oo lama (.) me voidaa iha hyvi **myydä** sinne (.) siis maailmantalousha on kääntymässä nyt iha ok suuntaan vaikka mejän euro-alue onki iha niinku pulassa (.) mut pitää **myydä** jonneki missä vielä on ostovoimaa ja on sitä täälläki sis se vaa iha vaa tekosyy (.) mä oon itseasiassa tehny sellasen vuosien saatossa tällasen niinko epätieteellisen mutta tutkimuksen kuitenkin (.) sellasesta asiasta että ensimmäisen viiden minuutin aikana uuden yritysjohtajan uuden tai mulle tuntemattoman siis uuden tapaamani yritysjohtajan seurassa ni kuinka moni ottaa esille tällasen niinku lamavalituksen (.) ni kaheksan kymmenestä sanoo ensimmäisen viiden minuutin aikana että kyllä me **myytäs** ja kyllä me **kasvettas** mutta ku on nii kurjaa ja lamaa on (.) ja totta kai siis mietitään niinku yksittäisen ihmisen tasolla ni ne ketkä tällasista yrityksistä o joutunu lähtemää ja menettäneet työnsä ni se o totta kai niinku että kurjaa on ja lama on (.) ni tuntuu aika ikävältä ikävältä syytä siihe asiaan (.) (Politiikan-tutkija, dia 3/10)

Puhuja sivuaa myymistä läpi puheensa, *enemmän* myyminen mainitaan dian lähes kahden minuutin esilläoloajan ensimmäisillä sekunneilla kerran ja loppupuolella kerran epäsuoremmin sanoilla *kyllä me myytäs ja kyllä me kasvettas*. Yhtenäisyys dian ja puheen välillä rakentuu esimerkin (5) tapaan pitkälti toiston varaan. Esimerkin (5) diassa puheen sisältö kuitenkin tiivistyy dian sanoman ympärille loppua kohden, kun taas esimerkin (6) diassa loppua kohden enenevästi siirrytään dian tekstin sisällöistä ennemminkin pois päin: Esimerkissä (6) puheessa käytetään lekseemiä 'myydä' noin ensimmäisen kolmanneksen aikana neljään kertaan. Viimeisen noin kahden kolmasosan aikana, jossa puhuja kertoo "lamavalitukseen" liittyvää esimerkkitarinaa, 'myyminen' mainitaan vain kerran. Vaikka lama tematiikaltaan kytkeytyykin 'myymiseen', yhteys ei pääse rakentumaan kovin voimakkaana aiheiden laveuden vuoksi.

Kun dialla on vain muutama sana, juuri toiston vähyys puhutun aineksen puolella luo vaikutelmaa aiheesta pois päin siirtymisestä.

Kun dialla on vain vähän kielellistä ainesta, yleisö joka tapauksessa odottaa puheen selventävän dian sisältöä lisää tai vähintäänkin kertovan jotain asioita dian tekstin ympäriltä. Näin ollen markkinointiseminaarin toisen esityksen diat (esimerkit 5 ja 6) eivät näyttäyty luentodiojen (esimerkki 3) kanssa samankaltaisena ”tekstidiana”, joka esimerkiksi tiivistää puheen olennaisimman sisällön muutamaan virkkeeseen tai muutoin toimii puheen runkona, vaan ennemminkin vain pääotsikkona puheena olevalle aiheelle tarjoamatta kuitenkaan viitteitä tarkemmasta sisällöstä.

Myös markkinointiseminaarin ensimmäisessä esityksessä useamman virkkeen sisältäviä tekstidioja (esimerkki 7) on runsaasti.

7a)

Opetus:

- Kun saat hyvän idean, älä haaska sitä pienelle kohderyhmälle
- Ole yhtä innoissasi niistä asioista, joissa olet itse mukana tekemässä tulosta kuin niistä joissa olet itse ollut kehittämässä koko tarinaa ja ratkaisua
- Tulokset ratkaisee – isommat tulokset tarvitsevat isommat mahdollisuudet

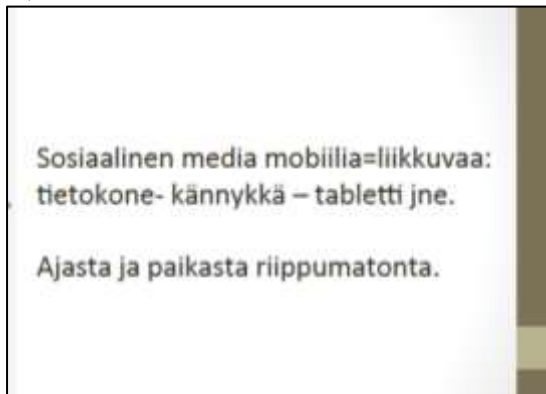
7b) monilla on se haaste että **tehää älyttömän hyviä juttuja mietitää niitä ideoita ja tehää niitä ja seurataa ja rakastutaa nihi (.) ja se toimii siinä kanavassa missä tehdään ni hyvin mutta toi sama idea saattas toimia ihan älyttömän hyvin kun sen pistäs massojen tietoon (.)** et jos te esimerkiksi teette yrityskauppaaki nii tota esimerkiksi Keski-Suomalaisenki kautta 86 % Keski-Suomen yrityspäättäjistä viikon aikana ja se o aika hyvä kohderyhmä siihe totta kai sinne voi ostaa suoraan ja muuta (.) mut et kannattaa miettiä niinko sen et jos on hyvä idea ja siihe on ite uskoa ni sitähä kannattaa lanseerata semmosessa paikassa josta siit saa paljo hyötyä (.) etuhan tos on se että nyt jos jos joku idea ei oo hyvä ni mä voin testata muutamaa muuta ideaa ja vähä testailta ja kattoo sit mikä niist ideoist vetää parhaiten ja sitä kautta sit sen kans vedetää isommalla kaavalla isom- isommassa kanavissa (.) ja samallailla sit se (.) **et olkaa yhtä innoissaa niistä jutuista että jos te ootte tekemässä ite sitä alusta asti sitä tulosta tai sitte ootte ollu kehittämässä koko tarinaa ja ratkasua (.) monille käy niin, että kerran se ei ollu minun täysin luoma idea minä en saanu Facebook-tykkäyksiä minä en ole sitoutunu siihen (.)** minulleki se tuli vähä yllättäen et mitäs nämä on nää (.) ja totta kai kannattaa olla jos te teette jotai yrityksiä tai osallistutte johonki ni kyllä se vaatii kaikilta sitä et ollaa innoissaan siitä et tehää mitä tehää (.) ja loppupeleissä kumminki niinku **tulokset ratkasee ja mitä isommat tulokset o haussa ni sitä isommat mahdollisuudet myös on itelläkin** et tarvii ite isommat mahdollisuuden hyödyntämisen ni sitä isommalla volyyymilla mennää (.) jos teil o vaa kakssataa kohderyhmässä tai teil o viistuhatta ni kyllähä teil o niinku paljo paremmat mahdollisuudet pärjätä siinä (.) (Myyntijohtaja, dia 10/22)

Dian (7a) kielellinen aines käsitellään puheesityksessä kokonaan. Puheeseen tuodaan jonkin verran esimerkkejä ja elementtejä dian tekstin ulkopuolelta, mutta ei niin suuria määriä tai tematiikaltaan niin kaukaisia, että yhteys dian sisältöön ehtisi yleisöltä unohtua. Esitysten välillä vaihtelua esiintyykin juuri siinä, kuinka paljon dian kielellisen aineksen ulkopuolista

asiaa puheessa tulee. Esimerkiksi politiikantutkijan (esimerkit 5 ja 6) on luonnollisesti puheeseensa tuotava myyntijohtajaa (esimerkki 7) tai luennoitsijaa (esimerkki 3) laajemmin sisältöä dian kielellisen aineksen vähäisen määrän vuoksi. Eroja esitysten välillä on jonkin verran myös siinä, onko diojen ja puheen kielellisen aineksen yhteneväisyys enimmäkseen toiston, synonymian vai laajemman semanttisen kentän tasolla. Esimerkiksi luennolla (esimerkki 3) dian kielellinen aines tulee esiintyjän puheessa lähes täydellisen toiston kautta, mutta myyntijohtajan esityksessä (esimerkki 7) yhteneväisyydessä on täydellisen ja osittaisen toiston lisäksi myös synonyymista ainesta ja saman semanttisen kentän hyödyntämistä luennoitsijaa runsaammin. Esimerkiksi dian ensimmäisen kohdan loppupuoleen *älä haaskaa sitä pienelle kohderyhmälle* luodaan esiintyjän puheessa yhteys vastakohtaan kautta *kun sen pistäs massojen tietoon*.

Markkinointiseminaarin neljännessä esityksessä taas esityksensisäinen vaihtelu siinä, paljonko puheeseen tuodaan asiaa ja esimerkkejä diojen kielellisen aineksen ulkopuolelta, on aineistoni esityksistä kaikkein merkittävintä (esimerkit 8 ja 9).

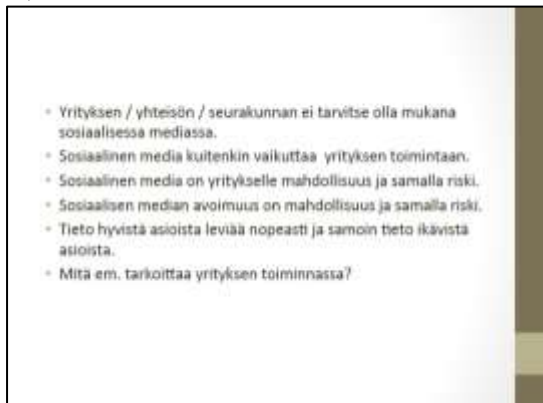
8a)

8b) ja käydä pikkasen myös keskustelua (.) miksi **sosiaalinen media** on tänä päivänä sellanen asia että tulee entistä enemmän on se sitten mikä alusta tahansa facebook twitter tai tällane **ajasta ja paikasta riippumatonta** (.) nyt puhutaa niistä palveluista, joista haaveiltii 2000-luvun alussa ku Sonera meni Saksaan ja osti miljardoilla ilmaa. ni nyt ne alkaa toimia eli verkkonopeudet toimii ja nii edelleen. päätelaitteet on kehittyne, on tullu **tabletit, kosketusnäyttöpuhelimet**, yhteyksien hinnat on tullu alhasemmaks. ja nii edespäin. **ajasta ja paikasta riippumatonta**. tää ei oo mainospala mutta sanon että ku puhutaa nyt kuitenkin tollasesta kasvusta ja siitä että mite (.) nyt o mikrofoni jumissa (.) mutta sanonpa nyt kuitenkin koska teen hyvin epänormaaleja papin hommia ni just viime viikolla saatiin tuossa muitten töitten ohessa (.) otettiin Muuramen seurakunnissa käyttöön kaikille älypuhelimet (.) meil on useilla jo ollu ja käyti se koko organisaatio läpi (.) minkä takia (.) parannetaa sisäistä viestintää otettii yks sosiaalisen median palvelu joka o käytännös ilmane eli Whatsapp-messenger käyttöön (.) kaikille otetaa meil o ollu ajat sitte sähköisiä kalentereita käytössä kaikilla puhelimii sähköset kalenterit kaikil o sähköpostit plus siellä on mahdollisuus päivittää erilaisia sosiaalisen median palveluita (.) ja nyt näyttää siltä ku sitä on laskettu optimoitu liittymiä ja sillä lailla ni kysymys ei oo rahasta (.) päinvastoin me tullaan säästämään tällä (.) mutta siin siinä missä me tullaan varmasti voittamaan on se että viestintä tehostuu monia asioita tulee paljo paremmalla (.) nää ei pelasta meitä mut nää voi niinku auttaa monessa asiassa ja jos tehää järkevästi (.) osaa tehdä kustannustehokkaasti ja ku puhutaa kustannuksista ni sanoo tehtiin ihan optimointi (.) jos iha rehellisiä ollaa ni minä tein (.) sanoin iha suoraan et mejän taloon ei tarvi ostaa tällä hetkellä yhtää kakssataaviis-kyteuroo kalliimpaa puhelinta (.) ja jos joku o sitä mieltä että pitää ostaa nii pitää olla älyttömän hyvä perustelu työkäyttöön (.) sillo me voidaan toteuttaa se koko jengille tietyt kaks mallia mitä käytetää riippuu

siitä mitä ihmiset tekee (.) koska tänä päivänä tekniikka o menny nii hurjasti eteenpäin et todellisia lisäarvoja tapahtuu lähinnä enää niis palveluissa (.) kahdellasadalla viidelläkymppillä saadaa kalenterit ja nii edespäin (.) se ei välttämättä ole sen merkinen mitä joku haluaa mutta meillä ei kuitenkaan Muuramen seurakunnassa ollu rahaa kahmalokaupalla tehdä sellasia puhelinkauppoja että me ostetaa kolme puhelinta ja sit joku haluaa ostaa kalliin puhelimen ja se maksaa sen kolmen puhelimen hinnan eli joku tolkku (.) tällanen vinkki (.) ja tää oli siis homma joka o meillä osottanu tulosta (.) me ollaa eräs tiimi jossa mä olen ainoana miehenä otettiin sisäises viestintäs whatsapp-messenger käyttöön syksyn alusta se radikaalilla tavalla paranti meidän sisäistä viestintää siinä tiimissä (.) ja huom korostan nyt siis ei sillä lailla että naiset ei hallitse tekniikkaa (.) päinvastoin (.) mut joku täällä sanoo naisten keskuudessa o hankala saada käyttöön ei todellakaan ole en oo ajatellukkaan sillei (.) mutta ihailtavalla tavalla kun ihmiset saivat mahdollisuuden ruveta käyttään sitä ni pikkasen siitä alkuvaiheesta pisti eteenpäin (.) kun rupee meidän lastenohjaajat keksii millä kaikella tavalla tätä voi käyttää ja se oli juuri sellainen että ei tarvi ite paljoo miettiä ku muut kertoo et tällanen ja tällanen ja tässä ja tässä voi (.) nyt meil o itse asiassa tiimipalaverin esityslista whatsappissa (.) (Pappi, dia 4/17)

9a)

9b) **meidän ei tarvitse olla sosiaalisessa mediassa mukana** (.) yrityksen ei oo pakko olla sosiaalisessa mediassa mukana riippumatta siitä **sosiaalinen media vaikuttaa meidän toimintaan. sosiaalinen media on samalla mahdollisuus ja samalla riski.** ja sen avoimuus on samalla mahdollisuus ja samalla riski(.) **siellä leviää hyvät asiat ja siellä leviää huonot asiat, jos menee pieleen** (.) tää o iha normaalia tää sama pätee seurakunnissa yrityksissä iha niinku yleisesti (.) (Pappi, dia 8/17)

Vaikka jokaisen dian kielellisten ainesten asiat myös tässä esityksessä referoidaan puheessa lähes kokonaisuudessaan ainakin jollain tasolla, yhtenäisyyden rakentuminen dian ja puheesityksen välillä vaikuttaa olevan varsin erilainen myös sen mukaan, kuinka paljon puheeseen tuodaan sellaisia elementtejä, joille ei dian kielellisestä aineksestä löydy vastinetta sen paremmin sanaston toiston kuin synonymian tai laajempien merkityskenttienkään puolelta. Esimerkin (8) dialla on tekstiä kaikkiaan vain kolme rivillistä. Alin rivi *Ajasta ja paikasta riippumatonta* toistetaan täydellisesti puheen aikana kaksi kertaa. Kahden ensimmäisen rivin osin jäsenitelemättömäksi jääneet ajatukset *Sosiaalinen media mobiilia=liikkuvaa: ja tietokonekännykkä – tabletti jne.* käsitellään puheessa epäsuoremmin synonymian kautta. Esimerkiksi kännykän sijasta mainitaan *kosketusnäyttöpuhelimet*, joskaan tietokoneita ei mainita lainkaan. Dia on näkyvillä kaikkiaan neljän minuutin ajan, ja puheesta suurimman osan aikaa vie esimerkinomainen tarina. Tarinan varsinainen yhteys dian sanalliseen ainekseen vaikuttaa kuitenkin jäävän jokseenkin löyhäksi.

Papin esityksen loppupuolen kohta, esimerkin (9) dia ja sen aikainen puhe, taas kestää vain neljäkymmentä sekuntia. Puhe ei sisällä mitään dian ulkopuolista asiaa, vaan puhe ja dia ovat jopa sanaston ja lauserakenteen täydellisen toiston tasolla lähes yhtenevät. Muutamat dian kielellisen aineksen ulkopuoliset puheen elementit kuitenkin liittyvät asiaan kiinteästi. Ainoastaan dian viimeistä virkettä *Mitä em. tarkoittaa yrityksen toiminnassa?* puhuja ei erikseen sano, mutta kontekstissaan se toiminee ajatusten herättelijänä myös itsekseen luettuna, eikä sen kytkös esitykseen jää epäselväksi. Puheen ja dian kielellisen aineksen ollessa näin samankaltaiset yhtenäisyyden rakentuminen luonnollisestikin on jokseenkin ilmeinen. Samalla kuitenkin on aiheellista pohtia, onko näin ilmeinen yhteneväisyys yleisön kannalta enää mielekästä tai hyödyllistäkään. Myös se, että saman esityksen sisällä näin suurta vaihtelua esiintyi koko esityksen ajan, saattaa vaikuttaa yleisöstä hämmentävältä ja jopa vaikeuttaa esityksen seuraamista puheen ja dian yhtenäisyyden rakentumisen epätasaisuuden vuoksi.

Suurin poikkeavuus aineistossani kielellisten keinojen käytössä yhteneväisyyden rakentamisessa on aikuisopiston oppitunnin esitystilanteessa (esimerkki 10).

10a)

Henkilöstösuunnittelu

Turvataan yritykselle osaava henkilöstö – nyt ja tulevaisuudessa

Tavoitteena

- Työtehtävien suorittamisen tehostaminen
- Toiminnan laadun parantaminen

- Oikeiden ihmisten saaminen oikeisiin työtehtäviin
taidot, tiedot ja valmiudet tehdä sitä, mikä on
yrityksen kannalta tarkoituksenmukaista.
- Yksilöiden suoriutumisen, motivaation ja sitoutumisen
vahvistaminen.

- Muutosten toteuttamisen mahdollistaminen ja tukeminen
- Luovuuden ja innovatiivisuuden lisääminen

10b) tuota **onko niissä teidän työpaikoissa** tullu sellasia asioita esille että että tuota pohdittaisiin sitä että onko **tekevätkö so sopivat ihmiset oikeat ihmiset oikeita tehtäviä** (.) (Opettaja, dia 9/14)

Esimerkin (10a) dia on näkyvillä yli seitsemän minuuttia. Dian kuudesta pääkohdasta puhuja käsittelee puheessaan vain yhtä: *Oikeiden ihmisten saaminen oikeisiin työtehtäviin*. Tämä dian ylhäältä katsottuna kolmannen luettelomerkin kohdalla oleva virke esitetään puheessa heti aluksi, kun dia on vaihdettu näkyville. Pääotsikko *Henkilöstösuunnittelu* sinällään on relevantti ja kuvaava, ja puhe oikeiden ihmisten saamisesta oikeisiin tehtäviin kuuluu tämän aihealueen piiriin. Dian aikana puhuttu käsittelee kuitenkin vain tätä yhtä kohtaa erilaisten esimerkkien ja kommenttien kautta valotettuna, mutta dian muuta sisältöä ei edes sivuta. Tämä aiheuttaa hiukan samankaltaista hämmennystä kuin voisi kuvitella aiheuttavan sellaisen tilanteen, jossa dialla olisi kuva koirasta, ja puhe käsittelesikin ainoastaan vaikkapa polkuanturaa. Yleisö saattaakin jäädä epävarmuuteen siitä, ovatko muut dialla sanallistetut asiat kuitenkin

tärkeitä, vaikkei niitä puheessa esiin tuotukaan. Tällaisessa kontekstissa tämä taas voi osaltaan vaikeuttaa merkittävästikin esimerkiksi tenttiin valmistautumista. Jälkikäteen voi usein olla haasteellista enää varmistua, onko puhutun aineksen ulkopuolelle jääneet, mutta dialle kuitenkin kirjatut asiat tarkoitettu itsenäisesti opiskeltaviksi vai onko ne syystä tai toisesta katsottu oppisisältöjen ulkopuoliksi, minkä vuoksi niitä ei puheessakaan enempää haluttu valottaa.

4.1.2 Deiktiset viittaukset

Toinen hyvin paljon käytetty, kaikkia aineistoni esityksiä yhdistävä yhtenäisyyden rakentamisen keino on kielellinen viittaaminen diaan tai dialla näkyvään. Tällaisina ilmauksen kontekstiinsa liittävinä deiktisinä viittauksina aineistossani useimmiten käytetään demonstratiivipronomineja (esim. *tää, toi*), pääasiassa lokatiivisia proadverbejä (esim. *tossa, tässä*) tai proadjektiiveja (esim. *tuommone*). Pronominivalinnoilla puhuja voi osoittaa tulkintaansa ja suuntautumistaan tilanteessa. Esimerkiksi pronomiinilla *tu* voidaan kiinnittää huomio sekä puhujan että yleisön huomiopiirin ulkopuolella oleviin tarkoituksiin, *tämä*-pronominin tarkoitteena taas yleisimmin on jokin puhujan huomiopiiriin kuuluva asia. (VISK § 720, 722.)

Kaikissa aineistoni esityksissä tällaisia deiktisiä viittauksia on käytössä useita erilaisia erilaisissa tarkoituksissa. Eniten tässä käytössä on proadverbejä (esimerkit 11, 12 ja 13).

11) me nähdään **tossa toi** isompi ruusurivi (.) (Luennoitsija, dia 20/37)

12) **tuollois** tuommone pieni kakkone **tuolla** ylhäällä (.) (Myyntijohtaja, dia 4/22)

13) kuinka moni o sitä mieltä että **tuolta** alaalta pitäs alottaa (.) (Myyntijohtaja, dia 7/22)

Yllä olevissa esimerkeissä (11), (12) ja (13) viittauksen kohde on hyvin konkreettinen. Puhuja viittaa adverbilla johonkin tiettyyn dialla näkyvään elementtiin, esimerkissä (11) 'ruusuriviin' ja esimerkissä (12) 'pieneen kakkoseen'. Esimerkissä (13) tarkoitetta ei varsinaisesti nimetä, mutta yleisö näkyvillä olevan dian ainekseen viitataan sanoilla *tuolta alaalta*. Esimerkissä (11) proadverbin *tossa* lisänä on vielä demonstratiivipronomini *toi*, jolla puhuja ohjaa yleisön huomion vielä spesifimmin juuri tiettyyn isompaan ruusuriviin. Esimerkissä (12) proadjektiivi *tuommone* taas vaikuttaa olevan enemmänkin artikkelimaisessa käytössä kytkeytyen 'pieneen kakkoseen' eikä niinkään enää ohjaamassa yleisön huomiota tiettyyn suuntaan. Yhtenäisyyttä dian ja puheesityksen välillä näissä tapauksissa rakennetaan siis nostamalla puheessa jokin dialla näkyvä elementti erikseen yleisön huomiopiiriin deiktisellä viittauksella (VISK § 1425).

Aineistosta löytyi yksittäinen, hieman erilainen, proadverbillä viittaamisen tapaus (esimerkki 14).

14a)

"Brändien rooli on muuttumassa.
Brändistä tulee väline.

Sitä ei sinänsä kaupata,
vaan sen tehtävä on kuunnella,
muuttua ja fasilitoida kuluttajalle
hänen toivomiaan elämyksiä ja
kokonaisuuksia."

14b) mä huomasin että viimeiset kymmenen vuotta mä olen sanonut **näin** (.) brändit o jotai elämää suu-remppaa (.) et ne ei oo niinku ominaisuuksia, viestejä tai jotaki vipstaakeja vaan tunnetta mielikuvia väris-tyksiä kiksejä (.) (Markkinointiviestinnän asiantuntija, dia 2/28)

Esimerkissä (14) puhuja viittaa ilmauksella *näin* koko dialla näkyvään kokonaisuuteen. Esiintyjä kertoo puheessaan, että on viimeiset kymmenen vuotta sanonut jonkin tietyn asian dialla esitetyllä tavalla. Esiintyjä ei lue dian tekstiä yleisölle lainkaan, vaan vaihtaessaan dian näkyville, hän kääntyy dialle päin ja sanoo *viimeiset kymmenen vuotta mä olen sanonut näin* ja antaa yleisölle aikaa itse dialta lukea, millaisesta asiasta on kyse. Puhuja ohjaa yleisön huomion viittauksellaan kerralla koko dian ainekseen. Myös valinta siitä, ettei hän käsittele dialle kirjoitettua tekstiä puheessaan sellaisenaan ollenkaan vaan siirtyy suoraan jatkamaan ja kommentoimaan dian sitaattia, voimistaa viittauksen merkitystä. Esiintyjällä on oletus tai vähintäänkin tavoite siitä, että sanoessaan *näin* yleisö tosiaan kohdistaa huomionsa dialla näkyvään ja perehtyy viittauksen kohteeseen.

Myös demonstratiivipronomineja on deiktisinä viittauksina käytetty runsaasti jokaisessa esityksessä (esimerkit 15, 16 ja 17).

15) **tämä** saattelee meitä siihen että kohderyhmä ois hyvä tuntea (.) (Pappi, dia 2/17)

16) Vaikka se menee se aika just loppuu ni tähä mää voitte kantaa mut pihalle, **tää** on nyt se juttu (Pappi, dia 15/17)

17) kun mä sain kutsun tähän seminaariin tulla puhumaan ja ehdotin **tätä** otsikkoa (.) (Markkinointiviestinnän asiantuntija, dia 1/28)

Esimerkeissä (15) *tämä* ja (16) *tää* ovat tuomassa keskusteluun uutta näkökulmaa ja avaamassa puheenvuoroa. Esimerkki (15) sanotaan heti dian vaihdon jälkeen, esimerkissä (16) on ensin pieni pohjustus *Vaikka se menee se aika just loppuu ni tähä mää voitte kantaa mut pihalle,*

mutta *tää* on nyt se juttu varsinaisesti avaa puheenvuoron. Demonstratiivipronominilla viitataan ensisijaisesti juuri näkyville vaihdettuun diaan, jonka sisällön yleisö on ainakin jo päällisin puolin ehtinyt noteerata. Viittauksella puhuja yrittää saada yleisön kiinnittämään huomion diaan erityisesti juuri kyseisellä hetkellä. Esimerkki (17) on luonteeltaan erilainen kuin kaksi ensimmäistä. Siinä *tätä* on määritteenä ”otsikolle”. *Tämä* on tilanteessa nostamassa esiin käsittelemätöntä tarkoitetta: dia on vaihdettu näkyville jo jonkin aikaa sitten, esiintyjä on aloittanut puheensa, mutta mihinkään dialla näkyvään hän ei aikaisemmin ole viitannut mitenkään. Tässä vaiheessa hän erikseen kiinnittää yleisön huomion dialla näkyvään ’tähän otsikkoon’ jonka nivoo osaksi puhettaan.

Demonstratiivipronominikantaisia proadjektiiveja löytyy deiktisinä viittauksina sitomassa puhe- ja diaesitystä yhteen runsaasti useammasta esityksestä (esimerkit 18, 19 ja 20).

18) Täällä näytettiin jo **tämmönen** (.) (Myyntijohtaja, dia 2/22)

19) että ku puhutaa **tämmösestä** ai asiasta nii voitaa sit miettii (Opettaja, dia 1/14)

20) mä lopetan **tällaseen** Albert Einsteinin viisauteen (Politiikantutkija, dia 9/10)

Proadjektiivit ovat näissä tilanteissa substantiivin tarkenteena: *tämmösestä asiasta, tällaseen* (– –) *viisauteen*. Esimerkissä (18) substantiivi jätetään mainitsematta, mutta *tämmönen* kontekstissaan viittaa joko koko diaan tai dialla näkyvään kirjainyhdistelmään. Tarkoite kaikissa tilanteissa on sinällään uusi, mutta kuitenkin yleisön silmien edessä jo ainakin jonkin aikaa näkyneellä dialla ollut. Niinpä puhuja viittauksellaan vetää kuulijan huomion puoleensa esitelmällä tarkoitteen ominaisuutta yleisölle. (VISK § 1411.)

4.2 Visuaaliset keinot multimodaalisen tekstin koheesion rakentajina

4.2.1 Visuaalisten aineiden ja kielellisten elementtien yhtenäisyys

Kuvia ja muuta visuaalista ainesta kuin kirjoitettua tekstiä³ on käytössä aineistoni jokaisessa esityksessä vähintään muutamalla dialla. Visuaalisia elementtejä on dioissa käytetty hyvin erilaisia määriä, ja niillä on myös erilaisia tehtäviä.

Paljon käytettyjä ovat sellaiset kuvat, joille löytyy suora tai lähes suora sanallinen vastine dian kirjoitetusta aineksesta.

³ Tutkimuksessani termit *visuaalinen aines* ja *visuaalinen elementti* jo lähtökohtaisesti viittaavat aineistossani muuhun dialla näkyvään visuaaliseen ainekseen, esimerkiksi kuviin, kaavioihin ja diagrammeihin, kuin kirjoitettuun tekstiin. Käsitellessäni jotain itse tekstiin (mutta ei sen sisältöön) liittyvää visuaalista ulottuvuutta, kuten tekstin asetteluun tai fonttiin liittyviä tekijöitä, mainitsen siitä erikseen asiayhteydessään.

21) (Luennoitsija, dia 10/37)

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

**1 Jean Piaget'n (1896-1980)
henkilöhistoriaa**

- Syntyi Sveitsissä 9.8.1896
- Isä työlle ja tutkimukselle omistautunut historioitsija
- Aloitti tutkijanuran luonnontieteilijänä, ensimmäinen tieteellinen julkaisu 11-vuoden iässä!
- Isoisa tutustutti filosofiaan ja logiikkaan
- Piaget kiinnostui selvittämään, "Mitä tieto on?"
- Kehityksellinen tietoteoria syntyy

22) (Markkinointiviestinnän asiantuntija, dia 27/28)

Gandhi saapuu strategiaan

- First they laugh at you
- Then they ignore you
- Then they fight you
- Then you win

Esimerkeissä (21) ja (22) dian otsikossa mainittu henkilö on laitettu dialle myös kuvallisessa muodossa. Ovatpa tutkija Jean Piaget'n tai Intian itsenäisyystaistelijana tunnetun Mahatma Gandhin kuvat yleisölle ennestään tuttuja tai tuntemattomampia, eivät nämä kuvat vaikuta olevan tuomassa mitään olennaista lisäulottuvuutta tai ristiriitaa dian kielelliseen ainekseen (vrt. esimerkiksi sellaiseen diaan, jonka sanallisessa aineksessa käsiteltäisiin jääkiekon maailmanmestaruusjoukkueen miespelaajia, mutta kuvassa olisikin pyörätuolia käyttävän iäkkään naisen kuva). Vaikka tällaisissa tapauksissa kuvan ei ole tarkoituskaan ”kertoa enemmän kuin tuhat sanaa” tai muutenkaan olla merkityksellisessä roolissa asian ymmärtämisen kannalta, multimodaalisuuden ja yhtenäisyyden rakentamisen keinona ne osaltaan toimivat. Kuva tässä yhteydessä kattaa vain hyvin pienen osan dialla ja dian aikana käsitellyistä asioista, mutta juuri selvän aiheyhteytensä vuoksi se rakentaa koheesiota puheen ja diaesityksen välillä. Useamman moodin kautta välittyvä yhtäaikainen informaatio välittää yleisölle kokemusta siitä, että esiintyjä käsittelee niitä asioita, mitä puhetta valmistellessaan on suunnitellutkin. Jos kuva, teksti ja puhe eivät sisällä ristiriitaista informaatiota, eikä uutta tietoa tule kerrallaan liian paljon sen paremmin dialla kuin puheessakaan ja kuva on lisäksi vain täydentävänä tai toisin-

tavana elementtinä, rakentuu kyseinen osa esitystä luontevaksi, mieleen jääväksi ja sinne helposti palauttavaksi yhtenäiseksi kokonaisuudeksi.

Dioilla on paljon myös sellaisia kuvia, joille löytyy dian sanallisesta aineksesta vastine ainakin osin, mutta kuva sisältää jotain sellaista, mikä selventää, laajentaa tai havainnollistaa esiintyjän puheen osia tai vaikkapa jollain aiemmalla dialla nähtyä.

23a)

23b) mä tein tossa viikko sitten (—) ja mä vien asiakkaan mun kans treenaa (.) meillon kuntosali siellä (.) ja sitte tota käyää saunassa ja tämmöne aamupala vielä näi (—) **meillon tuolla profiili tota profiilini tos o safkat valmiina ja on myös laskiaispullat ja kaikkee** mistä me **Veskun kanssa** tykätää (.) ja mä aatelin et tää oli tosi hieno juttu (.) ja sitte ku mää laitoin ja **julkasin tän** ja rupesin käymää kattoo että **montas tykkääjää** ja hei kato **Ossi kommentoi** siellä (—) ja katot monta tykkääjää ja lähet ite fiilistelemää sitä että vau tää oli hyvä idea ja oha täähä o iha hyvää mainontaaki eikö (.) (Markkinointijohtaja, dia 8/22)

24a)

24b) entäs jos mä oisin tehny **tämmösen mainoksen** (.) että vaikka puoli sivua meijä lehestä ja **laittanu sen näin** että tota me välitämme asiakkaista ja kertonu vähä et mitä mä voisin tehdä teijän kanssa ja tuu tonne ja laittanu tarjouksen (.) oisko mulla ollu paremmat tulokset mitä luulette (.) nii kyllä (.) ei millää tavalla sitä facebookii vastaan siis sehä on tärkeä kanava (.) mutta ku mulla ois ollu hyvä idea (.) (Markkinointijohtaja, dia 9/22)

Esimerkkien (23) ja (24) tapauksissa asian käsitteleminen pelkää puheen tai kirjoitetun tekstinkään tasolla vaikuttaisi jättävän sanomasta jotain hyvin keskeistä pois. Vaikka kummankin dian keskeisenä elementtinä on suuri, dian pinta-alasta lähes puolet kattava kuva, dian muut elementit liittyvät kuvan osaksi omaa tekstilajiaan: esimerkin (23a) yhteisöpalvelu Fa-

cebookin tilapäivitykseksi ja esimerkin (24a) sanomalehtimainokseksi. Markkinointiseminaari, jossa kyseinen esitys esitettiin, oli suunnattu juuri myynnin ja markkinoinnin ammattilaisille, joten kummankin tekstilajin voi perustellusti olettaa olevan yleisölle ennalta tuttuja. Esimerkin (23a) tapauksessa dian pienimmät tekstit eivät seminaarisalin takaosaan edes kunnolla näkyneet, mutta se ei kokonaisuuden kannalta vaikuta olevan merkityksellistä. Esiintyjä puheessaan sivuaa muutamaa kuvaan annettua kommenttia, mutta pääosaan nousee kuitenkin juuri kokonaisuus eli oman tekstilajinsa edustajana toimiminen, eikä esimerkiksi yksittäisten kommenttien sisällöt. Esimerkissä (24a) tekstin sisältö on hieman suuremmassa osassa, mutta suuri merkitys on edelleen asetelulla ja sillä, että yleisö yhdistää esimerkin oikeaan tekstilajiin. Näiden kahden dian perättäinen näyttäminen tarjoaa yleisölle sellaisen kontrastin, mikä olisi hyvin haastavaa saada aikaiseksi pelkkien kielellisten moodien avulla, vaikka toki eroja puheenkin puolella hiukan sivutaan.

Myös sellaista visuaalista ainesta, jota ei dialle ole sanallistettu lainkaan, on paljon. Näissä tapauksissa esiintyjä usein rakentaa tietoisesti yhteyttä dialla näkyvän ja puhutun aineksen välillä joko niin, että puhuja tavalla tai toisella kertoo yleisölle, mitä dian visuaalisessa aineksessa on erityisen huomioarvoista tai siten, että dialla näkyvä implisiittisemmin, ilman erillistä, suurempaa viittausta, täydentää esiintyjän puhetta.

25a)

25b) ja joku opiskelija oli kysynyt et mitä se lähikehityksen vyöhyke tarkoittaa ja miten sitä voi soveltaa kasvatuksessa (.) **tos on yks kuvaesimerkki** lähikehityksen vyöhykkeestä esimerkiksi se et mite aikuisen toiminta (.) **täs on joulujuhlat ja tää pikkuheppu joka joka seisoo tässä edessä** ni hän ei kykene olemaan kahta minuuttia enempää paikallaan vaan hän niinku vilvestää toiminnanohjauksen ongelmia (.) mutta sitte ko hän saa hän kuitenkin haluais olla mukana näytelmässä (.) **aikuisen antaa hänelle tehtävän et nyt sää oot semmonen komea jylhä kuusi joka seisot tuolla** (.) **ja se mielikuva lapsella siitä että minä olen kuusi minä olen jykevä kuusi joka hiukan huojuu mut ei kuuset ei juoksentele** (.) **auttaa sitä lasta pysymään koko sen viiden minuutin tai kolmen minuutin esityksen paikallaan sen mielikuvan avulla** (.) ja ilman sitä mielikuvaa hän ei olisi kyennyt siihen nii niin tota tää on kanssa Vygotsky-laista ajattelua että ja ylipäätään leikki on tämmöstä mikä mikä voi auttaa tota ikään kuin ylittämään sitä sitä suorituskykyä että me saadaan mielikuvituksesta tukea (.) (Luennoitsija, dia 26/37)

Esimerkin (25a) visuaalinen aines on sen suhteen harvinainen tapaus, että myöskään edellisellä tai seuraavalla dialla ei sivuta kuvan merkitystä mitenkään, vaan ainoastaan dian esilläolon aikana luennoitsija kertoo puheessaan, mitä tapahtumaa kuva havainnollistaa. Niinpä esimerkiksi itsenäisesti dioihin tutustuva ei voi ilman luentotallenteen ääninauhaa ymmärtää, mistä kuvassa on kyse. Tuolloin dian kysymys *Mitä tarkoittaa lähikehityksen vyöhyke ja miten sitä voi soveltaa kasvatuksessa?* jää itseopiskelijalle tyystin vaille vastausta.

26a)

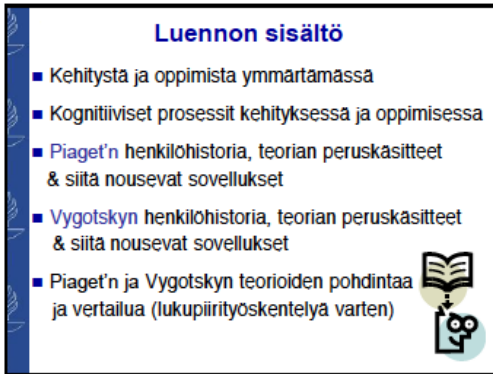

26b) (täs on taas muutaman vuoden ajalta poimintoja [dian vaihto]) **siitä, että mitä meän ympärillä tapahtuu** (.). Ihmiset kaikkialla maailmassa herää tilanteessa jossa luotettavaksi tunnetut ja arvostamani instituutiot pettää minut kerta toisensa jälkeen (.). tää huvittaa ja saaki huvittaa ja pitääkin nauraa mutta tää on myöskin ihan totta (.). ei pelkää poliittisesti vaan yhteiskunnallisesti (.). kaikki on niinku muuttumassa liian kovaa vauhtia. ei me voida enää luottaa siihen että asiat menee niin kuin ennen (.). **et virkamiehet tekee jotain ja Greenpeace onkin merirosvoja ja mun avustusrahat maanjäristykselle ei taatusti hölmöt tuota yleistä** (.). poliisipäällikkö herra Jumala (.). (Markkinointiviestinnän asiantuntija, dia 9/28)

Esimerkissä (26) taas dian aihetta pohjustetaan jo edellisen dian loppupuolella *täs on taas muutaman vuoden ajalta poimintoja*. Itse dian näkyvillä olon aikana viitataan kuvassa näkyviin henkilöihin ja tilanteisiin *Greenpeace onkin merirosvoja, mun avustusrahat maanjäristykselle ja poliisipäällikkö*. Dian visuaaliseen ainekseen sisällytetyt asiat olisi ollut varsin helpposti mahdollista myös kirjoittaa esimerkiksi uutisotsikoina, mutta esiintyjä on valinnut dialle laitettavaksi juuri kuvia mahdollisesti tehokeinoksi, kiinnittämään yleisön huomion entistä tiukemmin.

Jokaisesta esityksestä löytyy myös muutamia pääasiassa vain kuvituksena olevia kuvia (esimerkki 27).

27) (Luennoitsija, dia 2/37)

Tällaiset kuvituskuvat, jotka eivät vaikuta selventävän mitään dialla näkyvää tai puheessa sanottua tai eivät välttämättä näyttäisi edes juuri liittyvän käsiteltäviin aiheisiin, vaikuttaisivat olevan ensisijaisesti elävöittämässä dian ulkoasua (esimerkki 27). Kuvituskuvien voitaisiinkin ajatella olevan rakentamassa yhtenäisyyttä korkeintaan yleisön ja diaesityksen eikä niinkään diaesityksen ja puheen välillä. Joissain yhteyksissä kuvituskuvat kuitenkin näyttäytyvät osin jopa yhtenäisyyden rakentumista häiritsevinä elementteinä. Tätä näkökulmaa sivuan tarkemmin päätännön yhteydessä esitellessäni tutkimuksen sovellusmahdollisuuksia luvussa 6.2.

4.2.2 Ei-sanallinen viestintä

Aineistossani puhujilla oli suuria eroja esimerkiksi liikkumisessa ja tilankäytössä jo ulkoisten resurssien vuoksi. Esimerkiksi luennoitsijalla, jonka luento tallennetaan etäopiskelumateriaaliksi, kuvauskulma saattaa mahdollistaa vain tietynkokoisen liikkumatilan, jotta puhuja varmasti tallentuu videolle koko ajan. Pienelle ryhmälle varattu luokkahuonetila taas tarjoaa esiintyjälle erilaisen estradin kuin suurelle seminaariyleisölle mitoitettu sali. Myös puhujan käytettävissä olevalla laitteistolla on vaikutusta: jos dia täytyy käydä vaihtamassa itse tietokoneen näppäimistöltä, on puhujan pysyteltävä järkevällä etäisyydellä tai ainakin aina valmistauttava tarvittaessa menemään pian takaisin koneen luokse.

Kaikkiaan aineistoni esityksissä ei-sanalliset viestit eivät ole kovinkaan suuressa roolissa juuri puheen ja diaesityksen yhtenäisyyden rakentumista tarkastellessa, vaan esimerkiksi eleet ovat enemmänkin täydentämässä verbaalisia keinoja. Esimerkiksi markkinointiseminaarin ensimmäisenä puhunut myyntijohtaja on koko esityksensä ajan sijoittunut valkokankaan vasempaan laitaan yleisöstä käsin katsottuna. Hän kävelee hiukan edestakaisin, pysytellen kuitenkin koko ajan diaesityksensä vasemmalla puolella. Kaikkien muiden aineistoni esiintyjien tavoin hän välillä vilkaisee diaansa ja sen jälkeen kääntää katseensa takaisin yleisöön. Vilkaisun tarkoituksena vaikuttaa useimmiten olevan diojen käyttäminen myös esiintyjän

omina muistiinpanoina. Esiintyjä ei vaikuttaisi tällaisella eleellä olevan esimerkiksi kannustamassa yleisöä samalla hetkellä kiinnittämään huomiota diaan sen erityisemmin. Myyntijohtaja myös osoittaa diaa kohti esityksensä aikana muutamaan otteeseen, mutta niin kaukana valkokankaan vasemmalla puolella seistessään, että käsi ei yletä lähellekään itse diaa tai mitään yksittäistä asiaa kohti, vaan käden liikkeellä yleisesti osoitetaan dian suunnille, ja yleisö saa puheesta poimia asian, mihin dialla halutaan viitata. Monessa kohdin samanlaisilla huomautuksilla viitataan johonkin dialla näkyvään pelkällä sanallisella viittauksella, jolloin yhteys vaikuttaa olevan aivan yhtä ilmeinen. Tällaiset eleet eivät kuitenkaan vaikuttaisi olevan merkityksellisiä yhtenäisyyden rakentamisen keinona.

Opetustilanteiden esiintyjät sekä markkinointiseminaarin kaksi muuta puhujaa ovat eleiltään hyvin samankaltaisia kuin myyntijohtaja: diaa kohti viittilöidään kädellä pariin otteeseen ja dialta vilkaistaan asioita välillä, mutta yhtenäisyyden rakentamisen keinona puhuja ei kehoaan vaikuta juuri käyttävän kuin verbaalisten keinojen ohella, eikä esimerkiksi niiden sijaan. Ainoana poikkeuksena tästä on markkinointiseminaarissa puhunut markkinointiviestinnän asiantuntija. Aineistoni esiintyjistä hän liikkuu lavalla selvästi eniten ja käyttää kehoaan muutenkin monipuolisimmin. Puhuja vaikutti kokonaisuudessaan suunnitelleen koko esityksensä muutenkin äärimmäisen huolellisesti – hän ei esimerkiksi juurikaan korjailut puhettaan tai jäänyt itse lukemaan dialtaan asioita oman muistinsa virkistämiseksi vaan vaikutti alusta asti tietävän hyvin tarkkaan, mitä ja miten aikoo puhua.

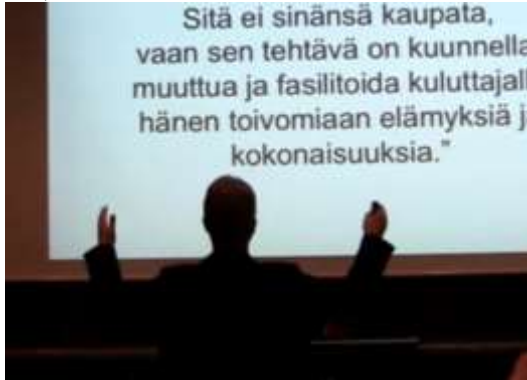
Huolellinen suunnittelu ulottuikin sanallisen viestinnän lisäksi myös ei-sanallisen viestinnän puolelle, ja markkinointiviestinnän asiantuntija käyttää myös kehon eleitä ja liikkeitä aktiivisena viestinnän muotona (esimerkit 28 ja 29).

28a)

28b) (mä huomasin että viimeiset kymmenen vuotta mä olen sanonut näin [dian vaihto]) brändit o jotai elämää suurempaa (.) et ne ei oo niinku ominaisuuksia, viestejä tai jotaki vipstaakeja vaan tunnetta mielikuvia väristyksiä kiksejä (.) ja tätä mää oon saarnannu ja kertonu ja innostanu ihmisiä uskomaan (.) ku mää kuuntelin itseäni ja katsoin itseäni peilistä mitä tuo ukko horisee (.) (Markkinointiviestinnän asiantuntija, dia 2/28)

29a)

29b) **mitä tämä tarkoittaa** (.) **tämmöne elämys ja kok- kokonaisuus joka on mielikuvan tasolla ja me markkinoijat yritämme saada jotai väristyksiä** (.) mitä se oikeasti tarkoittaa (.) ja mä kysyin sitte minua viisaammilta markkinoinnin ja yrityskehittämisen ihmisiltä, että mitä tää niinku sillee järkevällä kielellä vois olla (.) (Markkinointiviestinnän asiantuntija, dia 2/28)

Ensin tavanomaiseen tapaan kasvot yleisöön päin puhuja referoi dian sisältöä (esimerkki 28). Sanottuaan *mitä tämä tarkoittaa* hän kääntyy selkä yleisöön päin katsomaan itse dialleen olen itsekin kuin osa yleisöä (esimerkki 29). Kädet suureleisesti levällään diaa kohti osoittaen hän jatkaa pohdiskelua kysellen, ei pelkästään yleisöltään vaan kuin yhtä lailla itseltäänkin, *tämmöne elämys ja kok- kokonaisuus joka on mielikuvan tasolla ja me markkinoijat yritämme saada jotai väristyksiä*.

Markkinointiviestinnän asiantuntija käyttää dialle päin kääntymistä, hetkeksi yleisön jäseneksi tulemista, tehokeinona läpi koko esityksensä (esimerkki 30).

30a)

30b) **tuossa on nyt ne aiheet** ku puhutaa markkinoinnin kieltä (.) (Markkinointiviestinnän asiantuntija, dia 6/28)

Kun dialla on jotain erityisen huomionarvoista, mihin puhuja haluaa yleisön kiinnittävän huomiota vielä tavanomaistakin enemmän, hän kääntyy itse katsomaan diaa – ei muiden esiintyjien tavoin vain hiukan dialle vilkaisten vaan koko kehonsa valkokankaan suuntaan kääntäen, eli samaan perspektiiviin, kuin mistä yleisökin esitystä katsoo (esimerkki 30).

Kyseinen esiintyjä käyttää myös kädellä viittaamista muita esiintyjä hieman useammin ja selvemmin juuri yhtenäisyyden rakentamisen keinona.

31a)

31b) ja kuitenkin tää yritys jonka mää paljastan kohta, on onnistunut vetoamaan **näihin kahteen** tavalla (.) joka liittää sen.heidän brändinsä vahvalla vahvalla tavalla (Markkinointiviestinnän asiantuntija, dia 12/28)

Dialla ei ole muita elementtejä, ei visuaalisia eikä verbaalisia, kuin ”nämä kaksi”, joihin puhuja puheessaan viittaa (esimerkki 31). Dia on ollut näkyvissä jo jonkin aikaa, ja yleisöllä on ollut aikaa huomata kuvat ja ymmärtää, keihin ”näillä kahdella” viitataan. Vielä sanomansa tehostukseksi esiintyjä kuitenkin juuri sanoessaan *näihin kahteen* osoittaa dialla näkyviä kuvia kohti, ja näin luo yhtenäisyyttä puheensa, diaesityksensä ja oman itsensä välille.

4.3 Muita koheesion rakentamisen keinoja

Aineistosta on havaittavissa myös sellaisia koheesion rakentamisen keinoja, jotka eivät selvästi liity vain visuaalisiin tai verbaalisiin tekijöihin vaan joko sivuavat näitä kumpaakin tai hyödyntävät lisäksi joitain muita ulottuvuuksia. Yksi tällainen keino on kolmessa markkinointiseminaarin esityksessä käytetty tulevan dian sisällön käsitteleminen edellisen dian ollessa näkyvillä. Tutkimuksessani nimitän tätä *limittämiseksi*.

Limittämistä aineistossani on pääasiassa kahta eri tyyppiä. Ensimmäinen, useammin käytetty tapa on sellainen, missä edellisellä dialla on jokin kysymys, väite tai jokin selvennystä tai vastausta kaipaava kuva tai teksti. Seuraava dialla on tavalla tai toisella esitetty vastaus tai selvennystä edellisen dian kysymykseen tai asioihin (esimerkit 32 ja 33).

32a)

32b) **kuinkas moni tietää mitä tämä tarkoittaa** kuka uskaltaa sanoa ääneen (.) kyllä eli tota [dian vaihto] myynnissä ja markkinoinnissa käytetään **tällaista näin** (.) eli jotta saahaan tuloksia jollain tavalla ni ensin pitää siis saada huomio (.) (Myyntijohtaja, diat 11–12/22)

33a)

33b) jos mietitää yritystasolla (.) **mitäs te sanotte yritystasolla** (.) **millä** tää meijän yh (– –) myymällä enemmän (.) loistavaa (.) te ootte nopeita oppimaan (.) [dian vaihto] **eli myydään enemmän siisä yritykset kasvaa ja sehä tapahtuu sillä että myydään enemmän** (.) me tarvitaan lisää verorahoja ja nyt tässä paino sanalla verorahoja sehä ei tarkota sitä, että tarvitaa uusia veroja (.) me tarvitaa lisää verorahoja öö niinku vanhoihi lokeroihi laitettavaks ja sitähan tulee sillä et meil on lisää työtä. tai me tehää jollai tavalla viksummin ja sitä työtä. (Politiikantutkija, diat 4–5/10)

Sekä esimerkeissä (32) että (33) puhuja käsittelee myös puheessaan diojen sisältöä, mutta rakenne kummassakin diaparissa on kuitenkin sama: viimeisemmän dian sisältö on jotain sel-laista, mistä edellinen dia antaa jo ainakin jonkin verran osviittaa ja toisaalta jälkimmäinen dia jollain tavalla selventää ensimmäisen dian sisältöä.

Toinen tapa limittää diojen ja puheen sisältöjä on se, että puhuja esittää kysymyksen tai selvennystä vaativan väitteen vain puheensa sanallisessa aineksessa, ja vaihtaa sitten näkyviin dian, jossa on suora vastaus aiemmin esitettyyn kysymykseen. Edellisen dian loppupuolella, vähän ennen dian vaihtamista seuraavaan, puhuja siis esittää yleisölleen puheessaan suoran kysymyksen, johon ei välttämättä anna edes aikaa tai mahdollisuutta vastata. Esittämänsä kysymyksen jälkeen esiintyjä vaihtaa valkokankaalle näkymään seuraavan dian, joka sellaise-naan vastaa edellisen dian aikana esitettyyn kysymykseen (esimerkit 34 ja 35).

34) mut tota tähä vaihee- tässä vaiheessa mää tietysti kerron teille että että mikä se on **se liukuvoide** jota tarvitaan (Politiikantutkija, dia 5/10)

35a)

35b) Se on **kasvumarkkinointi** (.) et jos te mietitte, et millä tää muutos saadaan niinko alustettua ni se o **kasvumarkkinointi** (.) (Politiikantutkija, dia 6/10)

Esimerkin (35a) *Kasvumarkkinointi*-dia tulee esityksessä esimerkin (33a) jälkimmäisen *Että yritykset kasvavat* -dian jälkeen. *Että yritykset kasvavat* -dia ei sinällään ole selventämässä mitään edeltävän dian sisällöstä, vaan viimeinen dian aikana sanottu virke (esimerkki 34) on irrallinen sillä hetkellä dialla näkyvään sisältöön suhteutettuna. Puhuttu aines limittyy selvästi seuraavaan dian (esimerkki 35a) visuaaliseen ainekseen.

Kasvumarkkinointiseminaarin markkinointiviestinnän asiantuntijan esityksestä löytyi lisäksi sellaisia koheesion rakentamisen keinoja, joita ei voi lokeroida mihinkään tiettyyn moodiin erityisesti kuuluvaksi. Muita samantyyllisiä keinoja ei myöskään ollut käytössä missään muissa aineistoni esityksissä (esimerkki 36).

36a)

36b) **Nalle** (.) olen pahoillani (.) **sä oot ymmärtäny tämän asian aivan väärin** (.) ei se tarkota sitä et me halutaan ihmisiä palvomaan meidän brändiä kaavut päällä ja laulamaan hymnejä (.) (Markkinointiviestinnän asiantuntija, dia 23/28)

Esimerkin (36) dian hallitsevin elementti on kuva miehestä. Samasta miehestä on jo aikaisemmassa vaiheessa esitystä ollut kuva dialla, jonka esilläolon aikana tämän taustaa valotet-

tiin ja nimikin kerrottiin, eli mies oli yleisölle ennalta varmasti tuttu. Heti, kun esiintyjä vaihtaa dian näkyville, hän kääntyy diaa kohti. Esiintyjä on kyllä aiemminkin kääntynyt dian suuntaan, mutta tuolloin ennemminkin kuin katsoakseen asiaa yleisön silmin. Tällä kertaa diaa kohti käännettyään hän kuitenkin kohdistaa sanansa suoraan dialla näkyvälle miehelle samalla vielä mainiten tämän nimen: *Nalle olen pahoillani*. Dialla on sitaatti, jonka voi päätellä olevan lähtöisin kuvan miehen suusta: ”Vain yksilöllä voi olla moraali. Yritys sen sijaan on yhden asian liike”. Esiintyjä käy lyhyen vuoropuhelun sitaattiin pohjaten kuin suoraan miehen kanssa: *Sä oot ymmärtäny tämän asian aivan väärin*. Dialla mies onkin suu auki sanomassa jotain, sankamikrofoni suunsa edessä, kuin olisi hänkin keskustelemassa esiintyjän kanssa.

5 DIAESITYKSEN KÄYTÖN FUNKTIOON VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

Toisen analyysilukuni keskiössä on diaesitysten käytön funktiot. Tässä analyysiluvussa pohdin ja esittelen diaesityksen tehtäviä kulloisessakin esitystilanteessa. Funktion analysoinnissa käytän tukena sekä ensimmäisen analyysiluvun koheesiokeinojen erittelyn näkökulmia että muita tekstintutkimuksen keinoja. Diaesityksen käytön funktion erittelyn aloitan esittelemällä luvussa 5.1 sitä, kuinka esiintyjät itse sanallistavat diaesityksen olemassaoloa ja tehtäviä eli millaista dioihinsa liittyvää metadiskurssia heidän puheessaan esiintyy. Luvussa 5.2 jatkan analyysia jäsentelemällä sitä, mikä on esityksen koheesion rakentumisen suhde diaesityksen funktioon. Toisen analyysilukuni lopuksi luvussa 5.3 erittelen diaesityksen funktioita suhteessa esitystilanteen kontekstiin liittyviin tekijöihin.

Puheen havainnollistamisen päätarkoituksena voidaan ajatella olevan, että kuulijaa autetaan ymmärtämään ja vastaanottamaan sanoma mahdollisimman helposti. Havainnollistamisella voidaan pyrkiä esimerkiksi selventämään tietoa, vahvistamaan perusteluja, lisäämään mielenkiintoa, elävöittämään esitystä, parantamaan muistamista tai jäsentämään tietoa. (Gronbeck ym. 2000: 253–254.) Audiovisuaalisen havainnollistamisen on havaittu nopeuttavan kokonaisuuksien hahmottamista sekä auttavan keskittymistä ja muistamista (Koskimies 2002: 138). Tämänkaltaiset intentiot varmasti ohjaavat jossain määrin jokaista puheesityksensä havainnollistamismateriaaliksi diaesitystä valmistelevaa.

Esitystilanteessa yleisö kuitenkin vastaanottaa informaatiota useista eri kanavista. Informaatiot voivat olla osin päällekkäisiä ja osin toisiaan täydentäviä. Tutkimusasetelmani kannalta keskeistä onkin havainnoida sekä eri kanavien funktioita että sitä, onko joillain kanavista jopa omia itsenäisiä roolejaan. (Kress 2003: 35.) Eri elementtien roolien hahmottaminen suhteessa toisiinsa antaa työkaluja ja näkökulmaa analysoida myös eri kanavien merkityksiä. Näin onkin mahdollista päästä kiinni siihen, millaisia rooleja ja funktioita diaesitys saa koko esitystilanteen kannalta. (Royce 2002: 192; Kotimäki 2013: 63.)

5.1 Puhujien metadiskurssi diaesitysten käytöstä

Aineistoni kaikkiaan kuudesta esityksestä neljässä (markkinointiseminaarin myyntijohtajan ja papin esityksissä sekä luennon ja oppitunnin esityksissä) puhuja mainitsee puheessaan diaesityksen olemassaolon. Kyseessä on eräänlaista esiintyjän esitykseensä ja erityisesti dioihinsa kohdistamaa metadiskurssia. Jokaisessa aineistoni esityksessä esiintyy kyllä kaikkia kolmea

metadiskurssin tyyppiä eli tekstuaalista, interpersonaalista ja kontekstuaalista metadiskurssia. Erityisesti aineistossa korostuu muutenkin tämäntyyppisissä konteksteissa käytetyn tekstuaalisen metatekstin käyttö. Tekstuaalista metatekstiä rakentavilla ilmauksilla ohjailaan ja kommentoidaan esityksen rakennetta ja etenemistä sekä luodaan koheesiota, esimerkiksi ilmauksilla *seuraavaksi* tai *kuten aiemmin totesin*. Tässä yhteydessä jätän kuitenkin nämä tekstuaalisen metadiskurssin ilmaukset täysin analyysini ulkopuolelle, sillä niiden vaikutus diaesityksen käytön funktioihin on enimmilläänkin vain vähäinen.

Tutkimukseni kontekstissa keskeisimpiä ovat interpersonaalisen ja kontekstuaalisen metadiskurssin ilmaukset. Interpersonaalista metadiskurssia puhuja käyttää luodakseen vuorovaikutus- ja merkityssuhteita yleisönsä, itsensä ja tekstinsä välillä, kontekstuaalisen metadiskurssin funktio taas on ohjaila ja kommentoida esitystilannetta. Sekä interpersonaalinen että kontekstuaalinen metadiskurssi ylläpitävät esiintyjän ja yleisön välistä yhteyttä ja vuorovaikutusta sekä tuo ilmi esiintyjän asenteita ja näkökulmia. Tällaisilla ilmauksilla voidaan olla sekä tietoisesti että tiedostamattomamminkin vaikuttamassa diaesityksen funktioiden muodostumiseen.

Kontekstuaalisella metadiskurssilla voidaan kommentoida ja ohjaila puhetilannetta ja tekstin tuottamiseen liittyviä tekijöitä. Esimerkiksi markkinointiseminaarin neljäs esiintyjä, pappi, toteaa hyvin yleisellä tasolla kesken esitystään, että *tehä saatte nää slaidit jälkikäteen*. Toteamus tulee irrallisena muun puheen keskellä, eikä sitä sidota sen paremmin edellä kuin jälkeenkään sanottuun. Esiintyjällä oli tässä esityksensä vaiheessa hiukan kiire; hän oli tietoinen, että niin puhuttavaa kuin diojakin olisi vielä jäljellä runsaasti, mutta noin minuuttia aikaisemmin seminaarin juontaja oli puhujaa vielä erikseen muistuttanut, että tälle puhujalle ohjelmaan varattu aika oli jo kokonaisuudessaan käytetty loppuun. Diojen jälkikäteen saamisen mainitseminen vaikuttaisi olevan perusteltua siitä näkökulmasta, että puhuja olettaa yleisön löytävän diaesityksestä myös itsenäisesti jotain puhujan ääneen esittämiä ajatuksia tukevaa ja vieläpä niin keskeistä asiaa, että siihen puhujan mielestä kannattaa myös jälkikäteen palata. Esiintyjän voi tulkita halunneen viestittää yleisölleen jotain sensuuntaista, että vaikei yleisö ehtisikään kerralla esiintyjän puheesta kaikkia olennaisimpia tekijöitä poimimaan tai kaikkia dioja ei ehdittäisi kokonaan käymään läpi, niin *teidän saatte nää slaidit jälkikäteen*, joten niihin voi itsenäisesti myöhemmin palata perusteellisemmin perehtymään asiasisältöihin.

Myös toinen markkinointiseminaarin puhujista sivuaa puheessaan pariinkin otteeseen ajatusta siitä, että dialla näkyvät asiat ovat jo lähtökohtaisesti tärkeitä ja huomionarvoisia (esimerkki 37).

37a)

37b) emmä jaksa mitään **kalvosulkeisia** pitää (.) mutta **näette** että jos tällasilla mainoksilla tai tommissis tietyissä paikoissa ni mitä isompi se on ni sen enemmän ihmiset huomaa (.) (dia 14/22)

Puhuja asettuu ensin ikään kuin yleisön puolelle: koko koulutustilanteeseen osallistumisen ja erityisesti diaesityksen seuraamisen olisi esiintyjän itsensäkin mielestään suotavaa olla mielekäästä ja helppotajuista, eikä ”rättisulkeisten” tavoin vain ylimääräistä ja turhaa, tavan tai protokollan vuoksi harjoitettavaa merkityksetöntä puuhastelua. Tähän hän kuitenkin jatkaa välittömästi *mutta näette*. Jatko toimii ikään kuin pehmennyksenä ja selityksenä: nämä eivät ole turhat kalvosulkeiset, vaan valkokankaalle heijastetusta kuvasta itsekin *näette, että* puheessa esitettyjen väitteiden ja faktojen tueksi on myös tällaisia seikkoja. Ikään kuin painettu sana – vaikka se tässäkin tapauksessa on puhujan itsensä dialleen valitsemaa – olisi jo lähtökohtaisesti uskottavampaa kuin pelkkä puhe. Toisaalta myös jo näkemiseen itseensä usein liitetään ajatus siitä, että omin silmin todennettu tieto on pelkkiä kuulopuheita luotettavampaa. Tällaisissa ilmauksissa on tulkittavissa sekä kontekstuaalisen että interpersonaalisen metadiskurssin funktioita: puhuja sekä ohjailee ja kommentoi esitystilannetta, osoittaa yleisölle asioiden tärkeysjärjestyksiä että ilmaisee asennettaan tekstiinsä.

Esityksensä myöhemmässä vaiheessa puhuja vielä ikään kuin jatkaa aiheesta. Hän esittää väitteen: *jos teil on joku hyvä idea, ni mitä aktiivisemmin te viestitte, ni sen paremmin se toimii teidän bisneksen kannalta*. Tämän jälkeen esiintyjä kysyy yleisöltään *uskotteko tämän* ja heti perään itse pohtii ääneen vastausta kysymykseensä *kai heti kun näyttää isolla kalvolla niin se on uskottava*. (Myyntijohtaja, dia 17–18/22.) Tämän toteamuksen voikin tulkita sisältävän esimerkin (37b) tavoin ajatukset niin itse nähdyn kuin painetun sanan luotettavuudesta pelkkään kuultuun verrattuna. Tässä esiintyjä luo ensin vuorovaikutusta itsensä, yleisönsä ja esityksensä välille interpersonaalisen metadiskurssin keinoin: hän tuo esiin ja korostaa vastaanottajaa puhuttelemalla yleisöä suoraan monikon toisessa persoonassa verbillä *uskotteko*. Sitten hän kommentoi ja ohjailee tekstin tulkintaa kontekstuaalisen metadiskurssin kautta esit-

tämällä isolla kalvolla näytetyn materiaalin olevan uskottavaa ja mahdollisesti uskottavampaa kuin pelkässä puheessa esitetyn informaation.

Kolmas diaesityksen olemassaolon mainitsija on yliopiston luennoitsija. Hän sivuaa diojen käyttöä kaikkiaan kolmeen otteeseen (esimerkit 38–40). Pääfunktioltaan luennoitsijan viittaukset ovat luokiteltavissa kontekstuaalisiksi: hän ohjailee ja kommentoi tekstin lukemistilannetta ja -prosessia. Aivan luennon alkupuolella esiintyjä lähestyy aihetta myyntijohtajan tavoin armeijaslangin keinoin (esimerkki 38).

38) te **joudutte** varsinaisiin tämmösiin **diasulkeisiin tässä** (.) mutta mää **koitan hillitä ettei** tää ihan **kauheeta tykitystä olis** (.) (Luennoitsija, dia 2/37)

Luennoitsija jo valmiiksi heti luentonsa alussa pahoittelee esityksensä sisältämää diamäärää, jonka johdosta yleisö joutuu *varsinaisiin tämmösiin diasulkeisiin*. Esiintyjä kuitenkin yrittää *hillitä*, ettei esitys nyt kuitenkaan *ihan kauheeta tykitystä olis*. ”Tykittämisellä” esiintyjän voisi tulkita viittaavan esityksen nopeuteen. Luennoitsija saattaa esimerkiksi ajatella helpottavansa yleisön oppimisprosessia antamalla kunkin dian olla näkyvillä riittävän kauan ja vaihtamalla näkyville uutta diaa maltillisessa tahdissa.

Luennon alkupuolella nostetaan esiin myös dioihin itsenäisesti palaamisen hyödyt (esimerkki 39).

39) **sit siellä lopussa on öö dioja** näitten teorioiden välisestä vertailusta **mut hyvin todennäköisesti niihin ei ehditä** et ne jää sinne vaikka lukupiirejä varten tai sit jos meette eTentiin ni siellä **sielläki on lisäinfoa sitte vielä** mut tuskin ehditään tässä niitä perusteellisesti käymää läpi (Luennoitsija, dia 2/37)

Kyseiseen diaesitykseen on suoraan sisällytetty jokin tietty, esimerkiksi kurssin osaamistavoitteisiin perustuva asiakokonaisuus. Jos jotain osioita ei ehditä käydä läpi luennolle varatun ajan aikana, on yleisön suositeltavaa täydentää tietonsa myöhemmin itsenäisesti dioihin perehtymällä, ja näin varmistaa, että tavoitteet tulevat saavutetuiksi omalta kohdalta.

Luennoitsija sivuaa puheessaan myös sitä, kuinka diat voivat näyttäytyä myös esiintyjälle itselleen jonkinlaisena velvollisuutena ja jopa kuormittavana tekijänä (esimerkki 40).

40) sitte **mulla oli nää mun omat diat tässä mitä mää yritin seurata** ja sitte tietysti videokuvattiin (– –) sit sit siinä vaiheessa mulle tuli semmone olo ette ihan oikeesti luule että mää **pystyn huomioimaan** et Tampere, Hämeenlinna, te tässä, **nää mun diat** ja viel se et joku tsättäilee siinä (Luennoitsija, dia 23/37)

Esiintyjä siis *yrittää seurata* omia diojaan ja pohdiskelee esimerkkitarinansa myötä, kuinka yleisön on kohtuutonta edes kuvitella esiintyjän yhtäaikaaisesti pystyvän huomioimaan eri kanavien kautta luentoa seuraavien opiskelijoiden ja omien diojensa lisäksi vielä oppimisympäristön pikaviestimen kautta tulevan keskustelun. Tällaisesta ilmaisusta on tulkittavissa myös, että kyseiselle esiintyjälle diat eivät tällä luennolla ole pelkästään oman muistin tukena tai

esityksen runkona. Tässä kontekstissa diaesitys näyttyy jonain sellaisena rekvisiittana ja oheismateriaalina, mikä vaatii erillistä huomioimista ja seuraamista sen varmistamiseksi, että esityksen eri osiot kulkevat niille tarkoitetussa järjestyksessä ja aikataulussa.

5.2 Esityksen koheesion rakentumisen suhde diaesityksen funktioon

Diaesitysten tehtäviä on luontevaa tarkastella puhe- ja diaesityksen multimodaalisen koheesion rakentumisesta eli eri elementtien välisistä suhteista käsin. Muun muassa dian tekstin tai kuvien määrä suhteessa niiden käsittelyn tapoihin ja laajuuteen puheessa ovat osaltaan vaikuttamassa diojen funktion muodostumiseen kussakin tilanteessa.

Jo se, onko dia kuva- vai tekstivoittainen, ja kuinka ilmeistä ja ymmärrettävää dian sisältö ilman esiintyjän puheen tuomaa selvennystä on, vaikuttaa dian tehtävään ja painoarvoon merkittävästi. Esimerkiksi jos dialla on pelkkää sellaista kuvallista ainesta, jonka varsinainen merkitys yleisölle aukeaa vasta puhujan sanallisen selvennyksen myötä (esimerkki 41), saa dia hyvin erilaisen painotuksen kuin pelkkää tekstiä sisältävä dia (esimerkki 42). Jos tämän lisäksi esimerkin (42) dian tavoin tekstiä on hyvin runsaasti, jonka sisällöstä suurinta osaa ei puheessa käsitellä lainkaan, näyttyy yleisölle diojen tehtävä hyvin erilaisena.

41a)

41b) **täss on** tämän yrityksen **kaksi eri kohderyhmän edustajaa** (.) nyt nopeasti katsotaan ni on todennäköisesti aika moni tällöisen viestinnän median myynnin markkinoinnin ammattilaisia (.) **ni nää jätkät** ei niinku ihan samaan excel-sarakkeeseen satu (.) niil on erilainen elämäntavat (.) erilainen habitus tyyli (.) niillon erilainen elämä (.) niitten arvot täytyy olla erilaisia (.) ja kuitenkin tää yritys jonka mää paljastan kohta (.) on onnistunut vetoamaan **näihin kahteen** tavalla joka liittää sen heidän brändinsä vahvalla vahvalla tavalla (.) ja eikä pelkästään niin **että nää molemmat** niinku tykkää siitä brändistä ja ehkä ostaakin sen tuotteen (Markkinointiviestinnän asiantuntija, dia 12/28)

42a)

Henkilöstösuunnittelu

Turvataan yritykselle osaava henkilöstö – nyt ja tulevaisuudessa
Tavoitteena

- Työtehtävien suorittamisen tehostaminen
- Toiminnan laadun parantaminen

- Oikeiden ihmisten saaminen oikeisiin työtehtäviin
 taidot, tiedot ja valmiudet tehdä sitä, mikä on
 yrityksen kannalta tarkoituksenmukaista.
- Yksilöiden suoriutumisen, motivaation ja sitoutumisen
 vahvistaminen.

- Muutosten toteuttamisen mahdollistaminen ja tukeminen
- Luovuuden ja innovatiivisuuden lisääminen

42b) tuota **onko niissä teidän työpaikoissa** tullu sellasia asioita esille että että tuota pohdittaisiin sitä että onko **tekevätkö so sopivat ihmiset oikeat ihmiset oikeita tehtäviä** (.) **onko ihmiset sellaisissa työtehtävissä jotka ovat heijän osaamiselle ja persoonalle sopivia** (.) tai oletteko kehityskeskusteluissa (– –) jos ajatella esimerkiksi asiakaspalvelua tai tai tuota minkätyyppisiin no näi vois ajatella niinko teijjä henkilöstöä että minkätyyppisissä yrityksissä he työskentelevät (.) esimerkiksi teillä mietittekö te sitä, lähteekö kuka tahansa työntekijä mihi tahasa työpisteeseen vai (.) (– –) mihinkä ne mihinkä ne mahtaa perustua sit ne työntekijöitte omat valinnat mikä heitä viehättää tietyissä paikoissa (.) (– –) kuulin kerran ku joku joku esimies kerto, oli työntekijä joka oli ei-suomalainen, ja teki työtään laulellen ja vihellellä ja hän oli kuulemma oikein jossaki työpaikassa nii halusivat nimeomaa hänet vaikka häne jälkensä ei ollut sitä kaikkei priimaa mut se häne työmoraalisa (– –) **mut se että et ne oikeat ihmiset oikeissa tehtävissä** (.) kyl se asiakaspalvelu on, puhuit tuosta henkilökemiasta (.) onko mä aattelen että jos on vaikka aluks mä käytän henkilökemiastia ihan että et pystyy tunnistamaan et tosiasia ketkä ihmiset sopii pärjää keskenänsä et tuota. et esimerkiksi minkä tyyppinen ihminen on hyvä asiakaspalvelussa. joku jokuhan ei todellakaan tykkää siitä (– –) (Opettaja, dia 9/14)

Jo pelkästään se, että dialla on paljon tekstiä, kuten esimerkissä (42), laittaa dian eri asemaan kuin vähemmän tekstiä sisältävän (esimerkki 43) tai kuvapainotteisen dian (esimerkki 41). Seurattiinpa millaista esitystilannetta ja missä kontekstissa tahansa, yleisön lie perusteltua lähteä siitä oletuksesta, että dia, onpa se tekstiä, kuvaa tai joitain muita elementtejä sisältävä, sisältää jo lähtökohtaisesti huomionarvoista ja mieleen painettavaa asiaa. Esitystä katsova alitajuisestikin etsii yhteyttä ja kiinnekohtaa dia- ja puhe-esityksen väliltä. Mitä enemmän asiaa on, sitä enemmän kuulija joutuu näkemään vaivaa sisällön ymmärtämisen eteen, ja näin koheesion rakentuminen eri elementtien välille vaikeutuu.

43a)

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

1 Jean Piaget'n (1896-1980) henkilöhistoriaa

- Syntyi Sveitsissä 9.8.1896
- Isä työlle ja tutkimukselle omistautunut historioitsija
- Aloitti tutkijanuran luonnontieteilijänä, ensimmäinen tieteellinen julkaisu 11-vuoden iässä!
- Isoisä tutustutti filosofiaan ja logiikkaan
- Piaget kiinnostui selvittämään, "Mitä tieto on?"
- Kehityksellinen tietoteoria syntyy

43b) ensin **Jean Piaget** joka syntyi tuolla **1800-luvun lopulla Sveitsissä** (.) häne isänsä oli työlle ja tutkimukselle omistautunut historioitsija (.) ja Piaget aloitti tutkijauran hyvi nuorena ja oli tämmöne luonnontieteilijä että hän o kirjottanu ensimmäisen tieteellisen julkasun yhdentoista vuoden iässä et suhteellisen tämmönen lapsinero ja väitöskirjansa hän teki jostain nilviäisistä tai jostai tämmösis-tä eliökunnan pienistä pienistä olennoista (.) mutta sitte Piaget'n **isoisä tutustutti hänet filosofiaan ja lo-giikkaan ja ja ja Piaget kiinnostui selvittämään sitä et mitä mitä oikeastaan tieto on** ja miten se tieto kehittyi ja näin näin sitte **lähti** tämmönen **kehityksellinen tietoteoria** (Luennoitsija, dia 10/37)

Tällöin esimerkiksi paljon tekstiä sisältävä luentodia, joka etenee järjestelmällisesti puhujan puheen kanssa yhtä mukaa ylhäältä alas eli alusta loppuun, rinnastuu kuulijalle luontevasti muistiinpanojen ja luennon rungoksi (esimerkki 43). Paljon tekstiä sisältävä oppitunnin dia (esimerkki 42) taas näyttäytyy yleisölle ennemminkin esiintyjän omina muistiinpanoina ja puheen runkona sen vuoksi, että puheen ja dian kielellinen aines eivät sidostu koherentiksi kokonaisuudeksi: dian aineksesta suurin osa jätetään käsittelemättä puhutussa aineksessa ja puheeseen tuodaan paljon sellaista ainesta, mille ei löydy vastinetta dialta. Vain kuvallista ainesta sisältävä dia (esimerkki 41) taas saa hyvin esityslähtöisen painotuksen. Ilman puhujalta saatavaa informaatiota yleisö ei voi ymmärtää dian olennaisinta sisältöä. Tällöin yleisö ei joudu tekemään päätöstä, seuraisiko ensisijaisesti puhetta vai diaa, koska kuvat eivät vaadi kapasiteettia siinä määrin kuin ison tekstimassan lukeminen. Toisaalta puhujalle itselleenkin tällainen dia ei muistiinpanomaista turvaa tuo, vaan puhujan on oltava valmis heti kuvat laitettuaan valottamaan näiden tarkoitusta.

Vaikka yksittäisen kuvan funktion analyysi ei luonnollisestikaan koko kyseisen diaesityksen funktioista yksiselitteisesti kerro, on sama jatkumo kuitenkin havaittavissa vähintäänkin jossain määrin kaikissa kuudessa aineistoni esityksessä. Esimerkiksi markkinointiseminaarin toisen puhujan jokainen dia oli rakennettu hyvin samankaltaisesti – voimakkaat värit, vain muutama sana, ei juuri lainkaan kuvallisia elementtejä – ja myös suhde puheeseen oli jokseenkin muuttumaton läpi esityksen. Samoin oppitunnin diat olivat kautta esityksen varsin löyhästi ja hyvin vaihtelevasti puheen kanssa yhtenevät tai lineaarisesti etenevät. Luennolla taas kaikki diat olivat hyvin samantapaisesti muistiinpanomaiset ja suoraan luennon runkona toimivat.

5.3 Esitystilanteen kontekstin suhde diaesityksen funktioon

Diaesityksen saamaan painoarvoon ja tehtävään vaikuttaa luonnollisesti myös se, mihin tilanteeseen tai tilaisuuteen esiintyjä on esityksensä valmistanut. Vaikka kaikissa aineistoni esityksissä on taustalla koulutuksellinen näkökulma, on esimerkiksi kahden oppitunnin mittainen, osa laajempaa opintokokonaisuutta oleva luentotilanne pohjimmiltaan hyvin erilainen kuin päivän mittaisen seminaarin yksittäinen, alle puoli tuntua kestävä puheenvuoro. Tässä luvussa

tarkastelen siis diaesityksen funktiota suhteutettuna sekä koko esitystilanteen funktioon että diojen yleisölle tarjoamaan hyötyyn.

Diaesityksen tehtäviä suhteessa esitystilanteeseen on sivuttu tutkimuksissa jossain määrin. Esimerkiksi korkea-asteen luentotilanteita tutkittaessa on havaittu sekä opiskelijoiden että luennoitsijoiden pitävän tärkeänä, että diat tarjoaisivat esityksen vastaanottajalle valmiin rungon niin esityksen rakenteesta kuin henkilökohtaisista muistiinpanoistakin (Hill ym. 2012: 246; Kankaanpää & Piehl 2011: 301). Aineistoni luentotilanteen esityksestä tämä ulottuvuus on helppo havaita: Jokainen dia käsitellään johdonmukaisesti alusta loppuun asti kohta kerrallaan. Dioilla on paljon tekstiä ja lähes jokainen asia on ilmaistu joko kokonaisin lausein tai vähintäänkin useammalla kuin yhdellä sanalla. Vaikka dioja katseleva henkilö ei pääsisi kuuntelemaan dioihin liittyvää puhe-esitystä, saisi hän pelkän diojen kielellisen aineksen perusteella varsin kattavan kuvan luennolla käsitellyistä asioista. Tällainen esitys voidaan nähdä ensisijaisesti hyvin *yleisölähtöisenä* (termi omani), sillä esityksen tekijä vaikuttaisi esitystä luodessaan pitäneen olennaisena sitä näkökulmaa, että yleisö saa pohjan muistiinpanoilleen ja pystyy seuraamaan esitystä tehokkaasti diaesityksen tarjoaman rungon turvin. Toisaalta esitys näyttäytyy yhtäaikaaisesti jossain määrin hieman *esiintyjälähtöisenä* (termi omani), koska samalla esiintyjä saa dioista itselleen ja muistilleen tuen, koska diat tarjoavat yhtä lailla puhujalle itselleen muistiinpanot. Tässä yhteydessä esiintyjälähtöisyys ei kuitenkaan painotu siinä määrin kuin yleisölähtöisyys, sillä puhuja ei vaikuta tukeutuvan dioihinsa kovinkaan voimakkaasti, vaan lähinnä vain muistinsa vahvistukseksi vilkaisee ja varmistaa jonkin asian dialta silloin tällöin. Diat voivat toki tarjota esiintyjälle myös henkistä tukea esiintymisjännitystä lievittävän vaikutuksensa myötä, mutta yleisön näkökulmasta yleisölähtöisyys on tässä kontekstissa ulottuvuuksista olennaisin (Almonkari 2007: 120, 122).

Oppitunnin diaesitys taas vaikuttaa funktioltaan olevan ensisijaisesti juuri *esiintyjälähtöinen*, sillä diaesitys vaikuttaisi toimivan muistiinpanoina ja runkona pääasiallisesti esiintyjälle itselleen: uuden dian vaihdettuaan esiintyjä lähes joka kerta lukee itsekseen hiljaa diaansa jonkin aikaa ennen kuin alkaa puhua mitään siihen liittyvää. Hän ei juuri koskaan käsittele dioja johdonmukaisesti vaan lukiessaan dialtaan sanan tai virkkeen, jonka katsoo käsittelemisen arvoiseksi, esiintyjä puhuu kyseisestä kohdasta hetken. Sitten hän pohtii ja lueskelee itse diaansa taas jonkin aikaa ja mahdollisesti siirtyy joko samalla dialla toiseen asiaan tai vaihtaa näkyville taas seuraavan dian. Yleisö ei näin saa esityksessä käsitellyistä asioista lähellekään niin kattavaa kokonaiskuvaa kuin esimerkiksi luentodiojen perusteella sai, koska diojen kielellisen aineiston käsittelyn määrä ja laatu vaihtelevat suuresti. Jos esimerkiksi kyseiseltä op-

pitunnilta poissa ollut opiskelija tutustuu tällaiseen diaesitykseen itsenäisesti ilman puheesitystä, oppitunnin asiasisällöistä ja painotuksista ei kovin kattavaa tai realistista kuvaa saa.

Markkinointiseminaarin diaesityksissä taas on useita viitteitä *esityslähtöisyydestä* (termi omani). Esityslähtöisyydellä tarkoitan sitä, että diaesitys ei ensisijaisesti vaikuta tarjoavan sen paremmin yleisölle esityksen tai muistiinpanojen runkoa kuin esiintyjällekään varsinaista oman muistin tukea, vaan diat on tehty esityksen kokonaisuutta ajatellen ja sen tarpeista käsin. Aineistoni esitysten esityslähtöisyyden olen jakanut kahteen eri tyyppiin: 1) sellaiseen, jossa diaesityksen tehtävänä on toimia jonkin puheen osan niin olennaisena havainnollistajana, ettei sitä olisi juuri mahdollista muuten ilmaista sekä 2) sellaiseen, jossa dioja käytetään yleisön huomion kiinnittämiseen esimerkiksi jotain yksittäistä asiaa korostamalla tai huumorin keinoin. Vaikka edellä mainitut näkökulmat olisi mahdollista jossain määrin jaotella kuuluvaksi myös osaksi yleislähtöisyyttä, tutkimukseni kontekstissa olennaisemmaksi tässä yhteydessä näen juuri esityslähtöisyyden: diaesityksen funktion tarkastelussa väistämättä korostuu se, millaisia tehtäviä ja rooleja esitys voi saada nimenomaan yleisön eli esityksen vastaanottajan perspektiivistä. Edellä mainitun kaltaiset tehtävät tässä yhteydessä näyttäytyvätkin vastaanottajalle ensisijaisesti esityslähtöisessä roolissa, sillä kyseisentyypiset diat ja diaesitykset vaikuttavat olevan hyödyksi kaikkein eniten juuri esitykselle itselleen.

Erityisesti markkinointiseminaarin politiikantutkijan *Tahtoa ja tekoja* -esityksessä tällainen esityslähtöisyyden näkökulma korostuu: dialla on vain muutama sana, jotka kyllä kiinteästi liittyvät esityksen sisältöön mutta valottavat varsinaisia asiasisältöjä niin vähän, että yleisö- tai esiintyjälähtöisiksi niitä ei ole relevanttia luonnehtia. Diat eivät myöskään havainnollista mitään puhuttua ainesta siinä määrin, että sisällöstä mitään olennaista jäisi puuttumaan, vaikei dioja olisi näytillä lainkaan. Diojen voimakas värimaailma ja hiottu visuaalinen ilme kuitenkin antavat viitettä siitä, että niillä on tarkoitus herättää ja ylläpitää yleisön huomio (esimerkki 44).

44a)

44b) jos mietitää yritystasolla (.) mitäs te sanotte yritystasolla (.) millä tää meidän yh (– –) myymällä enemmän (.) Loistavaa (.) te ootte nopeita oppimaan (.) [dian vaihto] eli myydään enemmän siispä yritykset kasvaa ja sehä tapahtuu sillä että myydään enemmän (.) me tarvitaan lisää verorahoja ja nyt tässä paino sanalla verorahoja sehä ei tarkota sitä, että tarvitaa uusia veroja (.) me tarvitaa lisää verorahoja öö niinku vanhoihi lokeroihi laitettavaks ja sitähän tulee sillä et meil on lisää työtä. tai me tehää jollai tavalla viksummin ja sitä työtä. (Politiikantutkija, diat 4–5/10)

Esitykseen liitetty humoristinen elementti osaltaan tukee ajatusta huomion kiinnittäjänä toimimisesta (esimerkki 45).

45a)

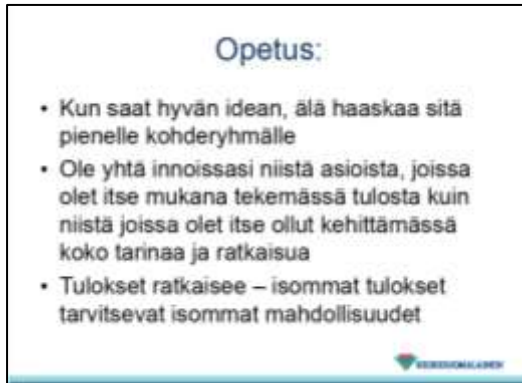

45b) (edellisen dian aikana sanottua: tässä vaiheessa mä tietysti kerron teille että että mikä se on se liukuvoide jota tarvitaan [dian vaihto] se on kasvumarkkinointi (.) et jos te mietitte et millä tää muutos saadaan niinko alustettua ni se o kasvumarkkinointi (.) ja tässä tietysti (.) hyvä yleisö (.) edellinen puhuja sano olennaisen (.) se on siis määrä (.) määrä potenssiin kaks (.) eli kasvumarkkinointia tarvitaan (.) (Politiikantutkija, dia 6/10)

Myös markkinointiseminaarin kaksi muuta esitystä, myyntijohtajan sekä markkinointiviestinnän asiantuntijan esitykset, ovat monessa suhteessa myös esityslähtöisiä. Poliitikantutkijan esitykseen verrattuna ne ovat hieman enemmän yleisölähtöisiä, sillä ne tarjoavat esimerkiksi dioihin itsenäisesti tutustuville jonkin verran enemmän viitteitä esityksen sisällöstä. Tästä kertoo osaltaan jo esitysten diojen lukumääräkin: kaikille esityksille oli varattu samanmittainen aika, ja myyntijohtajan esityksessä dioja oli yhteensä 22, markkinointiviestinnän asiantuntijalla 28 ja poliitikantutkijalla vain 10.

Sekä myyntijohtajan että markkinointiviestinnän asiantuntijan esityksissä on kyllä myös hyvin yleisölähtöisiä, muistiinpanojen ja esityksen rungoksi sopivia sisältöä paljonkin valottavia dioja (esimerkit 46 ja 47).

46a)

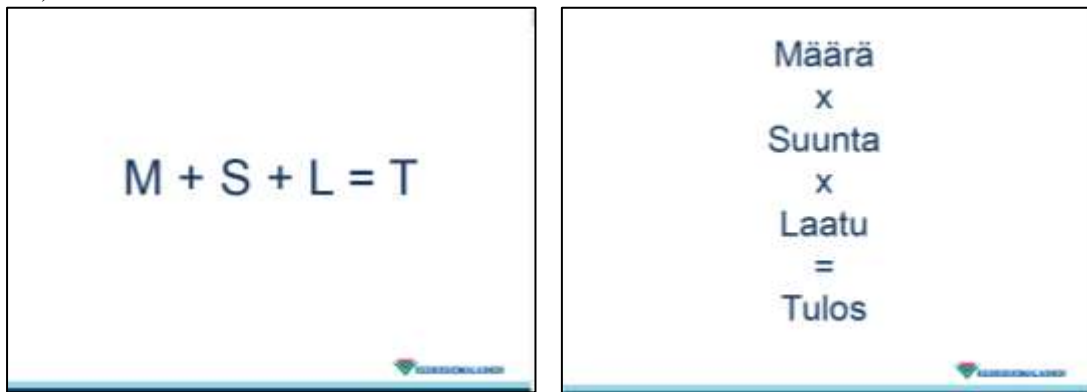
46b) monilla on se haaste että **tehää älyttömän hyviä juttuja mietitää niitä ideoita ja tehää niitä ja seurataa ja rakastutaa niihi (.) ja se toimii siinä kanavassa missä tehdään ni hyvin mutta toi sama idea saattas toimia ihan älyttömän hyvin kun sen pistäs massojen tietoon (.)** et jos te esimerkiks teette yrityskauppaaki nii tota esimerkiks KeskiSuomalaisenki kautta 86 % Keski-Suomen yrityspäätäjistä viikon aikana ja se o aika hyvä kohderyhmä siihe totta kai sinne voi ostaa suoraan ja muuta, mut et kannattaa miettiä niinko sen, et jos on hyvä idea ja siihe on ite uskoa, ni sitähä kannattaa lanseerata semmosessa paikassa, josta siit saa paljo hyötyä (.) etuhan tos on se, että nyt jos jos joku idea ei oo hyvä, ni mä voin testata muutamaa muuta ideaa ja vähä testailta ja kattoo sit mikä niist ideoist vetää parhaiten ja sitä kautta sit sen kans vedetää isommalla kaavalla isom- isommassa kanavissa. ja samallailla sit **se, et olkaa yhtä innoissaa niistä jutuista että jos te ootte tekemässä ite sitä alusta asti sitä tulosta tai sitte ootte ollu kehittämässä koko tarinaa ja ratkasua (.) monille käy niin, että kerran se ei ollu minun täysin luoma idea minä en saanu Facebook-tykkäyksiä minä en ole sitoutunu siihen (.)** minulleki se tuli vähä yllättäen et mitäs nämä on nää. ja totta kai kannattaa olla jos te teette jotai yrityksiä tai osallistutte johonki ni kyllä se vaatii kaikilta sitä et ollaa innoissaan siitä, et tehää mitä tehää (.) ja loppupeleissä kumminki niinku **tulokset ratkasee ja mitä isommat tulokset o haussa ni sitä isommat mahdollisuudet myös on itelläkin** et tarvii ite isommat mahdollisuuden hyödyntämisen ni sitä isommalla volyyymilla mennää (.) jos teil o vaa kakssataa kohderyhmässä tai teil o viistuhatta ni kyllähä teil o niinku paljo paremmat mahdollisuuet pärjätä siinä (.) (Myyntijohtaja, dia 10/22)

Myyntijohtajan dian asiat käsitellään puheessa kokonaan lineaarisessa järjestyksessä (esimerkki 46). Dian teksti on jokseenkin suora referaatti dian aikana puhutusta aineksesta. Markkinointiviestinnän asiantuntijan diassa idea on sama (esimerkki 47).

Esimerkissä (48) myyntijohtaja sanojensa tueksi ja painotukseksi näyttää dialla kaavion havainnollistaakseen puheessa käsittelemäänsä aihetta brändin voimasta. Dian alalaidassa näkyy myös lähde, mihin kaaviolla esitetyt tiedot perustuvat, jolloin yleisö voi varmistua siitä, ettei dialla esitetty ole pelkästään esiintyjän omia päätelmiä. Tämänkaltaisia kaavioita ja tilastoja, jotka ovat aiheen kannalta relevantteja mutta joissa on kuitenkin paljon tietoa, onkin puheessa hyvin haasteellista käsitellä ilman visuaalista materiaalia. Kaaviolla saadaan vaivattomasti ja ymmärrettävästi esitettyä yleisölle kerralla asioiden välisiä suhteita ja esimerkiksi painotettua tai selvennettyä monenlaisia puhutun aineksen väittämiä.

Myyntijohtaja käyttää dioillaan myös sellaisia elementtejä, jotka olisivat helposti sanallistettavissa jo suoraan pelkällä yhdellä dialla (esimerkit 49 ja 50).

49a)

49b) kuinka moni tietää, mistä täs on kyse $M + S + L = T$ (.) yksi, kaksi, kolme (.) uskaltaako joku sanoa sen ääneen mitä se voisi olla (.) no nii eli tämmöne
[dian vaihto] **myynnin peruskaava** ja sillä haetaan sitä ajatella näi että ku o kertolaskusta kyse ni jos joku noista o nolla eli ei tee minkäänlaista myyntityötä mutta suuntaus on oikea ja on hyvin laadukas siinä työssä ni sillo tuloski o nolla (.) mut sit jos lisätää määrää jonku verran ja ja sen jälkeen suunta on oikea eli tässä tarkotetaan sitä että kohdennetaan se oikeisiin potentiaalisii asiakkaisii ja tehdää se laadulla ni sieltä tulee joku tulos (.) (Myyntijohtaja, diat 2–3/22)

50a)

50b) kuinkas moni tietää mitä tämä tarkoittaa?
[dian vaihto] myynnissä ja markkinoinnissa käytetään **tällaista näin** (.) eli jotta saahan tuloksia jollain tavalla ni ensin pitää siis saada huomio (.) aika vaikeeta on saaha jotain et ihmiset tekemään jotain jos ei se oo niille jollain tavalla ensin jollain tavalla huomio (.) (Myyntijohtaja, diat 11–12/22)

Esittämällä asioita eri muodoissa ja yleisöä osallistamalla kysymysten muodossa esiintyjä saattaa tähdätä esimerkiksi siihen, että yleisö muistaisi tai ymmärtäisi asiat paremmin. Näyttämällä ensin pelkän kirjainyhdistelmän, sitten kysymällä yleisöltä sen merkitystä ja vielä sen jälkeen laittamalla näkyviin dian, jossa kirjainyhdistelmän merkitys on avattu kokonaisiksi sanoiksi, voi käsiteltävän asian olettaa perinteisempää esitystapaa ainakin hiukan paremmin jäävän yleisön mieliin. Vaikka taustalla voidaan nähdä yleisölähtöinen motiivi paikalla olevan yleisön muistin ja ymmärtämisen parantamisen suhteen, esitystilanteessa tämäntyyppiset diat vaikuttavat kuitenkin ensisijaisesti esityslähtöisiltä: ilman puhutun aineksen tuomaa selvitystä ei yleisö pelkkien diojen perusteella asiasta kovinkaan paljoa hyödy, vaan tueksi tarvitaan esiintyjän puheen elementtejä. Tämänkaltaiset diat toimivatkin esityslähtöisesti huomion herättäjinä ja ylläpitäjinä korostamalla ja toistamalla puheesta tiettyä, rajattua asiaa.

Markkinointiviestinnän asiantuntijan esityksessä taas on muita esityksiä enemmän sellaisia dioja, jotka ovat merkittävässä roolissa täydentämässä esiintyjän puhuttua ainesta (esimerkki 51).

51a)

51b) (– –) **tässä on** tämän yrityksen **kaksi eri kohderyhmän edustajaa**. nyt nopeasti katsotaan ni on todennäköisesti aika moni tämmösen viestinnän median myynnin markkinoinnin ammattilaisia nii **nää jätkät** ei niinku ihan samaan excel-sarakkeeseen satu (.) niil on erilainen elämäntavat (.) erilainen habitus tyyli (.) niillon erilainen elämä (.) niitten arvot täytyy olla erilaisia (.) ja kuitenkin tää yritys jonka mää paljastan kohta (.) on onnistunut vetoamaan **näihin kahteen** tavalla joka liittää sen heidän brändinsä vahvalla vahvalla tavalla ja eikä pelkästään niin että nää molemmat niinku tykkää siitä brändistä ja ehkä ostaakin sen tuotteen (.) vaan yritys josta puhun oli konkurssin partaalla(.

[dian vaihto] **Harley Davidson** oli pulassa ja se sen sen uhkana oli Aasiasta tulevat moottoripyörät (.) Suzukit Yamahat ja mitä niitä nyt onkaan (.) perinteinen amerikkalainen moottoripyörä oli menossa konkurssiin (.) mä olen kuullut tämän esityksen Harley Davidsonin johtajalta, tää on aivan tositarina (– –) (Markkinointiviestinnän asiantuntija, diat 12–13/28)

Tässä tapauksessa dioja itsenäisesti tutkaileva jää tyystin ilman dian näkyvillä olon aikana kielellisessä aineksessa käsitellyn keskeisintä sanomaa. Diat ovatkin yhtä aikaa sekä keskeisessä roolissa havainnollistamassa puhuttua ainesta että herättämässä ja ylläpitämässä yleisön mielenkiintoa ja huomiota.

6 TULOKSET JA POHDINTA

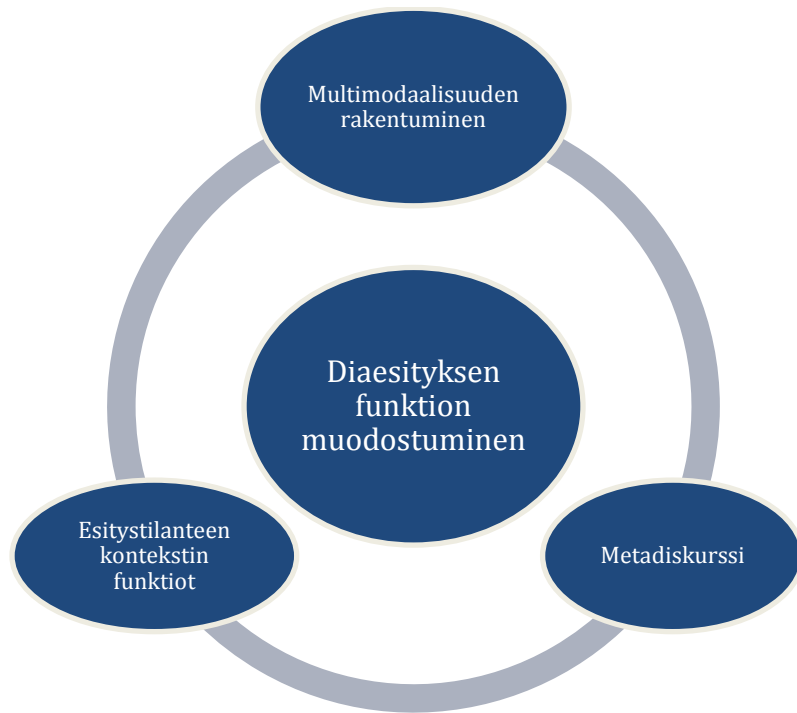
Tutkielmani päätännössä palaan aluksi alaluvussa 6.1 tutkimuskysymyksiini ja -tehtävään sekä kokoan keskeisimpiä löydöksiä ja tuloksia. Luvussa 6.2 esittelen tutkimuksen sovellettavuusmahdollisuuksia. Luvussa 6.3 pohdin tutkimukseni relevanssia ja onnistuneisuutta sekä esittelen jatkotutkimusaiheita ja päätelmiä.

6.1 Keskeiset tulokset

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli, *kuinka puhe ja sitä havainnollistava esitysgrafiikkaesitys rakentuvat yhdessä multimodaaliseksi tekstiksi*. Tätä selvitin kahden alakysymyksen avulla: (1) millaisin kielellisin ja visuaalisin keinoin puhetta ja dioja rakennetaan yhdeksi kokonaisuudeksi sekä (2) millaisin muunlaisin keinoin yhtenäisyyttä rakennetaan. Toinen tutkimuskysymykseni oli, *mikä on diaesityksen funktio esitystilanteessa*.

Kielellisiä yhtenäisyyden rakentamisen keinoja aineistossa on kahdenlaisia: puhe- ja diaesityksen sanastolliset ja semanttiset yhteneväisyydet, kuten synonymia ja toistot, sekä puhujan kielelliset viittaukset dialla näkyvään erilaisiin deiktisiin elementein, kuten demonstratiivipronomineilla, proadverbeilla ja proadjektiiveilla. Visuaalisin keinoin yhtenäisyyttä rakennetaan sekä puhujaan liittyvillä tekijöillä, kuten puhujan eleillä että dialla näkyviä kuvia tai muita visuaalisia (mutta ei kielellisiä) elementtejä eri tavoin käsittelemällä puhutussa aineksessa. Näiden lisäksi muunlaisia yhtenäisyyden rakentamisen keinoja oli limittäminen eli seuraavan dian elementtien käsitteleminen puheessa vielä edellisen dian ollessa näkyvillä sekä yhtenäisyyden rakentaminen esiintyjän vuoropuhelulla dian kanssa. Vuoropuhelussa esiintyjä yhdisteli ei-sanallista viestintää ja dian visuaalista ainesta ja kävi näin keskustelua dialla näkyvän henkilön kuvan kanssa.

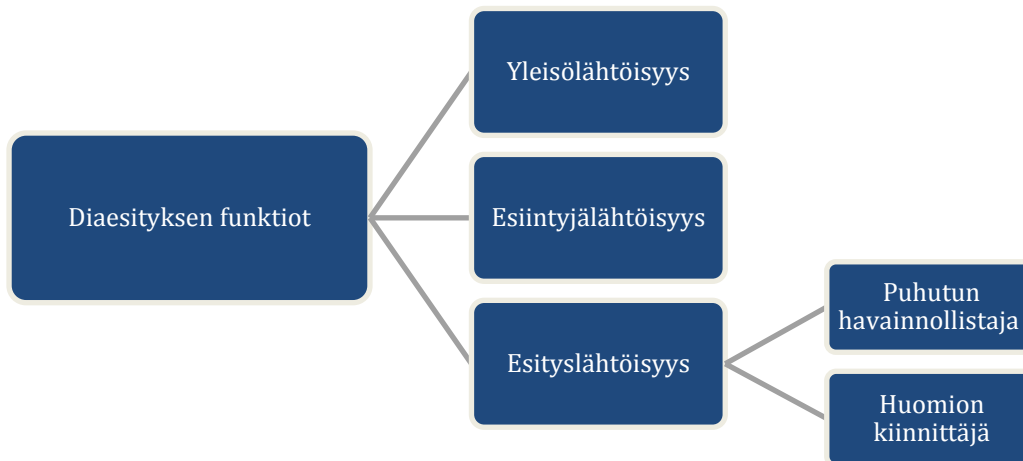
Diaesityksen funktion erittelyyn aineistosta nousi kolme eri näkökulmaa. Ensimmäinen oli se, kuinka esiintyjien puheiden metadiskursseissa sanallistetaan diaesityksen olemassaoloa tai sen tehtäviä. Toiseksi näkökulmaksi hahmottui se, millaisena diaesityksen funktio näyttäytyi suhteessa esityksen multimodaalisuuden rakentumiseen ja eri moodien välisiin suhteisiin. Kolmas näkökulma oli se, kuinka diaesityksen tehtävät ja sen tarjoamat hyödyt näyttäytyvät suhteessa esitystilanteen ja sen kontekstin funktioihin (kuvio 2).

Kuvio 2. Diaesityksen funktion muodostumiseen vaikuttavat tekijät.

Diaesityksen funktion muodostumiseen vaikuttavat siis nämä kolme osa-aluetta, yhdessä ja erikseen. Osassa esityksistä kaikki kolme tekijää on vaikuttamassa funktion muodostumiseen, osassa oli havaittavissa vain yksi tai kaksi osa-aluetta, mutta jokaisen esityksen funktio vaikutti rakentuvan vähintäänkin yhden kuviossa 2 esitetyn ympyrän kehällä olevan tekijän vaaraan. Osa-alueilla on myös kiinteä yhteys toisiinsa – esimerkiksi metadiskurssi on osa multimodaalisuuden rakentumisen keinoja ja esitystilanteen funktiot taas vaikuttavat jossain määrin puhujan valintoihin niin metadiskurssin käytön ja tyyppin kuin multimodaalisuuden rakentumisen keinojen suhteen. Tekijöiden esittäminen samalla kehällä on perusteltua ja kuvaavaa siitäkin huolimatta, etteivät kaikki tekijät jokaisessa esityksessä olekaan funktion muodostumiseen vaikuttamassa.

Diaesityksen tehtäviä aineistossani hahmottuu kolmella tasolla: yleisölähtöisyyden, esiintyjälähtöisyyden ja esityslähtöisyyden tasoilla. Yleisölähtöiset diat vaikuttavat olevan ensisijaisesti tarjoamassa yleisölle valmiin rungon esityksestä ja pohjan muistiinpanoille. Esiintyjälähtöiset diat taas ovat muistin tukena lähinnä esiintyjälle itselleen. Esityslähtöiset diat eivät korostuneesti ole kumpaakaan edellä mainituista, vaikka roolit osin päällekkäisiä ja limittäin toimivia ovatkin, vaan diat on tehty koko esityksen kokonaisuutta ajatellen ja sen tarpeista käsin. (Kuvio 3.)

Kuvio 3. Diaesityksen funktiot.

Esityslähtöisyys jakautuu kahteen eri tyyppiin: sellaiseen, jossa diaesityksen roolina on toimia jonkin puheen osan niin olennaisena havainnollistajana ja täydentäjänä, ettei sitä olisi juuri mahdollista muuten ilmaista sekä sellaiseen, jossa dioja käytetään yleisön huomion kiinnittämiseen esimerkiksi jotain yksittäistä asiaa korostamalla tai käyttämällä huumorin keinoja.

Aineistossani esitystilanteilla on lähtökohtaisestikin erilaisia funktioita, mutta esimerkiksi ajatus diojen jälkikäteen saatavuudesta ja hyödynnettävyydestä on silti läsnä kaikissa konteksteissa – ei pelkästään opetustilanteissa vaan myös markkinointiseminaarin esityksissä. Aineistoni perusteella yleisölle jaetun esitysgraafikkaesitystiedoston itsenäisenä tekstinä toimimisen ulottuvuus vaikuttaakin elävän voimakkaana useammanlaisissa konteksteissa. Olisi-kin suositeltavaa entistä enemmän kiinnittää huomiota siihen, että yleisölle jakoon lähtevät diat olisivat tähän käyttöön mahdollisimman tarkoituksenmukaisia. Reynoldsin (2009: 66) näkemys siitä, että yleisölle olisi hyvä tehdä jaettavaksi erillinen, juuri tätä varten suunniteltu tiivistelmä tai muu materiaali, olisi usein varmasti hyvin toimiva niin esiintyjän kuin yleisön kannalta. Näin puhetilanteessa näytettävät kalvot säilyisivät omana kokonaisuutenaan. Joissain tilanteissa tällainen ratkaisu voisi olla esiintyjän kuin yleisönkin kannalta helpottavaa: esitystä kuunneltaessa ei yleisö joutuisi liiallisissa määrin keskittymään diojen täydentämiseen omilla muistiinpanoilla, kun käsillä olisi muunlainen kattava tiivistelmä koko esityksen sisällöstä. Toisaalta suunnitteluvaiheessa esiintyjä voisi keskittyä olennaisimpaan eli puheen havainnollistamiseen yleisön muistiinpanopohjasta huolehtimisen sijaan. Näin esiintyjälle jäisi mahdollisuus myös sisällyttää diaesitykseensä sellaisia elementtejä, joita ei halua yleisöl-

le etukäteen edes näyttää ja säilyttää näiltä osin esityksensä teho ja yllätysmomentit (Hakala 2015: 166).

Diaesityksen funktioon ja hyötyihin liittyviä seikkoja tarkasteltaessa ei sovi jättää huomiotta diaesityksen tarjoamia hyötyjä myös itse esiintyjälle. Sen lisäksi, että onnistuneen diaesityksen avulla esiintyjän on mahdollista vaikuttaa yleisön silmissä entistä luotettavammalta ja asiantuntevammalta, on esimerkiksi esiintymisjännitystä yliopistomaailmassa tutkittaessa havaittu diaesityksen käyttämisen puhe-esityksen oheismateriaalina myös helpottavan stressiä ja jännitystä. Yhtenä mahdollisena syynä tähän on se, että yleisön huomio suuntautuu tällöin ainakin osin dialle. (Almonkari 2007: 120, 122; Hakala 2015: 163.) Aineistoni esiintyjät itse eivät kuitenkaan vaikuta olevan tietämättömiä diaesitysten käyttöön liittyvästä problematiikasta: huoli yleisön ”diasulkeisiin joutumisesta” on jo aineistoni esityksissäkin mainittuna kahdessa hyvin erityyppisessä diaesitysten käyttöympäristössä eli yliopiston luennolla ja markkinointiseminaarin esityksessä.

Kuten Kankaanpää ja Piehl (2011: 301) toteavat, hyöty dioista voi kuitenkin olla yhteinen sekä vastaanottavalle yleisölle että esiintyjälle itselleen. Lähtökohtaisesti diojen käyttämisestä myös esiintyjän omien muistiinpanojen runkona ei välttämättä mitään haittaakaan ole, kunhan muistaa, ettei sen anna vaikuttaa liiallisissa määrin itse esiintymiseen. Esimerkiksi Abdelrahmanin ym. (2013: 1321–1325) tutkimuksessa opiskelijat mainitsevat diaesityksen häiriötä aiheuttavaksi puoleksi sen, että esiintyjä kääntyy itse dialleen lukemaan näyttämänsä asiat. Tällöin yleisö saattaa kokea, että esiintyjällä ei ole tilanteessa mitään tehtävää, sillä he osaisivat itsekin lukea, mitä dialla sanotaan. Toisaalta Kotimäen (2013: 104) tutkimuksessa opettajat kertoivat S2-opetustilanteidensa visuaalisten materiaalien näyttäytyvän ”jonain yhteisenä” opettajan ja oppilaiden välillä. Näkökulmaa diaesityksen mahdollisesta ulottuvuudesta yhtenäisyyden rakentajana ei pelkästään esiintyjän ja esityksen, vaan myös esiintyjän, esityksen ja yleisön välillä olisikin hyödyllistä kartoittaa lisää – yleisön kokemalla yhteydellä esiintyjään on kuitenkin vaikutusta siihen, kuinka yleisö kokee ja vastaanottaa esityksen (Hakala 2015: 163; Lammi 2015: 18–19).

6.2 Tutkimuksen sovellettavuusmahdollisuudet

Jokainen esiintyjä rakensi puhe- ja sen havainnollistamismateriaalina ollutta diaesitystä yhdeksi multimodaaliseksi kokonaisuudeksi useammilla tavoilla. Esimerkiksi diojen ja puheen vähintäänkin osittaiset kielelliset yhteneväisyydet ovat välttämättömiä elementtejä, jotka juontavat juurensa jo esityksen suunnittelun vaiheisiin. Koheesiota edistäviä keinoja kartoitta-

essa aineistosta nousi esiin kuitenkin myös useita sellaisia tekijöitä, jotka selvästi häiritsivät multimodaalisen kokonaisuuden rakentumista. Näiden koheesiota rikkovien tekijöiden tiedostaminen on yhtä lailla relevanttia sekä kontrastina yhtenäisyyden rakentumista edistävien keinojen kartoittamisessa että selvitettäessä diaesityksen käyttämisen hyötyjä ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Tässä luvussa esittelen lyhyesti näitä aineistostani esiin nousseita seikkoja, jotka ovat kiinnittäneet huomioni.

Esimerkiksi markkinointiseminaarin neljännen esiintyjän eli papin pitämän esityksen rakentumisen hahmottamista vaikeutti se, että dian ulkopuolista asiaa tuli erittäin vaihtelevia määriä ja yhteen diaan käytetty aika vaihteli suuresti. Ongelmat saattoivat kummuta esimerkiksi siitä, että esityksen kokonaisrakennetta ei ollut suunniteltu riittävästi. Vaikka diaesityksessään oli viimeistellyn oloinen, puhetta ei mahdollisesti ollut suhteutettu sen paremmin käytettävissä olevaan aikaan kuin näytillle laitettaviin dioihinkaan. Niinpä esityksen alkupuolella muutama dia ehti olla näytillä 6–7 minuuttia, loppupuolella yhden dian asiat käsiteltiin 0,5–1,5 minuutissa, vaikka näennäisesti ja dialle nostettuja keskeisiä asioita oli hyvinkin samanlaisia määriä kaikissa dioissa.

Samantyyllisiä haasteita oli myös avoimen aikuisopiston oppitunnilla. Sen lisäksi, että yhteen diaan käytetty aika vaihteli suuresti dialle nostettujen asioiden määrästä riippumatta ja asiaa täysin dian elementtien ulkopuolelta tuli paikoitellen runsaasti, oppitunnin dioissa oli aineistoni esityksistä ehdottomasti eniten sellaista ainesta, mitä puheessa ei käsitelty lainkaan. Opettaja saattoi ottaa dian kaikkiaan viidestä virkkeestä yhteensä vain pari–kolme erillistä sanaa käsittelyyn ja jättää dian muun aineksen täysin huomiotta. Sen lisäksi, että dian ja puheen kielelliset ainekset olivat jo sanastollisella tasolla vain osittain yhtenevät, osa lauseyhteydestään irrotetuista sanoista joutui ristiriitaan koko dialla näkyvän virkkeen merkityksen kanssa. Puhe- ja diaesitysten elementtien ollessa tässä mittakaavassa yhteensopimattomia, saattaa yleisö joutua pohtimaan, mikä informaatioista onkaan toisarvoista ja mikä tarkoitettu muistiin painettavaksi.

Tämänkaltaiset ongelmat voivat kummuta tai korostua entisestään sellaisissa tapauksissa, joissa esiintyjä syystä tai toisesta joutuu käyttämään jonkun toisen tekemiä tai esimerkiksi omia vanhoja, alun perin johonkin toiseen tilanteeseen luotuja dioja. Tällaisia tilanteita sivutaankin alan kirjallisuudessa jonkin verran ja tähdennetään sitä, että diat olisi luotava tai vähintäänkin muokattava juuri kyseiseen tilanteeseen ja juuri kyseisen puheen havainnollistamismateriaaliksi sopiviksi.

Dian ja puheen kielellisten aineiden joidenkin tasojen epäsymmetrian lisäksi myös dian kuvallinen aines voi olla vaikeuttamassa yhtenäisyyden rakentumista. Erityisesti niissä tapa-

uksissa, joissa dialla on paljon tekstiä ja dia näyttää jo muutenkin sisältävän paljon katsottavaa, voivat diaa vielä täydemmäksi tekevät kuvat haasteellista lisää asioiden omaksumista kuten esimerkissä (52):

52) (Luennoitsija, dia 29/37)

Jo pelkät dian pitkät, kokonaiset virkkeet vaativat yleisöltä huomiota vähintäänkin jonkin verran. Tämän lisäksi esimerkin dian alalaidassa on noin kolmasosan koko dian pinta-alasta peittävät kuvat, joissa on myös hyvin monenlaista perehdyttävää. Tällaisessa tilanteessa esiintyjän onkin oltava erityisen tarkkaavaisena puhutun aineksensa suunnittelun kanssa: vaarana on se, että esitystilanteessa puheen elementit eivät riittävästi kohtaakaan dialla esitettyä ja yleisö joutuu tekemään ratkaisun, kiinnittääkö ensisijaisesti huomion dian elementteihin vai esiintyjän puhumaan ainekseen. Pahimmassa tapauksessa kummankin moodin sisältö on vaarassa jäädä vajavaisesti ymmärretyksi. Näin ollen erityisesti sellaisia kuvia, jotka eivät suoranaisesti liity mihinkään dialla näkyvään tai olennaisesti selvennä mitään puhutussa aineksessa käsiteltäviä tekijöitä (eli nk. kuvituskuvia, ks. luku 4.2.1), on syytä käyttää hyvin harkiten varsinkin runsaasti tekstiä sisältävissä dioissa. Myös kuvan nostaminen liian keskeiseen rooliin, kuten esimerkissä (52), jossa kuvien merkitys ja sisältö eivät välttämättä ehdi yleisölle aueta, voi olla yleisön kannalta haastava ratkaisu.

Myös taustakirjallisuudessa ja aikaisemmissa aihepiirin tutkimuksissa sivutaan puheen ja dian kilpailevuutta. Monin paikoin on tiedostettu se haaste, että dialla ja puheella on vaarana ajautua yleisön silmissä kilpaileviksi elementeiksi sen sijaan, että ne täydentäisivät toisiaan. Yleisö saattaa esimerkiksi ensin kohdistaa katseensa diaan ja yrittää päästä selvyteen sen sisällöstä puhujan samaan aikaan kertoessaan omaa tarinaansa, jota yleisö ei kuitenkaan täysin kuule lukiessaan dian kielellistä ainesta. Toisaalta jos katsoja on enemmän auditiivisesti suuntautunut, voi hän kuunnella tarinaa ja huomata dian vasta siinä vaiheessa, kun sitä ollaan jo vaihtamassa pois, vaikka siellä olisi ollut jotain olennaista. Tässä kontekstissa erityi-

sen tärkeäksi nouseekin diojen yksinkertaisuus: jos dialla on peräkkäin vain muutamia sanoja pidempien virkkeiden ja suurempien asiakokonaisuuksien sijaan, yleisö lähtökohtaisemmin odottaakin puheen selventävän dian sisältöä. Huomion kohdistamisen ongelmaa ei siis ole vaarassa tulla siinä määrin kuin enemmän tekstiä sisältävien diojen kanssa. Liian runsaan kielellisen sisällön lisäksi dialla olisi hyvä käyttää vain harkiten erilaisia elementtejä, kuten kuvia ja kaavioita tekstin seassa. Tällöin yleisön on mahdollista jouhevammin seurata yhtäaikaista puhetta ja visuaalista materiaalia. Näin eri kanavista tulevat informaatiot pääsevät täydentämään ja vahvistamaan toisiaan sen sijaan, että niiden välille syntyisi kilpailuasetelma.

Sen lisäksi, että runsaasti tekstiä sisältävä esitysgrafiikka ei tue sisällön omaksumista, tämä usein luettelomuotoinen esitystapa saattaa johtaa myös merkittäviin väärinymmärryksiin: kirjoittaja joutuu pelkistämään sanottavaansa jopa siinä määrin, että yksinkertaisia väittämiä sisältävien luetteloiden taakse jää sekä epäjohdonmukaisuuksia että suoranaisia asiavirheitä. (Lammi 2009a: 20.) Yhdeksi diaesitysten suurimmista ongelmista nostetaan juuri luettelomuotoisuus. Osittain kyse on varmasti opituista tottumuksista, mutta vaikutuksensa voi olla myös esitysgrafiikkaohjelmien oletusarvoilla ja -diarakenteilla (mts. 15): esimerkiksi PowerPoint ohjaa jäsentelemään esityksen siten, että kunkin aiheotsikon alla on alaotsikoita ja luetteluita (Reynolds 2009: 85). Aineiston jäsentely ranskalaisin viivoin suoraan esitysgrafiikkaohjelmaan on toki luonteva tapa tehdä omia muistiinpanoja, ja luontivaiheen jäsenä näkymä tukee ajatusta luettelotekstin soveltuvuudesta diaesitykseksi sellaisenaan, mutta henkilökohtaiset merkinnät saattavat yleisölle jäädä irrallisiksi ja merkityksettömiksi (Lammi 2009a: 18; Lammi 2011: 25).

Luonnollisesti yleispäteviä ohjeita ”oikeanlaisen” diaesityksen tekoon on hyvin haastavaa antaa: hyvän esitysgrafiikan kriteerit ja vaatimukset ovat monessa suhteessa tilannesidonnaisia (Lammi 2009a: 24). Jo diojen suunnitteluvaiheessa olisi kuitenkin oltava selvää, mikä on keskeisin yleisölle välitettävä sanoma ja minkä takia esitys ollaan aikeissa pitää (Lammi 2009a: 4; Hautsalo 2007: 32). Esityksen idean, rakenteen ja sisällön olisi oltava selvillä ennen diojen luontia. Jos puhe luonnostellaan suoraan esitysgrafiikkaohjelmaan, on suurempi vaara siihen, että diat muodostuvat ensisijaisesti vain puhujan omiksi muistiinpanoiksi. Diaesityksen anti kuulijoille saattaa näin jäädä tarpeettoman ohueksi, eikä esitysgrafiikan tarjoamia hyötyjä välttämättä tulla ottaneeksi optimaalisesti käyttöön. Niinpä diaesityksen luonnostelu olisikin perusteltua aloittaa vasta siinä vaiheessa, kun esiintyjälle on jo muotoutunut selvä käsitys, mistä ja mitä aikoo puhua; tällöin helpottuu myös sen hahmottaminen, mitä asioita ja miten dioilla ehkä olisi hyödyllisintä esittää. Puheen havainnollistamista esitysgrafiikalla onkin useilla aloilla totuttu jo pitkään pitämään niin itsestäänselvytenä, että niiden hyödylli-

syyttä ja tarkoituksenmukaisuutta on alettu aiheellisesti kyseenalaistaakin. Onpa esimerkiksi Amazonin perustaja kertonut tyystin jo kieltäneensä diaesitysten käytön yrityksensä sisäisissä tapaamisissa. (Merrill 2013; Hakala 2015: 163–164.)

6.3 Jatkotutkimusaiheet ja päätelmät

Diaesityksen funktion analysointi on monitasoinen ja haastavakin tehtävä. Esityksen luontia ohjaavat taustalla vaikuttavat puhujan käsitykset niin esitystilanteesta ja sen kontekstista kuin hyvästä ja tarkoituksenmukaisesta esitysgrafiikkaesityksestäkin. Näin ollen esitystilanteen funktioon liittyvien tekijöiden kartoittaminen olisi ensiarvoisen tärkeää tulevissa esitysgrafiikkaesitystutkimuksissa: diaesityksen luojan ja esityksen vastaanottajien käsitykset ja odotukset olisi hyvin olennaista saada kohtaamaan esityksen hyödyn optimoimiseksi. Esimerkiksi luentodiat usein lähtökohtaisesti tehdään, myös yleisön toiveesta, valmiiksi muistiinpanojen rungoksi yleisölle. Esityksen suunnitteluun ja näin multimodaalisuuden rakentumiseenkin se vaikuttaa muun muassa sen kautta, että tällaisessa tapauksessa on luonnollista, että puheen ja diaesityksen välillä kielellisten ainesten yhteneväisyys on paikoitellen hyvinkin runsasta.

Aineistoni esityksissä on kaikissa taustalla koulutuksellinen näkökulma, mutta tilannekontekstiltaan ja puitteiltaan ne eroavat toisistaan merkittävästikin. Tällaisen asetelman suhde tutkimuksen onnistuneisuuteen on kahtalainen: toisaalta se mahdollistaa monipuolisen analyysin, mutta yhtäältä sen voisi katsoa olleen jopa hajauttamassa tutkimuksen fokusta. Esimerkiksi pelkkiin yliopiston luentotilanteisiin keskittyminen olisi joiltain osin voinut tarjota kattavampaa, perusteellisempaa analyysipohjaa. Kuitenkin valinta siitä, että pyrin kartoittamaan ilmiöitä laajasti enkä esimerkiksi keskittynyt vain johonkin tiettyyn piirteeseen, oli tietoinen. Intentionani oli saada aiheesta kattava yleiskuva ja siinä mielestäni onnistuinkin hyvin. Tämä kuitenkin ohjasi minua pikkutarkan analysoinnin sijaan enemmänkin keinojen kartoittamiseen ja kuvailuun. Niinpä tältä osin yksityiskohtaisempi analyysi olisi paikoitellen voinut olla hyödyllistä.

Kuten johdannossa luvussa 1 taustoitin, esitysgrafiikkaesitysten ja puheen yhteenliittyviä ei ole kotimaisen kielitieteen kentällä vielä tutkittu, joten aineiston monipuolisempi otanta oli mielestäni perusteltu ja sittemmin kaikkiaan onnistuneeksi todettu ratkaisu. Myös se, että tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen, nostaa yleistettävyyden sijaan validiksi tulokseksi ja päätelmäksi juuri tutkimuskysymyksiin vastaamisen. Multimodaalisuuden rakentumisen keinojen kartoittamisen ja diaesityksen käytön funktion analysoinnin voikin tästä asetelmasta käsin sanoa olevan objektiivista ja monipuolista ja tutkimustehtävän täyttävää. Tutki-

mukseni voikin tarjota pohjaa ja toimia avauksena esitysgrafiikan luonnin, käytön ja hyötyjen eri osa-alueiden spesifimpiin tutkimuksiin.

Yhteiskunnallisella tasolla esitysgrafiikkaesitysten tutkimus voi parhaimmillaan antaa työkaluja oppimisympäristöjen ja -metodien kehittämiseen. Niin multimodaalisuuden kuin funktioiden tutkimus omalta osaltaan voi olla antamassa vastauksia esimerkiksi sellaisiin kysymyksiin kuin kuinka tehdä mahdollisimman havainnollistavia, muistia ja ymmärrettävyyttä tukevia yleisölähtöisiä esityksiä, jotka hyödyttäisivät sekä esiintyjää että yleisöä mahdollisimman laajalti tai kuinka multimodaalisia materiaaleja voidaan hyödyntää niin opetuksessa ja oppimisessa kuin erilaisissa koulutustilanteissa kaikkia osapuolia tyydyttävimmän. Esimerkiksi kouluympäristössä diaesitykset saattavat joskus toimia vain perinteisten piirtoheitinkalvojen korvaajina laitepäivitysten myötä. Tällöin kaikkia esitysgrafiikkaohjelmien tarjoamia hyötyjä ei välttämättä osata ottaa käyttöön ja diat saattavat jäädä muistuttamaan opettajan opetuksen aikana kalvolle kirjoitettuja listoja avainsanoista ja -lauseista. Teksti- tai numeromuotoisen tiedon visualisointia olisi kuitenkin mahdollista hyödyntää opetuskäytössäkin totuttuja käytäntöjä laajemmin.

Multimodaalisuuden tutkimuksen puolelta jatkotutkimusaiheista keskeiseksi nousee monilukutaitoon liittyvät tekijät. Multimodaalisten tekstien tuottaminen, käyttäminen ja lukeminen lisääntyy entisestään niin työelämän kuin opiskelumaailman konteksteissa. Mielenkiinto monilukutaitoa kohtaan näkyy myös kansainvälisissä oppimis- ja lukutaitotutkimuksissa: esimerkiksi PIRLS-lukutaitotutkimuksen pääkokeessa on tänä vuonna ensimmäistä kertaa mahdollista suorittaa ePIRLS-osio. (Martin, Mullis & Foy 2015: 55, 65–66.) Suomi ei tähän vielä osallistu, mutta jo sen kehittäminen kertoo tekstimaailmojen murroksesta. Niinpä tällaisten multimodaalisten tekstien tulkintaa eri konteksteissa olisi relevanttia tutkia myös monilukutaidon näkökulmien kautta.

Diaesityksen funktioon kytkeytyvien tekijöiden puolelta luonteva jatkotutkimusaihe voisi olla esimerkiksi sen selvittäminen, kuinka esitysgrafiikkaesityksen tekijän intentiot kohtaavat esityksen vastaanottajan näkemykset niin esityksen roolin ja tehtävien kuin sen tarjoamien hyötyjenkin suhteen. Tässä tutkimuksessa analysoin dioja ja esitystä kielitieteen ja tekstintutkimuksen termein ja keinoin. Selvittämättä jäi niin esiintyjän kuin yleisönkin näkemykset ja kokemukset dioihin liittyvistä tuntemuksista ja odotuksista. Tämän näkökulman huomioiminen olisi kuitenkin olennainen ulottuvuus selvitettäessä diaesitysten tarkoituksenmukaisinta käyttöä ja kaikkia osapuolia hyödyttävimmän esityksen suunnittelua ja luomista.

Luvussa 1.2 esitin diaesitysten funktion tutkimukseen liittyvinä taustaoletuksina minulla olevan, että diaesitysten käytön intentioita voisi olla erotettavissa kolmenlaisia: 1) Diaesityk-

sen toiminen runkona puhujalle itselleen. 2) Puhujan halu tarjota yleisölle muistiinpanot. 3) Diaesityksen toimiminen niin kiinteänä osana itse esitystä, jolloin koko asiasisällön sisäistäminen olisi mahdollista vain sekä puhe- että esitysgrafiikkaesitys katsomalla, kuulemalla ja kokemalla. Ehkä viimeiseksi mainittu intentio on koko esityksen tavoitteeksi monessa yhteydessä hiukan turhankin kunnianhimoinen: esimerkiksi luentodiojen tekijän ensimmäisenä ajatuksena ei välttämättä ole tarjota opiskelijoille kokonaisvaltaisia elämyksiä, vaan mahdollisimman toimiva oppimisympäristö. Edellä mainittujen ei kuitenkaan tarvitse olla toisensa poissulkevia näkökulmia; on yhtä lailla esityksen tekijän kuin vastaanottajan etu, jos tällaisia multimodaalisia tekstejä opitaan hyödyntämään mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Dialla näkyvän ei tarvitse olla vain sama asia eri sanoilla tai tavalla ilmaistuna. Esimerkiksi visuaalisin keinoin on kielelliseen ainekseen mahdollista lisätä jopa sellaisia ulottuvuuksia, joita ei välttämättä olisi verbaalisesti edes mahdollista ilmaista (Kuikka 2009: 58).

Vaikka koko diaesityksestä ei siis useinkaan ole tarkoituksenmukaista tehdä visuaalista, voimallisesti sisintä liikuttavaa kokemusta, voi sopivaan paikkaan sijoitettu useampien resurssien tarkoin suunniteltu hyödyntäminen aidosti olla myös parantamassa oppimisympäristöä ja esitystilannetta. Eri resurssien vuoro- ja yhteisvaikutuksella voidaan sekä voimistaa että parhaimmillaan rakentaa kokonaan uusiakin merkityksiä ja abstraktejakin mielikuvia (Kuikka 2009: 58). Tällaisilla kokemuksilla voi esitystä seuraavalle yleisölle olla merkittäviä vaikutuksia niin asian ymmärtämisen kuin muistamisenkin kannalta.

LÄHTEET

- Aaltonen, Anne 2013: *Kuvakirja multimodaalisena lähdetekstinä Lähdetekstin multimodaalisuuden synnyttämät uudet merkitykset Beatrix Potterin The Tale of Peter Rabbit -teoksen suomennoksissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. – <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/84637/gradu06771.pdf> 5.2.2015.
- Abdelrahman, Limia Ali Mohamed, Attaran, Mohammad & Hai-Leng, Chin 2013: What does PowerPoint mean to you? A Phenomenological Study. – *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 103 (2013) s. 1319–1326. – http://umexpert.um.edu.my/file/publication/00012277_99900.pdf 4.8.2015.
- Alasuutari, Pertti 2012: *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Almonkari, Merja 2007: *Jännittäminen opiskelun puheviestintätilanteessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. – <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13462/9789513930592.pdf> 20.2.2016.
- Andersson, Sari & Kylänpää, Esa 2002: *Käytännön puheviestintä*. Tampere: Mac Laser.
- Baldry, Anthony & Thibault, Paul 2006: *Multimodal Transcription and Text Analysis: A Multimedia Toolkit and Coursebook*. Oakville, CT: Equinox Publishing.
- Bucher, Hans-Juergen & Niemann, Philipp 2012: Visualizing science: the reception of PowerPoint presentations. – *Visual Communication* 11 (2012) s. 283–305. – <http://vcj.sagepub.com/content/11/3/283.full.pdf+html> 5.8.2015.
- Burgoon, Judee, Guerrero, Laura & Manusov, Valerie 2011: Nonverbal Signals. – John Daly & Mark Knapp (toim.), *The Sage handbook of interpersonal communication* s. 239–282. Thousand Oaks: Sage.
- Crismore, Avon 1984: The rhetoric of textbooks: metadiscourse. *Journal of Curriculum Studies*, 16 s. 279–296.
- Garman, Michael 1990: *Psycholinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Etelämäki, Marja 2006: *Toiminta ja tarkoite: tutkimus suomen pronominitä tämä*. Väitöskirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Evans, Stephen 2013: “Just wanna give you guys a bit of an update”: Insider perspectives on business presentation in Hong Kong. – *English for Specific Purposes* 32 (4). – <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0889490613000367> 4.8.2015.
- Firth, John Rupert 1957: *Papers in linguistics 1934–1951*. Lontoo: Oxford UP.
- 1964: *The tongues of men and speech*. Lontoo: Oxford UP.
- 1968: *Selected papers of J.R.Firth 1952–59*. F.R. Palmer (toim.). Lontoo: Longman.
- Flewitt, Rosie, Hampel, Regine, Hauck, Mirjam & Lancaster, Lesley 2009: What are multimodal data and transcription? Carey Jewitt (toim.), *The Routledge handbook of multimodal analysis* s. 40–53. London: Routledge.
- Gerlander, Maija & Nilsson Tuuli-Mariia 2013: Tiedepohjainen puhe-esitys. – Urpu Strellman & Johanna Vaatovaara (toim.), *Tieteen yleistajuistaminen* s. 222–244. Helsinki: Gaudeamus.
- Gronbeck, Bruce, Mckerrow, Raymie, Ehninger, Douglas & Monroe, Alan 2000: *Principles and types of speech communication*. New York: Longman.
- Hakala, Jukka 2015: *Miten saan viestini perille*. Helsinki: Brains Helsinki.

- Halliday, Michael Alexander Kirkwood 1973: *Explorations in the functions of language*. London: Arnold.
- 1978: *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. London: Arnold.
- 1986: Part A. – M.A.K Halliday & Ruqaiya Hasan (toim.), *Language, Context and Text: Aspects of language in a social-semiotic perspective* s. 1–49. Oxford: University Press, Oxford.
- 1994: *An introduction to functional grammar*. London: Arnold.
- Halliday, Michael Alexander Kirkwood & Hasan, Ruqaiya 1976: *Cohesion in English*. London: Longman.
- Hannus, Matti 1996: *Oppikirjan kuvitus: koriste vai ymmärtämisen apu*. Turun yliopiston julkaisuja: sarja C, Scripta lingua Fennica edita 122. Turku: Turun yliopisto.
- Hautsalo, Harri 2007: *Esitysgrafiikan pikaopas: PowerPoint 2007*. Jyväskylä: Docendo.
- Heikkinen, Vesa 2007: *Mitä se selkeä suomi oikein on?* Kotimaisten kielten keskus. – http://www.kotus.fi/nyt/esitelmat_ja_artikkelit/esitelmaarkisto/esitelmat_2007/mita_se_selkea_suomi_oikein_on 19.4.2016.
- 2009: Johdanto. – Vesa Heikkinen (toim.), *Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen*. s. 7–36. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- 2012: Teksti. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 59–66. Helsinki: Gaudeamus.
- Heikkinen, Vesa, Voutilainen, Eero, Lauerma, Petri, Tiililä, Ulla & Lounela, Mikko (toim.) 2012: *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hiidenmaa, Pirjo 2000: Lingvistinen tekstintutkimus. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 161–190. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Hill, Andrea, Arford Tammi, Lubitow, Amy & Smollin, Leandra 2012: "I'm Ambivalent about It": The Dilemmas of PowerPoint. – *Teaching Sociology* 40 (3). – <http://www.jstor.org/stable/41502756> 25.4.2013.
- Jewitt, Carey 2008a: Multimodal discourses across the curriculum. – Marilyn Martin-Jones, Anne-Marie de Mejía & Nancy H. Hornberger (toim.), *Encyclopedia of language and education*, Volume 3: Discourse and Education, s. 357–367. Toinen painos. New York: Springer Science+Business Media LLC.
- 2008b: Multimodality and literacy in school classrooms. – *Review of Research in Education* 32 s. 241–267.
- 2009a: *The Routledge handbook of multimodal analysis*. London: Routledge.
- 2009b: Introduction. Handbook rationale, scope and structure. – Carey Jewitt (toim.), *The Routledge handbook of multimodal analysis* s. 1–7. London: Routledge.
- 2009c: Introduction to Part I. Carey Jewitt (toim.), *The Routledge handbook of multimodal analysis* s. 11–13. London: Routledge.
- 2009d: An introduction to multimodality. – Carey Jewitt (toim.), *The Routledge handbook of multimodal analysis* s. 14–27. London: Routledge.
- Kallio, Hilikka 2012: *Point. Tehoa ja taitoa työelämän esiintymistilanteisiin*. Helsinki: Inforviestintä.
- Kankaanpää, Salli & Piehl, Aino 2011: *Tekstintekijän käsikirja. Opas työssä kirjoittaville*. Helsinki: Suomen Yrityskirjat Oy.
- Kendon, Adam 2004: *Gesture: Visible action as utterance*. Cambridge: Cambridge university press.

- Kortetjärvi-Nurmi, Sirkka, Kuronen, Marja-Liisa & Ollikainen, Marja 2008: *Yrityksen viestintä*. Helsinki: Business Edita.
- Koski, Reetta & Korteso, Katleena 2012: *Kokousten seitsemän kuolemansyntiä. Paranna palaveritasi*. Helsinki: Talentum.
- Koskimies, Riitta 2002: *Asiantuntijan esiintymistaito. Onnistuneen esityksen kulmakivet*. Helsinki: Finn lectura.
- Korteso 2014: *Puhujan parhaat pönötysvinkit*. – <http://www.slideshare.net/Katleena/nin-34918633> 25.3.2015.
- Kotimaisten kielten keskus 2012: *Tietoa teksteistä ja tekstintutkimuksesta* – <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=244> 10.5.2014.
- Kotimäki, Auli 2013: *Visuaaliset resurssit suomi toisena kielenä -oppitunneilla. Multimodaalinen näkökulma*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201309202336> 12.4.2013.
- Kress, Gunther & Leeuwen, Theo van 1996: *Reading Images: The grammar of visual design*. London: Routledge.
- 2001: *Handbook of visual analysis*. London: Sage.
- Kress, Gunther 2003: *Literacy in the new media age*. London: Routledge.
- 2009: What is mode? – Carey Jewitt (toim.), *The Routledge handbook of multimodal analysis* s. 54–67. London: Routledge.
- Kuikka, Leena 2009: Lehtimainoksen multimodaalisuus. – Vesa Heikkinen (toim.), *Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen*. s. 37–62. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kulkki-Nieminen, Auli 2010: *Selkoistettu uutinen. Lingvistinen analyysi selkotekstien erityispiirteistä*. Väitöskirja. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos. – <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66618/978-951-44-8093-5.pdf> 22.4.2016
- Kääntä, Leila & Haddington, Pentti 2011: Johdanto multimodaaliseen vuorovaikutukseen. – Pentti Haddington & Leila Kääntä (toim.), *Kieli, keho ja vuorovaikutus*. s. 11–45. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Labov, William 1972: *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University Press.
- Lammi, Outi 2009a: *Vaikuta visuaalisesti!: laadi selkeä esitys*. Jyväskylä: Docendo.
- 2009b: Esitysgrafiikka ei ole yhtä kuin PowerPoint. Tuolin ja näppäimistön välistä 30.1.2009. – <http://www.outilammi.com/2009/01/esitysgrafiikka-ei-ole-yhta-kuin.html> 16.4.2013.
- 2011: *PowerPoint 2010: Tehoa viestintään*. Jyväskylä: Docendo.
- 2015: *Viesti ja vaikuta. Käsikirja presentaatioiden pitäjälle*. Jyväskylä: Docendo.
- Lautamatti, Liisa 1978a: Observations on the development of the topic in simplified discourse. – Viljo Kohonen & Nils Erik Enkvist (toim.), *Text, linguistics, cognitive learning and language teaching*. Jyväskylä: Suomen sovelletun kielitieteen yhdistys.
- 1978b: Some observations on cohesion and coherence in simplified texts. – Jan-Ola Östman (toim.), *Reports on text linguistics: semantics and cohesion*. Åbo: Tidningsbokhandeln, distr.
- Lemke, Jay 2002: Travels in hypermodality. – *Visual Communication* 1(3) s. 299–325. – <http://hem.bredband.net/sigrunr/lemke02hyper.pdf> 5.8.2015

- Lohtaja-Ahonen, Sirke & Kaihovirta-Rapo, Minna 2012: *Tehoa työelämän viestintään. Puhu kuulijalle, kirjoita lukijalle*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Luukka, Minna-Riitta 1992: *Akateemista metadiskurssia: tieteellisten tekstien tekstuaalisia, interpersonaalisia ja kontekstuaalisia piirteitä*. Jyväskylä: Korkeakoulujen kielikeskus.
- 1995: *Puhuttua ja kirjoitettua tiedettä: funktionaalinen ja yhteisöllinen näkökulma tieteen kielen interpersonaalisiin piirteisiin*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- 2000: Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen–Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö*. s. 133–160. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- 2002: M. A. K. Halliday ja systeemifunktionaalinen kielitiede. – Hannele Dufva & Mika Lähtenmäki (toim.), *Kielentutkimuksen klassikoita* s. 89–123. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- 2013: Opetussuunnitelmat uudistuvat: tekstien lukijasta ja kirjoittajasta monilukutaituriksi. – *Kieli, koulu- ja yhteiskunta*. Joulukuu 2013. – <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/42865/opetussuunnitelmat-uudistuvat-tekstien-lukijasta-ja-kirjoittajasta-monilukutaituriksi.pdf?sequence=1> 26.3.2016
- Martin, Michael, Mullis, Ina & Foy, Pierre 2015: Assessment Design for PIRLS, PIRLS Literacy, and ePIRLS in 2016. – Ina V.S. Mullis & Michael O. Martin (toim.), *PIRLS 2016 assessment framework, 2nd edition* s. 55–70. Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center. – http://timssandpirls.bc.edu/pirls2016/downloads/P16_Framework_2ndEd.pdf 27.3.2016.
- McNeill, David 2000: Introduction. – David Mcneill (toim.), *Language and gesture* s. 1–10. Cambridge: Cambridge university press.
- Merril, Jacqueline 2013: Jeff Bezos' PowerPoint prohibition. – *Philanthropy Daily* 9.8.2013 <http://www.philanthropydaily.com/jeff-bezos-powerpoint-prohibition/> 25.3.2016.
- Mikkonen, Kai 2012: Multimodaalisuus ja laji. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 296–308. Helsinki: Gaudeamus.
- Opetushallitus 2011: Tieto- ja viestintäteknikka opetuskäytössä - *Välineet, vaikuttavuus ja hyödyt. Tilannekatsaus toukokuu 2011*. Muistiot 2011: 2.
- POPS 2014 = *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Helsinki: Opetushallitus. – http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf 26.3.2016.
- Rendle-Short, Johanna 2006: *The academic presentation. Situated talk in action*. Aldershot, England: Ashgate.
- Reynolds, Garr 2009: *Esityksen suunnittelu – Zen ja pelkistämisen taito*. Jyväskylä: Docendo.
- Royce, Terry 2002: Multimodality in the TESOL classroom: exploring visual-verbal synergy. – *TESOL quarterly* 36 (2) s. 191–205.
- Shore, Susanna 2012: Kieli, kielenkäyttö ja kielenkäytön lajit systeemis-funktionaalisessa teoriassa. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 131–157. Helsinki: Gaudeamus.
- Seppänen, Janne 2002: *Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa*. Tampere: Vastapaino.
- 2005: *Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle*. Tampere: Vastapaino.
- Stuart, Cristina 2001: *Viesti tehokkaasti, esiinny vakuuttavasti*. Helsinki: WSOY.
- Tannen, Deborah 1989: *Talking voices: repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Tapio, Elina 2012: *Fingerspelling English words in Finnish sign language context: a multimodal view on interaction*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/41001/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201302281279.pdf> 13.4.2014.
- 2013: *A nexus analysis of English in the everyday life of FinSL signers: a multimodal view on interaction*. Väitöskirja. Oulun yliopisto, englantilainen filologia. – http://users.jyu.fi/~elmamcca/phdthesis_files/PhDElinaTapio 2ndEdition.pdf 13.4.2014.
- Tarvainen, Virpi 2013: *Piirtoheitinkalvosta PowerPointiksi – esitysgrafiikkaesitys genrenä*. Kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/48474> 23.4.2014.
- The new London group 1996: *A pedagogy of multiliteracies: Designing social futures*. – Courtney Cazden, Bill Cope, Norman Fairclough, Jim Gee et al (toim.), *Harvard Educational Review*, vol. 66 (1) 1996, s. 60–92. Massachusetts: Harvard educational publishing group. – http://vassarliteracy.pbworks.com/f/Pedagogy+of+Multiliteracies_New+London+Group.pdf 24.9.2015.
- Tiittula, Liisa 1992: *Puhuva kieli: suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Helsinki: Finn Lectura.
- Vande Kopple, William 1985: *Some exploratory discourse on metadiscourse*. – *College Composition and Communication*, 36 s. 82–93.
- 1988: *Metadiscourse and the recall of modality markers*. *Visible Language*, vol. 22 nro 2/3.
- VISK = Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Heinonen, Tarja Riitta & Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. – <http://scripta.kotus.fi/visk> 23.7.2015.
- Vuorinen, Ilpo 2005: *Tuhat tapaa opettaa: menetelmäopas opettajille, kouluttajille ja ryhmän ohjaajille*. 7. painos. Tampere: Resurssi.
- Välisalo, Tanja 2013: *Johdatus tieto- ja viestintäteknologiaan. Esitysgrafiikka*. Jyväskylän yliopisto. – <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/tvt/johdanto-tieto-ja-viestintateknologiaan/esitysgrafiikka> 12.4.2013.
- Wecker, Christof 2012: *Slide presentations as speech suppressors: When and why learners miss oral information*. – *Computers & Education* 59 (2012) s. 260–273. – <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0360131512000140> 5.8.2015.
- Williams, Joseph 1981: *Style: Ten lessons in clarity and grace*. Glenview, III.: Scott, Foresman and co.